

T A R T A L O M

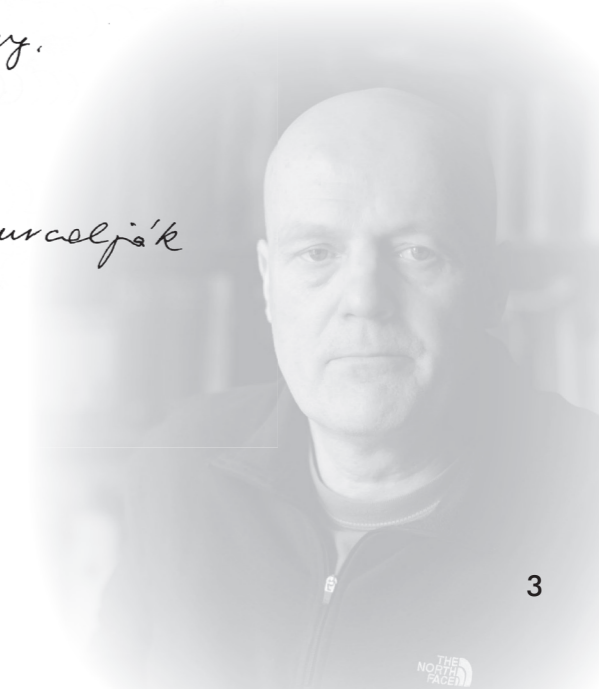
▶	3	KUKORELLY ENDRE Ó, alt, öreg, ős, régies	prózavers
▶	6	VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ Európa-sírató	vers
▶	8	NÁDASDY ÁDÁM Leszolgáltam, A teste, az működött, Játszadózás	versek
▶	11	PÉNTEK ORSOLYA Irem	regényrészlet
▶	14	SZÁLINGER BALÁZS Jánosnapon, Kiságon kishajó	versek
▶	16	TÓTH KRISZTINA Fűthető kabát	vers
▶	18	FECSKE CSABA Búcsú a IV/1-től, Hajótörés, Holnap is, Ott folytatja, Öreghang	versek
▶	21	GYÓRFFY ÁKOS (Szilézia, bordó-arany függönyök), (Reggel majd befűthetek), (Ostia, Surfacing)	versek
▶	25	DARVASI LÁSZLÓ Don-kanyar (Részlet a Halhatatlanok címmel készülő regényből)	regényrészlet
▶	35	TATÁR SÁNDOR Fenyegetőznöm sincs mivel, Ez 1 (nem) célelvű revü	versek
▶	37	KIRÁLY FARKAS coldreset, öleléstánc	versek
▶	39	POÓS ZOLTÁN Parkfürdő – Mezőkovácsháza	vers
▶	40	SZILÁGYI ANDRÁS A titokból rejtély, Kisimult riadalom, Memóriakártyán	versek
▶	42	JENEI LÁSZLÓ A kutya utolsó neve	novella
▶	50	BALÁZS F. ATTILA A fecskék	vers
▶	54	ILYÉS KRISZTINKA A kritikus két év, Kritikus két év újra, Színtömbök	versek
▶	56	MÁTYUS ATTILA Bodzaméz (1–4.)	versek
▶	58	GÖMÖRI GYÖRGY Ami kimarad az életemből, Alkonyi séta, Gondolkodó tulipán	versek
▶	60	SZABÓ T. ANNA Kín	vers
▶	63	SZEPESI DÓRA Ezek az én szabadulógyakorlataim – Beszélgetés Szabó T. Annával	

		PAPÍRHAJÓ
▶ 69	SIMON RÉKA ZSUZSANNA	
	Ha anya estimesél, Apa kacagás, Nagymama, Citromhabos csíkbajusz	versek
▶ 71	ECSÉDI ORSOLYA	
	Világutazó	mese
▶ 73	SUSUK MELINDA	
	Büdös a sajteső, de... – vagy mégsem az? – Dér Adrienn: Hősteki és az eltűnt holdtehén	kritika
		MŰHELY
▶ 75	RÁDI SÁNDOR	
	Elveszett, de megvan – Gondolatok Schéner Mihály és a bábjáték apropóján	tanulmány
▶ 82	GYARMATI GABRIELLA	
	A történet Michelangelo Dávidjától indul... – Mokos József és tanítványai	esszé
▶ 84	SZABÓ T. ANNA	
	Testkép – Szócs Éva Andrea munkáira	esszévers
▶ 87	NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF	
	Jól látható, hallható – Nádasy Ádám: Jól láthatóan lógok itt	kritika
▶ 90	TIMÁR KRISZTINA	
	Sokféleség és (ön)azonosság – Nádasy Ádám: A szakállas Neptun	kritika
▶ 92	TIMÁR KRISZTINA	
	Nyelvrokonság, nyelvi tudatosság, magától értetődő érték – Nádasy Ádám: Milyen nyelv a magyar?	kritika
▶ 94	SZIL ÁGNES	
	Mozdulatlan korcsolyázás – Nádasy Ádám: 100 év – 100 kép – 100 gondolat 1890–1989	kritika
		SZÍNHÁZ
▶ 97	MÁRTON LÁSZLÓ	
	Nibelungok	dráma, 2. felvonás
		FIGYELŐ
▶ 105	PÁL LUKÁCS ZSÓFIA	
	A holtak első elitcsapata – Térey János: Boldogh-ház, Kétmalom utca	kritika
▶ 108	FARKAS ANITA	
	Igaz mese – Bencsik Gábor: Mari története	kritika
▶ 110	BARÁTH TIBOR	
	Egy archetípus történetei – Izer Janka: Ezért nem alszom nálad	kritika
▶ 112	BUDAY BÁLINT	
	„...legyen valami dráma, lehetőleg semmi szerelem.” – Regős Máttyás: Tiki	kritika
▶ 114	VOJNICS-ROGICS RÉKA	
	Mozaikok egy kilencedikes lány naplójából – Balássy Fanni: Hol is kezdjem	kritika



Ó, alt, öreg, ős, regies
 A'satt az apja.
 Volt egy egyházi elgörbült vasi, regii
 a'sójuk.
 Semmi értelme nem volt az á'sásnak,
 kiforgatta az eprest, új palatátákat
 dugdorzott a regii helyébe.
 Mert kiöregszik, mondta a fi'snek.
 A'satt, kisfi'sm, mert már kiöregedett,
 le'ted?
 (K) nem le'tta. Mit le'sson. Öreg eper?
 Kifordul mindenféle pajor meg jicizta
 a földből, ei' tekeregne.
 De miért má'znek le'oda a k'uhacok?
 Feljön, elpisul, le't, le'megy.
 Vinnafúrja meg'a't.
 Feljön, kiszakad, meghal.
 Le'szakad egy kis homok, elkurcolják
 a hangya'k.

Kukorelly Endre



Ó, alt, öreg, ős, régies

Ásott az apja. Volt egy enyhén elgörbült vasú, régi ásójuk. Semmi értelme nem volt az ásásnak, kiforgatta az eprest, új palántákat dugdosott a régi helyére. Mert kiöregszik, mondta (K)-nak. Azért, kisfiam, mert már kiöregedett, látod? (K) nem látta. Mit lászson. Öreg eper? Kifordul mindenféle pajor meg giliszta a földből, és tekeregnek. De miért másznak le oda a kukacok. Feljön, elpirul, lát, lemegy. Visszafúrja magát. Feljön, kiszárad, meghal. Rászárad egy kis homok, elhurcolják a hangyák.

Ha így tartom a lábam, az öreg. Gondolja (K). Ha így megyek, öregek. Így leülni vagy fölállni, főleg fölállni öregek. Az öreg férfi úgy ül, keresztbe vetett lábbal, hogy a zokni és a nadrágszár között tíz centi hosszan kilóg a lába. Olyan zoknit vesz föl, ami leharmonikázik a bokájáig. Barna, műszálas, és nem érzed a szagát, de látod, hogy szaglik. Az öregek így ülnek, gondolja (K). Próbál nem odanézni. Miért nem vesz föl hosszú szárú zoknit, miért nem húzgálja le a nadrágja szárát, miért teszi ilyen hülyén keresztbe a lábát. Miért öregegett meg.

Különbség, gondolja (K). Az apja meg a János, jó, de igazából mi a különbség az apja meg például a János között. Vagy Végh Jóska az elsőről. Nyilván a Jóska, ha meglátja (K) apját, köszön. Összefutnak a lépcsőházban, jó estét, mondja, kissé énekelve, nem túl hangosan. Duplaé-vel, é-é, a második é kissé fölcsúszik. Fél hanggal. Jó estét, Jóska, hogy van, köszön vissza (K) apja. Satöbbi, de mi ebben a különbség? János a Julcsához jön. Nincs épp itthon a Julcsa. Leül János a konyhában, és meg van elégedve. Itt ülhet (K)-ék konyhájában, mert demokrácia van. Kissé a hokedli szélén ül, de ül. (K) nagynénje pedig besiet a szobába, itt van megint ez a János, mondja kissé bosszúsan. Mosolyog, bosszankodik. Sebaj, mondja (K) apja. És *persze ilyenkor* nincs itthon ez a Julcsa, most mit csináljak? Semmit, anyuka, válaszolja (K) apja, és zsebre teszi a cigarettatárcáját. Ahogy benyit a konyhába, János felpattan a hokedliről. Jól van, János, kérdezi (K) apja, és int neki, mire János visszaül. Rágyújt? Köszönöm, mondja János, és kivesz a tárcából egy Tervet. (K) apja is kivesz egy Tervet.

Szag van egy házban. Az ilyen házakat előbb vagy utóbb lebontják. Vagy összedőlnek. Nem lehet mit kezdeni a vizes falakkal, nincs pince, rossz a pince, rosszak az ajtók, nem zárnak rendesen az ablakok. Nem megy ki a dohszag. Nyáron tárva-nyitva minden, érzed a dohszagot. Sarkad, polgárház dohszaggal. (K) nagynénje, annak férje meg a lányuk, aki tizenkét évvel idősebb (K)-nál. Azzal szórakozik, hogy betanítja (K)-nak a Családi kört. (K) ötéves. Öt vagy hat. Mennek locsolni húsvétkor. Minden házban dohszag van. (K) nem tudja, mi a dohszag, csak később jön rá arra, hogy dohszag volt a nagynénéiek házában Sarkadon.

Zsíros kenyér hagymával. Megsózod. Pirospaprika rászórva. Vöröshagyma. Lila hagyma, újhagyma. Két keménytojás. Ez a vacsora, a legjobb, és fröccs hozzá, a sör és a hagyma üti egymást.

Balázs lassan lépked. Lassacskán bekörülmenyeskedi a biciklijét a kertkapun, a fenyőfacsónknak támasztja. Levágatta a haját. Ősz haja van, sűrű, mint a drótkefe, pont, mint a Jósának volt. Jóska meghalt. Tíz évvel öregebb volt a Balázsnál. Megcsináltak mindenfélét. (K)

arra gondol, hogy összeismerteti őket, biztos *megértenék egymást*. Lófasz, nemigen beszélne, csupa rosszat mondana mindkettő a másikról, a másik háta mögött. A fenyőfát ki kellett vágni, mert elhalt. Ezt ki kell, mondta Balázs. Nehogy kidőljön. És mutatja, ahogy dőlne a fa a ház felé. Vagy a kerítés felé, az utca felé. Öreg, mondta, és megveregette alul a törzset. Daruval csinálták, három helyen vágták át a törzset. Tizenöt méter magas.



Bábterv a *Tüvé-tevők* című népi komédiához (1973)

Köszöntjük a hetvenéves szerzőt, és további eredményes alkotómunkát kívánunk!



Európa-Sirató

Orosz Istvánnak, Európa művészenek

Európé, szépséges kisasszony,
emlékszel-e az első nászra?
Bikaszerelmed toroktüze,
a csatakos ágyék vad szagára,
hogyan lepedőt sem terített alád,
ártatlanságod jelét sem látta,
csak döngölt a kakas első szaváig,
és mégsem táncoltatott halálra.

A hím isten amint lefordult rólad,
leeresztett, mint paron a tajték.
Csalódtál? Magadban azt remélted,
ereje újabb tangóra tart még?
Ennyi elég volt! – bődült a barom,
felvágta fejét a delelő holdra,
és belebúgta a bús éjszakába:
Európa, ó, jaj, Európa!

Európé, a te mohó méhed
háromszor fogant az istenvértől,
de hogy Zeustól estél teherbe,
ki hinné tanúsítvány nélkül?
Derék fiaidnak a kétes
származást fel senki sem rótta,
s te elkezdted magad cicomázni
gótba, reneszánszba, barokkba.

Fiaid mindjárt számolni kezdtek,
majd szépségedet tőzsdére dobták.
Ettől rendült a föld meg alattad,
Francia-, Spanyol- és Olaszország.
Szép Fülöp és Örült Johanna
álmából kelve is tudván tudta,

mily hatalmas a Teremtő árnya,
mily mélységes mély a bűnök kútja.

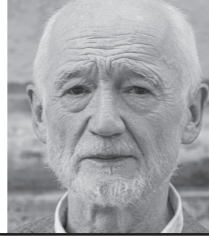
Leckének ez mégis kevés volt,
hisz kerítőd mézes szavára
híres farodat bérbe adtad,
ki tudja, hány ezer éjszakára?
S lásd, a rosszalmú éjszakákért
nem igyekezik a megváltó hajnal,
száz év magányra készülve fekszel
kifosztott lélekkel, zilált hajjal.

A gazul széthordott tisztesség
köveiből már nem épül ország,
de a Fehér Bika végbosszúra
készülő lelkét már programozzák.
A Mont Blanc csúcsán áll az Isten –
nem lehet messze már az óra,
mely végigbőmből az atmoszférán:
Európa, ó, jaj, Európa!



Báb a *Tűvé-tevők* című népi komédiához. (1973)

Köszöntjük a hetvenéves szerzőt, és további eredményes alkotómunkát kívánunk!



Leszolgáltam

Engedjenek már el, leszolgáltam az előírt mennyiséget, nincs közöm ahhoz, amit lapátoltatnak velem, lerázom, értik? Nem vagyok felelős azért, amit szét kell mállasztanom. Miért is kéne szétválasztanom a fájdalmat a szárazságtól? Nem kell. Mállik az épület nélkülem is, lapátra kerül sorban az apraja, lám, szétpereg, lerázom, ugye értik, csak még a maradékot kell óvatosan, hiába szolgáltam le az időmet, a maradékot óvatos lapáttal hirtelen kidobni jó messzire: más dolgom is van, mint itten dekázni.

A teste, az működött

Ülök és nézem a leveleit, és csak a teste, a teste jut eszembe, az működött. De hogyha beleláttam a lelkébe (ahogy ő mondta: tudatába), elfordultam szemérmesen. Az ember nem él vissza az ölébe hulló perspektívákkal, gyorsan visszacsukja a hálószoba ajtaját. Nézem és nézem a leveleit. Menjen el, haljon meg, a lábamra hínár tekeredik, kívánni kezdem a megfulladást.

Játszadozás

És még azt hittem: jópofa vagyok, jól szórakozom az érzéseimmel, hogy értékmentesen szöhetem össze a halállal való játszadozást a mélyen, mélyen titkolt szerelemmel. Olyan mélyen, hogy én se tudtam: ott van, csak azt, hogy amíg elő nem hozom, addig a halálnak várnia kell, addig pattog a labda, siklik a sí, fürgén hurkol a tű, föl a pacal, a sétatéren áthúz a vasárnap. De ennek vége lesz, ha fölhozom: értékek lesznek, nagy, szomorú lázban.



Festetlen papírmásé fej a Tűvé-tevők című előadáshoz (1973; Csabagyöngye Kulturális Központ – Meseház)



Irem

Tompa sárga fényel világított a téli ég a reptér felett. Kora este volt, a szél jeges permetet szitált az emberek arcába. Aki, félve attól, hogy megcsúszik, megfogta a gépbe vezető lépcső vizes fémkorlátját, rögtön vissza is kapta a kezét.

Minden repülésben az a pillanat a legszebb, amikor a kerekek elszakadnak a földtől. A repülés ígérete és a repülés közti tört másodperc; mintha az ember maga bontana szárnyat.

A levegőben gyorsabban telik el hatvan perc, mint a földön, a vízben pedig lassabban. Mondhatnánk, hogy a levegőben repül, a vízben úszik az idő, de ez nem igaz; amikor a gép eléri az utazómagasságot, sokszor állni látszik, és áll vele a világ, míg a hajó ideges csíkot hasít a tengerbe Nápoly és Capri közt, és kétoldalt sebesen köpködi a tajtékot; de akárhogy is, a levegőben gyorsabban, a vízben lassabban telik az idő.

Hajnalban, ha tiszta az ég, látszanak fentről a Dolomitok kékes szikláit. Még májusban is csillognak a havas csúcsok a napon, Rómának repülve meg nagy kanyart vesz a gép a város előtt, rárepül egészen Ostiára, alacsonyan száll a víz felett, kivehető a vitorlások és a nyomukban fel-fodrozódó hab, afféle tiszteletkör ez a megérkezés előtt. Nápolyhoz közeledve Ischia tűnik fel a bal oldalon, és az ember olykor titokban a tenyerébe rajzolja az otthonos kis sziget körvonalát a bal keze visszahajtott gyűrűsujjával, néha belerajzolja a tenyerébe akkor is, ha este nyolckor egyedül áll egy budapesti megállóban, vagy felriad egy idegen városban az éjszaka közepén. Egyetlen vonallal: aligha pontos. De a mudrák is csak útmutatók, nem formagyakorlatok. Lehetőségek, nem bizonyosságok – mondja az ember, és a kezébe rajzolja Ischiát, majd az ostiai öböl partvonalát, amikor leül az ablak mellé. Pedig nem oda tart.

Alkonyatkor indulni és este, majd éjszaka repülni jobb, mint hajnalban. A felszállás pillanata után szinte azonnal súlytalan lebegés kezdődik. Bal kézre még ott a felhőfátyolon átderengő téli napkorong, lesüllyed a horizontig, majd megáll. Nyugat felé repülünk, egy ideig ott lebeg a gép orra előtt. Meghatározhatatlan, hogy mikor lesz sötét. Egyszer csak feketeségben haladunk, oldal-szélben, ugrál a gép, valahol sír egy gyerek, az ülésorok fölött kinyúlik két ökölbe szorított kéz, és a felhúzott térd nekinyomódik az előző ülés háttámlájának. A harisnyán át is érezhető kemény műanyag hidege rímél a kinti fekete égre.

Közel négy óra, nem olyan sok, inkább csak, hogy nem lehet érezni, ahogy telik.

A lisszaboni reptér az összes közül a leglogikusabb. Lisszabon csendes, tiszta, pontos és udvarias város, régivágású és szertartásos, az igazán lisszaboni pillanat az az, amikor az ember a Rossio pályaudvaron az automatából vesz egy retúrjegyet Sintráig, és mert olaszul és valamennyi közép-európai nyelven is megtanulta, hogy ami rendben lenni látszik, az nem biztos, hogy rendben is van, ellenőrizteti az automaták mellett fel-alá sétálgató fehér kesztyűs vasúti alkalmazottal, egy fiatal nővel, akinek a sűrű, göndör, a hajtúk közül kiszabadult haja a hátára omlik, hogy tényleg jó-e a jegy, ami jónak látszik, és a nő az arcán váratlanul felragyogó, gyönyörű mosollyal mondja előbb franciául, aztán angolul: tökéletes.

A habozás egyetlen, szemérmes pillanata a válasz előtt, nehogy megsértsen valamiképp: ez a portugálság eszenciája.



Bábertv Illyés Gyula parasztkomédiájához, a *Tüvé-tevők* című előadához (1973; Budapest Bábszínház)

Sokáig ezt a pillanatot meséltem volna el, és nem a saudade-ot, ha valaki megkérdezte volna, miként lehet, hogy ilyen messzire járok itthon lenni.

Nemcsak a mosolyt, amely egyszerre minden tagjából indult el, mint Kosztolányi pincérlányáé, de a többit is hozzá, azt a semmilyen más nyelvben nem létező u-t, amely az írásban o-ra végződő szavak végén hallható portugálul, ezen a Tejo ringatózását idéző álmos, gyönyörű nyelven, és hozzámondtam volna a Tejo-t magát, amely pedig még portugálul is elmondhatatlan, és az óceánba ömlő folyó felett a fényt.

De senkinek nem volt elmondani.

Elutaztam hát. Újra és újra. Rómába, Velencébe, Nápolyba, Barcelonába, Madridba, Bécsbe, aztán Lisszabonba, és megint Lisszabonba.

Persze, hol van még a reptérről a Rossio. Vagy tizenöt metrómegálló, átszállással. Oriente. Cabo Ruivo. Olivais. Chelas. Bela Vista. Olaias. Alameda.

El tudod-e mondani a megállókat sorban hajnali négykor, amikor nézed a lassan világosodó eget az óbudai panelek felett? Összekevered-e a budapesti télben a lisszaboni zöld, piros, kék és sárga metró vonalait? Megmondod-e kapásból az Estoril és a Cascais közti óceánparton félúton lévő presszó nevét, és emlékszel-e a vörösbort ízeire, amit a túl száraz és vastag kenyérszeletből készült lazacos szendvicshöz haraptál be februárban, aztán futni kezdtél az óceán mellett, és harminc év után a Cascais előtti kanyarban hazaértél?

Talán az óceán. Talán a sirályok, ahogy az öreg ház felett keringenek, a ház felett, amit öreg háznak hívsz, sátozott masszív épület, vagy kétszáz éve áll a fényes óceáni felhők alatt, az embernek össze kell húznia a szemét, ha sokáig akarja nézni, hogy keringenek felette a madarak.

Az óceán felett februárban olyan az ég, mint Delft látképén, de alatta izzanak a piros, kék és fehér vitorlák háromszögei, az óceán vize meg mint a folyékony higany. Addig nem hittem, hogy létezik izzó kobalt és izzó fehér, és nemcsak izzó vörös.

Persze, a lisszaboni reptérről a metróba vezető közönséges, szürke lépcső csak egy közönséges, szürke lépcső, Kőbányán is lehetne, vagy Rómában a Colosseum állomásnál.

Itt még csak a város illata ígéri a Tejo-t, az esőben csúszós fehér-fekete utcakövekkel burkolt Baixát, a vámházat, ahol Ricardo Reis kipakol, amikor megérkezik, és a Liberdade sugárút hullámzó díszköveit, meg a Martim Monizról felfelé vezető görbe lépcsősort a tenyerek által simára csiszolt fémkorláttal. Mindig nyitva van az ablak a lépcső feletti házban. Abban a lakásban mindig szól az Amalia Radio.

És a kanyarban van egy templom. Ráépült egy kék házra, amelynek falán díszes gót betűkkel ott áll, hogy Pura Poesia. A falakon városszerre verssorok, szerteszaladó költészet mindenféle és azulejo. Vers és csempe, néha csak dalszöveg, meu coração ficou em Lisboa. Minden nyelvet érteni, amit a szívével tanul az ember.

De mégis, mi van Lisszabonban, hogy ennyire – a kérdés elakad, a telefon képernyője kéken világít, a mondatnak nincs folytatása, nincs utána sem vessző, sem felkiáltójel, sem pont, sem kötőjel. Mit lehet erre válaszolni egy virtuális ismerősnek. Milyen ismerős egy virtuális ismerős. Egyáltalán: mit kérdez pontosan. És minek.

Elég volt neki egyetlen elmosódott Lisszabon-térkép, a város fényesen szerteszaladó útjai a levegőből a landolás előtt, kommentár nélkül. Ki az, aki Magyarországon rajtam kívül felismeri Lisszabont egy levegőből készült fotón?

Persze, kérdezhetné-e pontosabban, mint így, egy félbeszakadt, feltehetően kérdésben. Mi van Lisszabonban, ami ennyire.

Mellettem a metróon idősebb nő, talán a reptéren dolgozik, szemben két fiatal fiú, az egyik a fejét hátrabillentti, úgy pihen. Amíg nem szólalok meg, portugálul hallgatok köztük. Minden nyelven, amit a szívével tanul az ember, meg kell tanulni hallgatni is.

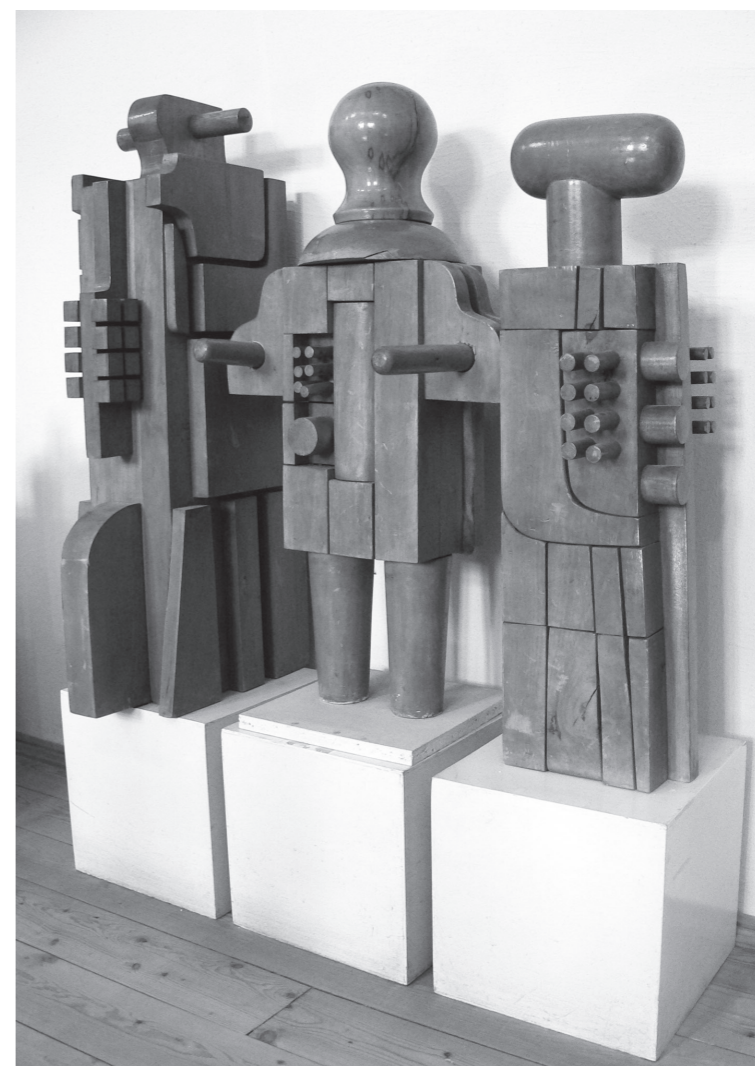
Amúgy: nem tudom. Az Olaiasnál lekapom a metróállomást. Elmosódó fotó, az azulejo kivehető. Legyen ez a válasz. Az Olaias, amikor az ajtók nyílnak.

– Irem – jön vissza azonnal. Lépegetek lefelé egy lépcsőn, a kezemben még világít a telefon. Az Anjos és az Interdente közt végre derengeni kezd. Irem a földi mennyország. A sehol sem létező, mégis meglévő város. A király, aki építtette, meghalt, mielőtt odaért. Egy másik változat szerint meghalt a város befejezésének napján a palotája teraszán. Sok száz év múlva egy tevehajcsár megtalálta a várost, de hiába kerestette a kalifa, újra elrejtette a sivatag, és a karaván, amely elindult, hogy fellelje az utazó meséje alapján, visszafordult.

Pedig Irem, a török mesék mennyországa itt van a földön. Létezik. Az Iremek itt vannak a földön, és Evlija Cselebi azt írta, Irem magyarországi kertje Pécs.

(Részlet egy Pécs-regényből)

A szerző a Magyar Művészeti Akadémia ösztöndíjasa a regény megírásának idejére.



Faplasztika / Struktúra I. (1968); Struktúra II. / Agyrabló / Szendvicsember (1969), Konstruktív / Lady L. (1968); Csabagyöngye Kulturális Központ – Meseház



Jánosnapon

Harminc kilométer másodpercenként
Most épp visszafelé, egy régi bolygó
Hátán – néhány napja ez a realitás.

Szuperterjesztő domboldal a víz
Túloldalán emberlerakódással, nézd csak,
Ébrednek már a füstök alatt.

A hit még, mint valaminek a nyoma, megvan,
Ezekben az órákban veszi fel
Az istentelen, társadalmi arcát.

Felkelt a nap, és az ezzel járó fele-
Lősséget elutasítók közt egyre-másra
Újabb élethosszok kerülnek kiosztásra.

Kiságon kishajó

A fékevesztett sárm gazdája mégis
Mit tud erről a kompról, ami itt vár
Ringatózva a pócsmegyeri révnél,
Indulás előtt úgy tizenöt perccel?

A lépcsőn ülök, és azt figyelem,
Ahogy lábujjhegyen él a világ,
Mert ott benn, a kishajó padjain
Elnyújtózva alszik a testes révész.

Tíz percet adjatok, ti, odaát!
Ideleln most nyolc óra huszonöt,
És jogot nyert egy káprázatos alvás.
A zöld küllő fojtott hangon kacag.

Nehéz kéztől kapom majd a jegyet,
És álmosan csorog át a kiságon
A kishajó – de mért is kéne mindig
Meg-megélni a nagy folyót magát?



Báb a Tűvé-tevők című népi komédiához (1973)



Fűthető kabát

Már évek óta fázom és tulajdonképpen mindig is velem volt ez a reszketés valaki fázós más csikis

ez télen inkább indokolt a szél a lelket fújja át szerencsém volt hogy szembejött ez a leértékelt kabát

didergés lesz jövőre is a lényeg inkább hogy hogy áll mert bár a télnek vége van a sáros élet csordogál

a karbonszálak hátul és a mellkason is fűtenek huszonnégy órán át kitart a gerjesztett belső meleg

nem az enyém de jólesik nem egy másik test adja le de körbevesz a hó azért hogy mesterséges nagy baj-e

egy powerbankról tölti fel bekapcsolás után magát halottan is meleg leszek ha rajtam lesz az új kabát

úgy cirka háromszáz gramm egy töltő a felső bal zsebem usb kábelt rejt ezért nagyon vigyázni kell nekem

csokit például nem teszek papírban zsebre épp ezért

szétfolyyna barnán míg megyek a bélésemben mint a vér

innentől meg se ázhatok nehogy már zárlatos legyen kevés víz persze érheti sírnom még pont szabad nekem

A powerbank megszokható bár előfordul hogyha hív valaki gyorsan felveszem picit nehéz akár a szív



Báb a Tűvé-tesők című népi komédiához (1973)



Búcsú a IV/1-től

juharfa néz be az ablakon nem engem
néz már nem itt lakom az asztalnál idegen
ül a feketerigó – hűtlen madár – neki
fütyül a negyedik emelet mint a hegy
magas elaludt – meghalt – bennem a sas

túl soknak bizonyult a hatvanhárom
lépcső zihált a tüdő hörgött a légső és
egyáltalán és általában megmakacsolta
magát a lábam itt laktam több mint negyven
évig fölérhettem volna akár az égig

ma már a földszint is megteszi botorkálok
lenn a porban s kérdem magamtól ami
volt hol van egy öregember már nem
máshova a múltba vágyik és örül ha eljut
a bevetett ágyig jó így neki vízszintesen

nem csábítod el gyönyörű szirén te sem
aszalódik a test akár a szilva egyre egyre
lelke már alig fér el benne hamarabb jut
szegény az égbe mint a negyedik em

el
et
re

Hajótörés

a sors tévedett volna kedvesem vagy inkább mi
döntöttünk rosszul kellő logisztikai ismeretek híján
ifjonti hebehurgyasággal hogy már félúton
zátonyra futott hajónk holott sírig tartó utazást
reméltünk mi jön most ezután ami már volt
vagy új arcát mutatja az élet se előre se hátra
fölröttünk a gyászos ég körülöttünk a háborgó
tenger melynek vize sós mint a könny vajon melyik

sósabb a tengeré vagy a miénk a tengernek mindegy
mi meg már feladtuk mint megkésített levelet a reményt
a kudarc közös de a fájdalom nem
az külön a tiéd külön az enyém
úgy kell nekünk

Holnap is

(Söralátét)

(s)örömet nem üvegből
iszom pohárból kocsmazaj mögül
valahol madár szól éveket
számláló kakukk számban
a nyál szívemben minden
szögligeti erdő összefut
mint sárban elakadt szekér
időzik bennem a múlt eltévedt
nyelvemen a szó úgy jár majd
szegény mint a tavalyi hó édes
Istenem lehet hogy te sem vagy
mindenható ha az lennél ez a vers
remekmű volna nem ilyen könnyen
eldobható firkaalmány mindig jön
valami rossz ami összetör jaj cigányútra
ment a sör ne légy mohó
megárt ha kevés is a jó
az utolsó józan pillanat
félrelök ha lesz még söröző
holnap is jövök

Ott folytatja

barátok és borospoharak között
karácsony havában a hegyen
T. vikendházában a hegy valójában
ujjbegynyi szemölcs az unott
város arcán fehér mint szükségét
végző özvegyasszony feneke
most tél van és hó és halál tél és hó
az van de halál nincs kedves Mihályunk

boldogok a borivók mert övék
 a mennyek országa szesszel revétlenített
 szilaj szavak szaladtak ki szánkon
 hóba hugyoztuk nevünket léha arannyal
 iparkodtunk igazolni jelenlétünket
 T-nek volt a legvirágosabb kedve
 megérdemelte lánya elkurvult csalta a felesége
 csak a borban és barátaiban bízhatott
 cinke cincogott az aszott almafán
 mennyit ér a madárhang télen (és egyáltalán)
 mikor még a semmi mocorog alvó rügyek
 éjjelében az ereszcsonna merész csillogása
 a gazda gondosságát jövőbe vetett hitét hirdeti
 őrijtő fehér csönd katonás szőlőkarók
 sovány fák között láttuk amint a láthatáron elvérzik
 a nap azóta este van T. számára nem jött a reggel
 nem a macskajaj jaj a macskát ki eteti meg
 aztán mégis kitavaszkodott az ereszcsonna okádja
 a hólét magukhoz térnek a fák a feketeerigó
 ott folytatja ahol tavaly abbahagyta
 mintha mi sem történt volna

Öreghang

visszaszerezni meggondolatlanul
 ami egyszer már volt nagyon
 a vágy feltüzelt rohamcsapatával
 harcias kis gerillák akik otthon vannak
 az ösztönök sötét bozótosában
 és a harc eredménye totális vereség
 káosz eltévedt érzések méltatlankodása
 üres a kéz a szív tele sötéttel
 hallom az idő matatását a jácint
 gyöngye szírmáin én meg próbálgatom
 elhasználódott öreg testemet
 tudván elég egy óvatlan mozdulat
 és fölriad álmából a fájdalom
 érzékeim mind egy célt szolgálnak
 kelleetlenül az én ügyemet ami bizony
 vesztesre áll sűgja hang milyen szép is
 volna itt az élet nélkülem



(Szilézia, bordó-arany függönyök)

Éjszakai vonatút. Egy idő után azt sem tudom eldönteni, ébren vagyok-e egyáltalán. Ha kinézek az ablakon, csak távoli, imbolygó fényeket látok. Vagy arra ébredek, hogy állunk valahol, egy ismeretlen állomáson. Ott vagyok egy ismeretlen városban, miközben mégsem vagyok ott. A hosszú vonatút alatt végül is nem vagyok sehol.

Az utazás a semmibe dobja ki az embert.
 Lassan világosodik.
 Vonaton soha nem tudtam aludni. Ahogy repülön sem.
 Talán mert sosem mertem rábízni magam
 igazán semmiféle gépre.

Erdők suhannak el, nyírral elegyes fenyvesek.
 A fák közül néha váratlanul kis tavak bukkannak elő.
 A vidék domborzata alig észrevehető,
 inkább tökéletlen síkság,
 mint alacsony dombság.
 Finoman hullámszik csak, ahogy messzebbre nézek.
 Aztán a síkság kinyílik, tanyák bukkannak elő,
 dűlőutak, sövények, ködfoltok a mélyebb részeken.

Néhány ilyen távoli tanyaházat sokáig nézek,
 amíg ki nem úsznak lassan a vonatablak teréből.
 Megpróbálom elképzelni, milyen lehet ott élni,
 egy tanyaházban, valahol Sziléziában.
 Kedvelt szórakozásom ez, bár a szórakozás
 talán nem a legpontosabb szó erre.

Márai Sándor 1944-es Naplójában olvasom
 valahol Katowice után:
 „A vonat megtorpan egy normandiai falu előtt.
 Felébredek, felugrom a harmadosztályú padról,
 ahol kimerülten aludtam, az ablakhoz lépek.
 Az őszi alkonyat bordó-arany függönyei között

dús kertet látok, almafákat,
ájulásig és roskadásig megrakva vörös,
érett gyümölcscsel... Szemem megtelik könnyekkel.
A pillanat ez, mikor csalhatatlanul érzem:
itt kell maradni, leszállni, sebtiben összekapkodni
poggyászaikat, itt maradni, Dieppe és Párizs
között valahol, Normandiában.”

Néha úgy tűnik, hogy ha egy erősebb szélroham
bevágna a résnyire lehúzott ablakon,
azonnal szétfoslana az eddigi életem.
Nyomtalanul eltűnnék, mint a kémények
füstje a reggeli égen.

(Reggel majd befűthetek)

A haragos Márvány-tengerre lassan leszálló
alkonyat volt az utolsó kép,
mielőtt a repülő mögött összezárultak az esőfelhők.
Alighogy megérkeztem, máris a visszaút.

Nehéz elhinnem, hogy valóban létezik az a város,
ahol tegnap kagylót ettem
egy utcai árusnál,
medúzák lebegtek a híd alatt,
és hatalmasra nőtt tengeri sirályok
vijjogtak a mecsetek tornyai körül.

Most a kuvikok rikoltanak, ha kilépek a kertbe,
fent a hegygerincen zúgnak a fák az erős szélben.
Ha egész éjszaka így fog fújni, reggel majd befűthetek.
Megérkeztem. Vagy el sem indultam.
A kerti lámpa fénykörében medúzák lebegnek.

(Ostia, Surfacing)

Végül a tengerpartra menekültem a városból.
Rómát tudtam tovább elviselni.
Nem mintha nem lettek volna
olyan képek, amelyek majd sokáig megmaradnak.
A második világháborús angol katonai temető
a Porta San Paolo közelében,

vagy a Római Magyar Akadémia egyik tornyából
kinézve a tetőteraszok idilli rengetege.

A tenger tényleg jobban érdekelt.
Vagy csak egyszerűen látni akartam.
Korán reggel indultam el.
Legalább egy órát gyalogoltam,
mire a vasútállomásra értem.
A Tevere partját követő sétány üres volt,
néhány sirály aludt csak a támfal széles könyöklőjén.
A kora reggeli fény áttetszővé tette
a vízparti épületeket.

A telefonom képernyőjén egy lassan mozgó kék pont mutatta,
hogyan merre járok épp.

A vonaton a mellettem ülő, hajléktalannak tűnő afrikai férfi
hangosan énekelt.
Egy hatalmas szatyor volt előtte,
tele felfújható állatokkal és strandlabdákkal.
Egyike volt azoknak a végtelenül szomorú látványt nyújtó árusoknak,
akik a kihalt strandokon hordozzák körbe
ezeket a krokodilokat és delfineket annak reményében,
hogy valaki majd vásárol belőlük.

A tenger látványára nem lehet felkészülni.
Egyszer csak befordulok egy sarkon,
és az utca végében megpillantom.
Egy szűk, koszos utca végén ez a horizontig elérő ragyogás.

Végül mindenhol csak a templomok
és a természet képei maradnak meg.
Vagy egy arc, egy ötven körüli nő arca egy kávézóból,
ahogy rámosolyog a mellette ülő férfira.
Ilyen finoman megmunkált,
a szépségét mégis szinte rejtegető arcot
soha nem láttam.

A tengerbe mélyen benyúló betonmóló
korlátján ültem aztán sokáig.
Eszembe jutott az a kövér, szeplős lány,
akit az Északi-tenger partján, Oostendében,
az üres strandon láttam húsz évvel ezelőtt.
Egy strandszékből ülve zokogott.
Az ölében egy könyv hevert,
Margaret Atwood Surfacing című regénye,
amit magyarul én is olvastam nem sokkal korábban.

Odasétáltam hozzá, és a tenger felé mutatva
valami olyasmit mondtam neki,
hogy this is the real surfacing.
Mentségemül csak annyit hozhatok fel,
hogy rettenetesen másnapos voltam
az előző éjjel elfogyasztott töménytelen rozspálinkától.
A lány erre még erőteljesebb zokogásban tört ki,
amire már nem volt válaszom.

A kihalt ostiai strandon órákig gyalogoltam.
Évekkel ezelőtt bezárt, omladozó büfék
az egyre kíméletlenebb napsütésben.
A kikötő felé tartó, pöfögő halászhajók.
Simára koptatott, hatalmas uszadékfák
a hullámtörő gát kövein.
Lassan szállingózni kezdtek az első strandolók
és velük együtt a végtelen köreiket rová,
elgyötört arcú strandjáték-árusok.
Lemerültem, és igyekeztem minél tovább
a víz alatt maradni.

Amíg a víz alatt vagyok, olyan,
mintha egyszerre mindenhol lennék.



Festetlen papírmásé fej a Tűvé-tevők című előadáshoz (1973; Csabagyöngye Kulturális Központ – Meseház)



Don-kanyar

Részlet a Halhatatlanok címmel készülő regényből

Aztán nemsokára a csillogó, szeszélyes szélességű Don folyót bámulja, át lehet látni a túlsó partra. Ez az oldal, a nyugati, magasabban húzódik, alattuk hullámoznak a földi rétegek. Látja az orosz katonák futkosó bábujait. Bogarak. Tesznek-vesznek, fénylik a fém, átveri magát a csillogás a folyó fölött. Néha lövések dördülnek, sorozatok, gránát száll át hozzájuk. Elsívít a fejük fölött, a lábuk alá, a függőleges löszfalba fúl. Csupa láp és mocsár a környék, nehezek az illatok. Ha lép az ember, előbb cuppogni kezd alatta a föld, aztán sülyed. Egy fiút derékig nyelt, órákig tartott, míg kihúzták. Énekeltették. Mindent elénekeltettek vele, amit tudott. Ősz van, a folyó szalagja kék ecsetvonás, hullámoznak a pagonyokkal ünnepeletetett lankák, meglehet, tényleg itt ér véget az ő élete. Megenni mindent. Aludni, amennyit csak lehet. Mindig melegen öltözni. Olyan lett egyik napról a másikra a vidék, mint egy boldog, táncra készülő menyasszony. Olyan meghittséget sugall, ami a szeme elé terül, mintha látta volna már, mintha dajkálta, gondozta volna a föld, a szél, a fény. Száll az ökörnyal. A bokrok alatt fehér kalpagokkal bólogat a gomba.

Nem erre vonultak nagy, nehézkes szekereken a magyarok, amikor keresték a mostani hazát, a Kárpát-medencét? Dehogynem! Voltunk már itt. Visszakirándultunk. Képesítése pontosan az indulásuk, vagyis negyvenkettő augusztusa óta utász. Milyen arcát mutatja a földűt, mi minden található az oldalában, fa, épület, építmény, vízmosság, a dombok állása, hullámozása, a völgyek titkai, föltűnik-e valami veszélyes objektum. Törődni kell az úttal, amin utánad érkeznek a testvéreid. Vonulnak vidáman, énekszóval, kinél harmonika van, másiknál gitár. Volt egy zsidónál, egy munkaszolgálatosnál hegedű. Ide mert hozni egy hegedűt a бүдös. Mi vagy te?! Elsőhegedűs, uram. Utolsóhegedűs, érted? Utolsó!

Ja, igen, testvéreim hová is jönnek? Mindegy. Az a híd rendben, a logisztika rendben?

Erzsi! Drága Erzsikém. Egyszer láttalak, és mégis.

A Nózi nevű társa bökdöste, ne nézelődj, ne álmodozzál, mi most keresünk. Hol a veszély. Honnan leselkedik az alattomos halál. Ebből itt, és a folyó felé mutatott a Nózi, nem élünk meg. Hirtelen nem érti, mit kell keresni. Aha, személyes rendeltetés, személyre szabott feladat. Vagyis gombát, ehető gyökeret, vadbogyót kell keresni. Biztosan vannak titokban nevelt krumpliföldek, veteményesek. Föld alá dugott kecskék, malacok. Nózi igencsak értett a földi gyümölcsök felkutatásához. Pedig nem errefelé született, nem ismerheti a földet, ezeket a másféle viszonyokat, mégis van érzéke hozzá, hogy kiókumlálja, miféle gazdagságot kínál vagy rejteget a természet. Mert sokat kínál, sokat rejteget. A Don meg gazdag volt, az árvizek után maradt kis tavakban és vízfolyásokban hal csapkodott, annyi volt belőlük, hogy kiugráltak a parti iszapba, ami aztán fénylett a lecsapkodott pikkelyek kispénzeitől. Sütöttek is néhányszor, boton forgatták a balint, a gidát, a lőtt nyulat, félmeztelenül táncoltak, itták az itteni krumplipálinkát, beleszállt az estbe a nótázásuk. Arrább, a homályban, lógott egy akasztott alak.

Írjon levelet, kérlelte este hosszan a bajtársa, ez a ravasz tekintetű Nózi, írástudatlan, de cseles gondolkodású parasztfiú. Nem engedték iskolába, amikor pedig kellett járni, mindig elszökött.

Huss! Huss! Nem volt a helyén soha, nem volt maradása, nem volt kitartása, mindig mást akart, mint ami éppen adódott. Az az igazság, hogy tirpák a Nózi.

Írjon neki levelet.

Ad érte konzervnyitó bicskát, ad gombokat, ad talpbetétet, mind nagy érték. Hogy lehet ilyen neve egy nyírségi parasztyereknek?

Nózi szerelmes volt valami szalmahajú, vastag lábú gazdalanba, és a pókhálót röptető, avart sepregető őszi hónapokban, míg áthaladtak a nagy, szomorú orosz országtesten, mely volt minden, tajga, sztyeppe, sivatag, dzsungel, síkság, folyton róla mesélt. A szép Berta. De közben sírt alattuk az elfoglalt föld. Semmi más csak, mint egy alföld. Orjol, Brjanszki, Kijev, Kurksz, nyírfák, nyírfák és kecskék, hagymakupolás kis- és nagytemplomok minden mennyiségben, a csalitos rejtekéből tüzelő partizánok. Vidáman visszapörköltek. Miénk vagytok! Kellett annak a Sztálinnak ugrálnia, most biztos jeges kendőkkel borogatják a hülye, bolsevik homlokát, mert migrént kapott a tehetetlenségtől.

Ez van, Sztálin elvtárs, lesz még rosszabb is.

Aztán pedig a Don hűvös, gyönyörű kékje.

Könyörgött neki Nózi, bökdöste, rimánkodott, hogy körmölje le neki a levelet. Szerelmes levelet kell írni, szerelmes levelet kell írni.

Mert te nem tudod, mi a szerelem, Lackó!

+

Diktálta Nózi szótagolva, hogy vigyázzon magára Berta, becsülje meg magát, ezt tegye, azt tegye, ilyen feladatokat üzent haza, Szabolcsba az ő kedvesének, annak a valamilyen, de nyilván nagyon tetszetős Bertának, ő meg, Sándor dehogyis ezt írta. Hülye ez a Nózi, mint egy csálé fogantyú. Csak ránézett a pattanásos arcára, nem mondta neki, hogy ezt nem. Ilyet nem írunk, te futóbogár. Badarságokat diktált Nózi, aki ugyan ravasz volt, és mindig megtalálta az elásott féldisznót, az élő kecskét, a kukoricát, a zabos zsákot, még a sajtokat is, pedig sajtot, füstölt húst megtalálni a legnehezebb, azt mindig a legjobban dugják, azt a szívük mögé dugják. A szilva kint ring kék kabátjában az udvaron, annyi szilva, rengeteg szilva, a Nózi azt mondta, arra gondolt, azt találgatta mindig, amikor szétnézett egy elfoglalt, meggyalázott muzsikudvar világában, hogy ő hová dugná, ha lenne neki sajtja, borjúja, malaca, lisztje. Hát ide, meg ide, jól van, ott is volt a ló. Meg a disznó. Na, kérem, disznó elvtárs, jössz csak elő szalonnának, kolbásznak. Nózi ehhez értett nagyon, nem is beszélt velük, a muzsikokkal, úgysem értették volna. Pszt! Pszt! Csak a tanya világát, a kicsi, fehér házat, a szűkös udvart figyelte, melyik épület hol áll, mi van takarásban, mi a feltűnő, mi nem, hol vannak most, hova járnak ki.

Találtak a gödörben egy lányt. Le volt fedve sövényággal, vacogott, kocogtak a fogai. Beszélt, egyfolytában beszélt. Nem lehetett leállítani, elhallgattatni, csak beszélt. Csupa föld volt a ruhája. Beszélt, mint egy nyitva hagyott csap. Sodorta, hadarta, csuklott néhányat. Fuss már el, Olga, vagy Szvetlana, vagy hogy hívnak, bazmeg. Igyekezz!

Egyszer aztán az a kellemetlenség történt, hogy Nózi szétlőtte egy öregasszonynak a fejét. Ó, hogy a kurva életbe, a jó büdös kurva életbe, baszná meg az Isten, még mindig sütött a cső, itt-ott a gerendákon remegett a velő. Ezt nem kellett volna, szólt halkabban, kicsivel később. Belépett egy karámba és rásikoltottak, mintha kés dobtak volna felé. Megijedt, a sikoltást fenyegetésnek hitte, a bántalom akarásának, a fegyver természetesen ki volt biztosítva, nyomban lőtt, egyenesen a kendős fejbe, nem maradt arc az öreg, görbe test fölött. Kijött Nózi. Toporgott. Tele volt a keze. Visszatette aztán a sózott húst, meg a túrót a kútkávéra, intett a többieknek, hagyják azt ott. Hagyják! Húzódott az út mellett egy nyírfasor, még innen is látszottak a törzseken a foltok,

és nyúltak nyírfák is, csupa remegő ezüst, azt nézte sokáig. Bazmeg. Napokig hallgatott a Nózi. Lackó hiába rázta, itatta is, legyen elég, nem az ő hibája. Ez még az ideúton történt. Aztán azt mondta elsőre, amikor újra megszólalt, hogy mit tettek velem.

Kik?

Barátom, Sanyi, ez nem én vagyok. Ez nem velem történt. Ez nem az én dolgom.

Ezt jelentette ki hosszas hallgatás, fejkargató töprengés után Nózi, mert valamit ki kellett találnia. Azt találta ki, az lett a máskülönbén igenis érthető és akceptálható konklúziója, hogy nem az ő dolga volt ez, ő egy ilyen kisémbert, egy icipici embert, a háború viszi a prímet. Diktál. Elég jó kis találmánynak tűnt az elgondolás. Megoldotta a szétlőtt fejú öregasszony problémáját.

Hát mit tehetek én, ha akkora vagyok, mint egy csipkebokor?!

Megszürom, aki hozzám nyúl!

A szerelemhez viszont, ezt Lackó már elgondolta sokszor a nehéz fényű orosz éjszakákon, a máskülönbén rendkívül agyafúrt emberek se értenek. Azt nem befolyásolja a furfang, a ravaszság. A szerelem, amikor nagy, mérgező virágként előhajt a szívburokból, amikor dohogtatni kezdi a lelki gőzöket, nem fölfogható dolog. A szerelmet nem lehet kitalálni, sem kicselezni. Nagy és velős gondolatnak érezte ezt Lackó, büszke is volt magára, hogy ilyesmi tanulság eszébe juthat. Végig az úton, amíg a Donig értek, sokszor látta a lány dacos, félő arcát. Megjelent neki Erzsébet. Hallotta a bolondos nevetését, úgy kacagott, mint akinek vöröslő lázban forog a torka. Erzsikém!

Most annyira meglepődött, hogy remegni kezdett a kezében a ceruza, a másik észrevette. Mi van, Sanyi? Csak a szívem paskol félre, Nózi, tudod, néha lázad, motyogta, aztán azt kezdte írni neki, annak a Nózi-féle Bertának, mennyire hiányzik.

Elepedek érted, angyalom! Semmi se lennék, ha te nem volnál.

Nózi azt magyarázta, hogy ruházkodjon melegen, és munkácsi ukrán piacostól ne vegyen gombát, kecskesajtot.

Buta fiú, tudatlan szabolcsi paraszt. Nem vigyázás kell, nem aggódás, hanem szenvedély, kaland, te! Kiszámíthatatlanság, ez kell a vászoncelédnek. Fogalma sem volt, honnan tudta ezeket, de tudta. Mintha a testvéröccse súgta volna neki, a táncos lábú, sánta Zsolt, aki most is Radu Kipternél billeghetett.

Lassan olyan hideggé maródtak a hajnalok, hogy a fagy megkeményítette a szájunkat napkel-tére, de amikor a neved, Bertuskám, kilehelem, amikor kimondom, hogy Berta, Bertuska, Berti, kiolvad a deres bajuszom nyomban. Nagyon hiányzol, Erzsi, jobban, mint a só. Jaj, bocsánat, ezt kihúzza, rosszat írt. Nem Erzsi. Berta! Nagyon hiányzik neki az ölelés, vagy csak annyi, hogy üljenek egymás mellett Nyíregyházán a főtér padján, és a lány a vállára hajtja a fejét, és nézzék a ... mit nézzenek... nézzék a csillagos eget!

Ilyeneket fogalmazott le annak a Bertának, és megismételve egy másik papíroson aztán a saját Erzsijének, egészen addig, hogy a partizánok a Nózit lépre csalták, éppen megtalálta a fekete foltos, kipányvázott bakkecskét, akkor. Elvitték, látszott a bakancsa nyoma, merre kellett mennie. A falu határában találtak rá, közelről lőtték fejbe, belelőttek a fülébe.

Lehet, hogy a faluból volt valaki?

– Nem értem – mondta ő.

– Ássa el – parancsolta a tiszt, valami Járomi.

Megásta a gödröt, előtte kikutatta Nózi ruháját. Megtalálta a levelet, amit ő írt. Elfelejtette, nem akarta talán, nem merte, mindenesetre ez a hülye Nózi nem adta föl. Miért nem küldted el, Nózi?

Tél lett, hó szállingózott, aztán hullt, már szakadt, most nem annyira jár a posta. Fázol?

Mindenki fázott, csikorgott az ég, kezdtek beszarni.

+

Erzsi villamossal ment a Behemóthoz. Járt arra a sárga doboz, zökkent, megállt, elindult. Kellemes nagyon a villamos hangja, izgalmas. Mekkora bajusza van a kalauz úrnak. Józsefvárosban lakott Behemót, a második emeleten. A Behemótnak, akit Lacinak hívtak, volt saját budija. Ezért aztán egy úr volt, néha az alsó szintről úgy is szólították, és nem az ereje, mint inkább a saját budi miatt, hogy Laci úr. Itt a házban nem mindenkinek volt budija, még egy mérnöknek és egy tisztviselőnek se. A mérnök úr egy proletár családdal osztozott az ürités módozatán és idején, a tisztviselő úr egy kiskereskedővel. De Lacinak volt budija. Angol vécé. Bent volt a lakásban, igazi benti budi, le lehetett húzni, örület. Addig szarsz, ameddig akarsz, nem kopognak rád.

– Laci – mondta Erzsi –, ez egy kapitális félreértés.

– Nem tudok fogni – mondta Laci, és mutatta, az affér óta nem hajlanak az ujjai. Erzsi oda lépett, megfogta a nagy férfi kezét, mellé ült az ágyra. Nagyon sajnálja. De ez most már így van. Nem lehet másként. Mi nem lehet másként? Ez a fiú, a Sándor, úgy hívják, Lackó Sándor, vissza fog jönni hozzá. Most az oroszoknál van, azoknak a földjét tapossa, és elég nehéz lehet neki. Nem. Ne mondja Laci, hogy dögöljön meg. Ne mondja, hogy pusztuljon! Azért ne mondja, mert ez a Lackó, ez a Sándor, visszajön hozzá, és segít neki. Segít neked is, Lacikám.

Mit segít.

Rendes munkát ad neked, Laci. Ez egy olyan ember. Rendes. Láttam rajta, hogy az.

Miért segítene.

Mert én azt fogom neki mondani, de magától is tenné.

De miért mondod.

Mert szeretlek.

De ez nem igaz. Mert őt szereted.

Erzsi kibontotta a blúzáját. Kicsit izzadt volt a melle alatt. Van illata a melleknek. Megdöntötte a Behemótot, ujjal nyomta meg a homlokát, aki hanyatlott is nyomban. Ellágyult a borzalmas test. Mozdított fel s alá a roppant mellkasa. A kezét széttárta. Erzsi az arcára helyezte a mellét. Szopjál, kisfiú. A Behemót szopott.

Laci, szeretnék kérni valamit, ezt mondta azután.

Mit.

Elmehettek?

Hová.

A benti budira, te óriási buta.

+

Aztán, hogy igazán akkurátusan lőni kezdtek, ágyúzni és aknákat küldeni, és hulltak közéjük, rájuk, forgatták a fagyos földet a bombák, azon gondolkodott, hogy hogy van ez a dolog Erzsivel. Szórta szét a földet, sziszegett a repesz. Hogy van ez, az ember előbb kezd el szeretni, elképzeli magának valakit, elképzeli az arcát, a kezét, a pillantását, a mozdulatait, s amikor mindez megvan, és már szinte ismeri is a másikat, félni kezd. Megvan neki, hiszen mintha előtte állna, mintha felügyelné azt is, hogy gyűjt be a vaskályhába. Ő mégis fél, hogy ez nem igaz. Semmi. Csak fantáziálás. Az, akit ott hagyott a koszlott pesti bérház ablakában, ott hagyta a sárga, kócos hajával, a lenéző pillantásával, egy kurva volt. Alattomos rablókanári. Egy csipogó rabló kurva. És ő mégis azt tette erre az emberre, azzal kápráztatta el magát, hogy visszajön hozzá. Csakis hozzá.

Erzsébet!

Mintha csak főpróba lett volna a dörgés-dübörgés, abbahagyták vezényszóra. Remegett az ég. Úgy érezte, ez az egész hazugság. Nem igaz, hogy csend lett. Az is hazugság lesz, ha újra lőnek, bombáznak. Szóltak érte, a nevét ordították, valaki megbillentette. Egy tiszt hívta, ahogy így a gondolataiba merült. Állt előtte vigyázva, az meg fürkészte. Az őrnagy valami előljáró sztarec tiszta szobáját kapta, nem verette le az ortodox szentképeket. Ott lógtak fent most, sok volt belőlük. Kirakta az őrnagy a családi fotóit is a borotválkozó tükörke elé, mellettük ezüst cigarettatárca, és olyan kicsik voltak itt is az ablakok, mint az otthoni tanyaházakban. De a gerendák vastagabbak. Óriás aranygomba szemben a templom. Elszívott közben egy cigarettát. Odaállt elé, elég szorosan, érezte az orosz kölni illatát, zabrált holmi.

– Maga lázít.

– Én?

– Nem magához beszélek, bassza meg?!

– Kérem tisztelettel, nem lázítok, őrnagy úr.

Akkora pofont kapott, hogy elszedült egy pillanatra. Visszaegyenesedett. Széttárta a két kezét, mint aki csodálkozik. Gondolkodott, megölje-e a barmot, egy ütés elég lenne. Vörös volt az őrnagy arca, zihált. Fújta rá a kibaszott kölnit. Egy ütés elég lenne, leszakadna a feje. Úgy lövik agyon, mint a partizánokat. Mintha az őrnagy is átgondolta volna, eltűzött volt a fenyítés, aránytalan, a fiatal férfi szemében is látott valami csöndes eszelősséget, ez az ember bármire képes, ha nem most, akkor éjszaka vagy hajnalban, amikor bóbiskol az összes ő.

– Akkor miért mondja folyton, hogy nem érti. Mit nem ért? – ordította az őrnagy, újra belelovalta magát.

– Arra kérem tisztelettel, ne kiabáljon velem, őrnagy úr.

– Mi?!

– Ketten vagyunk, őrnagy úr. Nem üthet meg még egyszer. Lövessen agyon. Lelövehet, de nem üthet meg. Érti?

– Ó, hogy az isten bassza meg magát! – az őrnagy rágyújtott, idegességében őt is megkínálta. Annyira nem volt a maga ura, hogy bekapcsolt egy gramofont. Hegedűszó. Olyan zene hallatszott, mint, amilyen a részeges Radu Kipternél szokott. Zsolték Radu Kipterhez járnak táncolni, biztos ott billegnek most is, serceg a gramofon. Ő meg itt billeg. Nem is olyan nagy különbség.

– Hová való?

Egy szóval megmondta, mire az őrnagy csóválni kezdte a fejét, őszintén csodálkozott, nahát, mik vannak.

– Tudja, hogy Fegyverneken nőttem föl? A szomszédban volt a kastély, jártam oda tejért.

– Nem tudtam.

Néhány nap múlva az őrjárat bekerítette és elfogta a Nózit legyilkoló partizánokat. Ezek az emberek, tessék, ezek végeztek a szabolcsi hülyegyerekekkel. Addigra három magyar katonát lőttek agyon, géppuskáztak a közeli nyírfásból, a feketén és kopaszon vonuló cserjésből, a homokpadok mögül, a megroskadt ólak tövéből, sötétedés után az utcán sem volt ajánlatos időzni. Egy fiúnak szétlőtték az arcát, zavarba ejtően fiatal volt, a szakálla sem serkent. Három katona zubbonyára jutott agyvelő. Az okos, tudálékos Rozgonyi agya! Rohadékok. Meztelenek lettek hamar a partizánok, kapargatták a fagyos gödrüket, nem siettek, igazából nem húzták az időt, minek, minden el volt rendezve, tudták jól. Ilyen ásás közben elég hasznosan lehet gondolkodni. Búcsú ettől, attól, amattól. Ritkán lázadnak föl, hogy nem. Nem ásom meg a saját sírom! Általában megássa. Ajándéknak, a számvetés lehetőségének fogja föl a maradék időt. Gondolkodhat, üzenhet.

Két fiatal férfi, aztán egy idősebb és egy nagyon idős. Így voltak négyen. A reszketeg öregnek nagyon nagy fasza volt. Gőzölgött az egész ember. Sándor nem tudta levenni a szemét a himbáló

hímtagról, elszégyellte magát, már égett az arca. Ezeknek az embereknek, akik a halálukra készülnek most, könnyebb, hogy együtt? Súgnak egymásnak ezt-azt az ásás közben.

– Hol a lelkész? – kiabáltak.

– Lefeküdt, hadd pihenjen. Tegnap tízet temetett, nem ilyeneket.

Sorolni kezdték, kik vesznek részt benne. Lőni kellett neki is, kiválasztották, hallotta a nevét. Aztán előlöködtek még egy lányt, csapzott volt, véres a szája. Vetkőzés, kurvamaty. A lány meztelen lett hamar, nem takarta már magát, úgy volt vele, minek, olyan volt a teste, a nagy öle, mint az Erzsé. Átfújt fölöttük a fagyos szél, üzent a sztyeppének. A földet nem bántotta, a göröngyöket, a halmot, a gödröt, csak az arcukba süvített, abba fűtült. Az öregember sírni kezdett, ütögette tenyérrel a homlokát, amin megtapadtak a hajszálak, ordított már, a két másik lefogta, ott birkóztak ruhátlanul, a lány leguggolt. Akkor látta Lackó, hogy azért guggol, mert pisil. Szemérmetlen, mondta valaki. Vademberek! Röhögtek.

Reméljük, szarni azért nem fog!

Be ne szarj, Ványuska! Mindjárt összefossa magát!

– Fél – mondta Lackó.

– Akkor nem félt, amikor...? – dörmögték, de Lackó közbevágott.

– Kussolj már, bazmeg.

Kiadták a parancsot, célozz, tűz, estek bele a gödörbe, egymásra csavarodtak, ölelkeztek, rájuk pergett, a csupasz hátukra egy kis föld, nem omlott, szépen ástak. Kicsorgott a testükből a vér, az egyik rángatózott, hörgött, utána kellett lőni. Miért porzik egy test, ha eltalálják.

Őt meg elrángatták, hirtelen sötét lett, aztán meg olyan világos, hogy abban a fényben sem látott semmit. Talán meg is ütötték, ököllel, a kurva anyád. Vodkaszagot érzett, a vodkának nincs is szaga.

– Láttam, hogy nem lőtt – zihálta arcába a fiatal hadnagy. – Jöjjön velem! Azonnal!

– Nem értem – mondta Lackó, oldalazott mellette, eddig sem ellenkezett. Ott állt máris Ver-seghey őrnagy előtt, akinek ez a szarfaszú, kicsi hadnagy, egy nála jóval fiatalabb ember azt jelentette pergő, kavicsos hangon, hogy szabotál.

– Szabotál! – jelentette a hadnagy.

– Köszönöm, Lehel, leléphet. Elintézem.

Az őrnagy a cigarettatárcával babrált, belenézett Lackó arcába, régi ismerős, elmosolyodott. A hadnagy csalódottan távozott, vagy nem is távozott, résnyre nyitva maradt az ajtó, csukja be, hadnagy úr, kérem, csukja már be az isten, hogy....

– Nézze – mondta aztán Lackónak –, hát, talán nem lőtt. Ellőtt fölöttük, ha jól értem.

– Volt ott egy nő, őrnagy úr – máris fájdalomig hasította, hogy ezt miért mondja. Pókhálót pillantott meg a sarokban, egy orosz pókháló.

Az őrnagy kesernyésen elmosolyodott, ó, édes istenem, egy nő, egy milyen nő, lenyúlt az asztal alá, elővett egy üveget, pálinka vagy vodka lötyöghetett benne. Megkínálta Lackót, öntött neki. Át is adta, mint egy jó ismerősének. Vodka volt. Ez volt az az illat.

– Az a kurva csöppnyi kétely nélkül széltlőtte volna a faszát, fiam.

Lackóban szétáradt a szesz melege, nem tudta, pirul-e vagy sem.

– Hogy más min gondolkodik, vagy mit nem vesz észbe, én nem tudom, őrnagy úr. Arra jöttem rá, nekem magamon kell gondolkodnom. Tetszik tudni, én egy ideje folyton csak magamat gondolom el, hogy mi kell, mi nem kell, minek van értelme.

Ahogy forgatta a fejét, az őrnagy is észrevette a pókhálót.

– Értem, Lackó, és van ennek a gondolkodásnak mélyebb értelme?

– Annak van értelme, hogy haza kell érnem. A városomba. – Nagyon elpirult. – Ha nem érek haza, annak nincsen értelme, őrnagy úr. Annak van értelme, hogy hazaérek. Mert megígértem.

– Megígérte?

– Meg. Ezért aztán várnak.

– A felesége?

– Még nem az.

Az őrnagy tűnődve fölállt, legyintett, mint akit ez nem hat meg, és tényleg nem is hatotta meg, ömlengés volt, a parasztos dac cukormáza, ki a faszt érdekel itt bármi ígéret, ivott még. Finom vonású, komoly arca volt, szépen, gondosan őszült. Mint egy szép filmszínész. Egy kellemes ember volt, sváb lehetett.

– Jól van – mondta –, magam mellé veszem. Lackó? Így hívják? Végrehajt nekem ezt-azt. A seggemet nem kell kitorölni. De egy dolga biztosan lesz. Hogy megvédjen engem. Beavatkozni nem kell. Csak szükségés esetben.

– Védjem meg. Na, és miért?

Lackó nézte a pókhálót, ami már nem ezüstözött a sarokban, hová tűnhetett.

– Hogy mind a ketten hazaérjünk innen.

Az őrnagy bólintott. Már részeg volt. Töltött még. Lackónak is adott.

– Ide figyeljen! Elmondok magának valamit. Nem az a lényeg, hogy hazaérjünk. Az az út közepe. Hanem ha hazaértünk, utána mi lesz. Hogy hívják magát, nem valamilyen Lackó? – nevetett. – Egyszer megvert az apja – mondta, és nevetett újra.

+

A zsinagógától átellenben állt a kocsmá, hosszú épület, ha betért az ember, a magasabbja beleverhette a fejét a mennyezetet tartó gerendák valamelyikébe. Zsidókocsmá volt, így nevezték a népek, nem volt ebben gúny, ez csak annyit jelentett, hogy zsidó volt a tulajdonos, Berkowitz úr, többnyire nem is izraeliták használták a poharat nála. Berkowitz úr addig volt úr, amíg adott. Mert ha kiváltképp leittasodott az illető, valahogy beleszorultak a dugaszok a flaskákba, és a hordócsapnak se akaródzott spriccert vagy sört szolgáltatnia. Büdös zsidó, adjál, a jóistenit! Újabban ezt, hogy бүдös zsidó, egyre többet mondták, nem is csak mondták, de kiáltották, sziszegtek, hörgögték. Bүдös zsidó!

Tudós Leib rabbi világosította föl Berkowitz urat, azért бүдös a zsidó, mert egykoron, a középkornak nevezett komorabb időkben, mikor persze éppúgy volt pogrom, mint ahogy manapság előfordul, és nem csak az elmaradott Keleten, de Európának a civilizáltabb tájékán, európai városokban is, az ősapák több más foglalatosság mellett börcserzéssel is foglalkoztak. Az pedig nem olyan, mint a parfüm eregetése.

Húztuk a szagot, Berkowitz úr.

Bүдösek voltunk, az az igazság, Berkowitz úr.

Tudós Leib, vakargatta a homlokát. Fiatal volt, túl okos.

Betért Petrik úr a kocsmába, és először csöndesen szólt, alig lehetett érteni. De azért lehetett érteni. Van-e itt zsidó? Márpedig ha van, azonnal menjen. Hagyja el a helységet. De hát senki se mozdult. Ki lenne az, aki meghall egy ilyen csöndes és visszafogott kérelmet, hát nem gondolhat az ember arra, hogy hallucinál. Félreért. Merthogy ilyen nincs. Ez nyilván túlmegegy... min is. Határon? Miféle határon? Nem ment ki senki, nem volt távozás, nyugalom. Ez nem úgy van. Ez nem így van. Ez csak egy vicc talán, talán kissé otromba. De azért tréfa, nem? Na, ugye. Csakhogy ezután Petrik úr még halkabban szólt. Olyan halkan mondta, hogy szinte süttött.

Takarodjon kifelé az összes zsidó, mert nem áll jól magáért.

Takarodás, ezt a szót már nem is lehetett hallani, csak érteni.

Erre a fejleményre végül fölállt vagy három ember, Köztük egy első világháborús veterán, Mund bácsi, az öreg Zalatnay fényképész, kimentek szépen, maradt utánuk félpohár, kis sör, kis

bor, nyelet tömény. Halkan csukták az ajtót, végül is, kimehettek, nem olyan rossz az, ha még kimehet az ember. Legalább.

– Úgy akarok inni, hogy a közelemben ne legyen zsidó – szólt utánuk Petrik. – A kocsmáros felé fordult. – És te?

– De hát én vagyok a kocsmáros – szólt csodálkozva Berkowitz úr, remegett a halántékán egy ér.

– Én nem azt kérdeztem, mi a foglalkozásod, hanem hogy te miért nem szaladsz a napfényre, és azonnal.

– De hát...

– Menjél már ki a picsába, Berzsevic! Álljál ott, napozzál, míg végzek.

– Borús az idő, Petrik úr. És hideg van – szólt erre Berkowitz kocsmáros.

– Jó, akkor le foglak löni.

Erre az innzufüggére Berkowitz úr is elhagyta a kocsmahelyiségét. Petrik lassan, figyelmesen nézett körbe, mindenkit alaposan számba vett, jó, becsületes magyarok időznek most már csak bent, reformátusok, katolikusok, parasztok, egy-két kézműves, de még szorgalmas, kötelességtudó hivatalnok is akad, a zakója könyökén látszik, milyen okos ember. Rendes, becsületes magyar férfiak.

– Ti maradtok, értve van? Maradtok, míg fogyasztok. Köszönöm!

Petrik a pult mögé lépett, hogy kiszolgálja magát, ha már így alakult. Nézegette az üvegeket. Törköly, rum, drága konyak. Likőr! A drága konyakot választotta. Akkor lépett oda Radu Kipter, letette a poharát a pultra. Üvegből volt az arca.

– Viszontlátásra – mondta, meghajolt, és ment.

– Tessék csak szépen megállni!

Radu Kipter lassan fordult, miért is.

Petrik lépett előre kettőt.

– Azért, bazmeg, mert azt mondtam, hogy marad minden magyar.

– Jaj, Petrik úr, az isten áldja meg magát, nem érek rá. De szép a lova a fényképész úr kirakátaban! Hogy az az állat milyen okosan, bölcsen néz. Nem kancsal kicsit? Óram van, tudja, tanítás. A rendőrfőnök úr lánya érkezik hamarosan hozzám, a Vilmuska.

Petrik ellenségesen hallgatott. Tudta, hogy gúnyolják, de nem találta a fogást. Lehet, hogy nem is kellene. Csak oda kellene baszni ennek a szarházi románnak.

– Tanuljunk a foxtrottot. Tudja-e, mi az. Egy tánc, megmutassam?

Petrik ökle lendült.

De Radu Kipter olyan elegánsan hajolt el, hogy a csendőr csaknem a keze után esett.

+

Elfütyült néhány nap, rájuk szaladt a komisz, kegyetlen hideg, sütni kezdett a bádög. Szépen leszakította a mutatóujj bőrét, ha az rátévedt a csalogató, tompakék felületre. A szél sebzett. Lett egy derengő kék réteg a síkosan terülő hó fölött. Fehérre fagyott a rókadög, a nyest. Kőkemény őzek a nyírfának dőlve. Ő meg kereste a hadnagyot, lihegett utána, megbolondult, az az igazság, hogy igencsak elment az esze. Van az embernek fasza, és van lelke. Mind a kettő meg tud boldogulni. A faszát is szégyelli a férfi, a lélek pedig azt csinál, amit akar. Ő ölteni akart. Vért kívánt! Meglátta az embert, a következő pillanatban el is nyelte a köd, a pára, a hó, az eső, a hideg. Az ott a Don folyó, meg van fagyva, mint egy tükör. Ott téblábolnak az oroszok, bujkálnak a szédelgő, csenevész nyírfák között, a fehér szüntelenségében. Ott, a nagy cserepes háznál a németek állomásoznak, pattogás hallatszik, Beethovenre lőnek le embereket. Amott a munkára kötelezett zsidók toporognak, vitáznak, mint a hülye gyerekek. Hanem hogy itt volt ez az ember. Úgy nevezik, hogy

Lehel, ez a becsületes neve. Hullt a hó, szakadt és kavargott a fagyban, és mintha idáig tolt volna a hideg rettenete, állt a semmiben egy gazdátlan ló.

Festettek ilyen Magyarországon is, ilyen ferde lovat. Ha bevégni, nyilván meg lehet enni. Milyen érdekes, hogy van hidegebb hó, mint amit ismer. A hideg változatai. Ez a hideg itt hidegebb volt, mint a magyar, az alföldi vagy a pesti hó.

Lehel.

Így hívták. Ez a hadnagy pattogó, fúrge kis ember volt, gyáva, mint a hígított szar, akármerre elfolyik.

Megtalálta egy kátránnyal fölkenet tetejű bódé mellett, szívta a mahorkát. Errefelé szegények laktak, olyan emberek, akik a morzsát is számolják. Orosz parasztok, akiknek a kéreg gyémánt a tenyerükben. Kámszás, nehéz csizmás muzsikok, a szakállukra fagy a dara. Sokan a társai közül barbárokat mondtak. Disznóval, tehénnel, szárnyassal a házban, így élnek, télen együtt szarnak az állattal.

Lehel hadnagy elpöckölte a csikket, szállt, mint a repülő csillag, egy világló folt, minden volt, semmi lett gyorsan. Ömlött a kicsi férfi szájából a lélegzet, gomolygott belőle a kibaszott félelem.

Hadnagy úr, figyeljen csak, megfogta a karját, jó erősen.

Hogy micsoda?!, rántotta volna a hadnagy, nem tudta elvonni a tagját.

Ha nem hagyja ezt abba, meg fog halni. Suttogott az arcába, mint egy füstölő, eleven parázs. Sztétverik a kurva fejét a hadnagy úrnak, törésig verik, a velő sárgája takarosán mutat a szűzhavon, tudja-e, remegve fagy meg.

– Kiverem a fejedből az agyad, hát nem hiszed?!

Látszott, hogy a másik nem akarja elhinni ezt az atrocitást, képtelenségnek tartja, ide-oda szaladt a tekintete, fulladozott a nézése a hó fölött, de ha segítségért kiáltott volna, ha szégyenszemre megalázkodik, az végleg megtépázta volna a megítélését, milyen egy gyáva előljáró az ilyen. Egy szar! Egy lófaszjóska! Egyedül hogyan intézze el a dolgot, kérdés maradt. Harmonika szólt a közelből, milyen érdekes hangszer, mindig dadog. A hegedű szél. A zongora eső. A trombita micsoda?

– Sztétbaszom a kurva fejed, ha lelövetsz, más bassza szét, érted?

Ezt mondta neki, rendesen, érthetően.

Egy tizedes katona, a Barát nevű, jégcsapokat tördelt a muzsikház eresze alól, talán beivott, mert hadonászott, kardozni akart velük, a karnagyságú jágrudakkal. Árpád vezér! Mátyás király! Rákóczi! Recsegett alattuk a hó. Mindenki röhögött, aki csak látta.

– Sztétbaszom a kurva fejed, érted?

Ezt mondta megint a hadnagnak Lackó Sándor utászkatona a Don-kanyarban. Még mindig markolta Lehel a karját. Kitapogatta a kezét, az ujjait. Többen vannak, ezt mondta neki, ennek az elcsöndesült, halálra rémült baromnak. Többen vagyunk. Ha vele bármi történik, ha neki baja esik, másnapra a hadnagy úrra gurul a teherautó, a szívére esik a lőszeres láda, az idáig hurcolt vassín töri szét a gerincét. Vagy eltűnik a fényes, lakkos, kibaszott csizmája. És akkor? Meztírlás hazamenni, ezer kilométert?! Hajaj, elég bajos lenne.

Idefigyelj, kifsaszom!

– Küldd ezt haza sürgősen.

A hadnagy tétován, de ellenkezés nélkül átvette a borítékot, meg sem nézte. Mit is nézett volna rajta. A halálfélelem remegtette, eltette.

– Csak egy levél. Egy fiú írta, a kishülye Nózi, tisztelettel. – Lackó Sándor bólintott. – Már nem él. Küldd haza, neked el fog menni, neked oda fog érni, ahová írták.

– Most meg mit csinálsz? – és már húzta volna vissza a kezét, vinnyogott a hadnagy úr.

Poros havat fúj az arcukba a szél, az a Barát a muzsik házában térdre esett. Röhögött, eljátszotta, hogy szíven szúrja magát a jéggel, állítólag színész volt, statiszta.

– Csak megroppantom a kisujjadt, hogy komolyan vegyél. Én akkor vagyok nyugodt, ha hisznek nekem.

Nem is lehetett hallani, ahogy megadja magát a csont. Pikk, pakk és reccs. Tudnivaló, a hó növeli a csöndet. A hó milyen hangszer? A roppanást nem lehetett hallani. A sóhajtás óriási volt. Barát nem messze tőlük vinnyogva röhögött. A hadnagy meg, mint egy elromlott hangszer, némán tűnődött a fájdalmán.



Báb a Tűvé-tevők című népi komédiához (1973)



Fenyegetőznöm sincs mivel

Múlik a délelőtt. A házak és a fák
lassan, de könyörtelenül
visszagöngyölik maguk alá
hosszú reggeli árnyékukat.
Ezt az irigységet kitől tanulják?!
35 fokosnál is rekkenőbb az
agylágyító hőség.
Vagy képzeljük el egy világ-
méretűszerverleállást, vagy ha
létfontosságúszerveinkből
alakulna hajthatatlan sztrájkbizottság!
Ha én is visszatartanám a...
– Mi olyat tudnék én visszatartani,
amit hiányolnának halandó-társaim?!

Ez 1 (nem) célelvű revü

Ne sürgesd az értelmet,
egypárnyári lény,
személyre szabott funkciód
a Nagyegészben;
nem áll már jól neked, hogy hajtogasd:
„Az nem lehet, hogy múltommal
minden tettem és céloom
elenyésszen!”

Füvek, hópelyhek, csillagok –
hiába tűnik a különbség oly nagynak,
ki nem játszhatja s le nem vetheti
egyikük sem az idő
hatalmát;
te ismerd végre föl, hogy az
elfogadás az igazi
szabadság!

S a mandátum nem feltétlenül
addig tart csak, míg magad is
akarnád;
hát tarts ki helyeden,
amíg ezt rendeli
a karmád,
vagy amíg az Úrnak
(bár talányosan hallgat)
gondja van rád.

Élj adományaival, míg
vendégel a lét,
ez a számodra átmeneti
buborék –
találd meg a modus vivendit
(többnyire lehet), amíg csak
elműködget a test,
a biogép,
és (vagy) amíg a sörpad
el nem korhad.



Festetlen papírmásé fej a Tűvé-tevők című előadáshoz (1973; Csabagyöngye Kulturális Központ – Meseház)



coldreset

vénasszonyok nyara a szűz jegyében.
verejtéket facsar a költözőből,
belőled, belőlem, e szűkös törzsből.
indákat növesztünk sötét vasrácsok köré,
építünk belőlük álom alá valót,
felhőket hizlalunk duzzadtkeményre,
a szerelemesőhöz elengedhetetlenek.

közben egymásba nézünk szemünkkel
s mindenünkkel, ami látni képes.
zsibbadt holdfényben látni, amint
feltöltődik minden nyom, elkopik, megsemmisül.
sátrat bontani, majd máshol felhúzni:
egymásba érő halál és születés.
barátaink a lovak s a delfinek.

ujjammal a levegőbe vésem:
itt is éltem, itt sem haltam meg.
majd belekapaszkodom az
éppen múltó percbe.

öleléstánc

az illatban rögzül a kép és a hang
a kéz mozdulata a csípő fordulása
amint letépem a csomagolást a legelső ruhát
mindenről ami kezem ügyébe kerül

rögzül a mosoly a kacaj a csók
benne a bőr pihéinek hallhatatlan surrogása
míg nyelvem lapockád környékén csapong
az ízből fűszerek nedvek integetnek
meg tálban táncoló két kanál
együtt növekednek padlóra szökkennek
táncban ölelik tele a teret

az illat áthalad a falakon minden falon
kiterjed az űrbe megtölti a kozmoszt
ölelésben táncolják be az időt
zöld férfi kék nő egyetlen aurában
ragyognakragyognakragyognak

az íz az illat a nedvekben rögzül
mirigyekben él tovább és még tovább
így hosszabbítja meg a végtelent

csak két öleléstáncos tetoválja
egymás bőre alá a napot amelyen
az őszbe beszökött a tavasz



Báb a *Tűvő-tesők* című népi komédiához (1973)



Parkfürdő – Mezőkovácsháza

Izgulni, hogy jó legyen az idő, izgulni, már előző este.
Amikor nem improvizál sem az idő, sem a táj, csak tényeket
közöl: strandidő, szélcsend. Amikor felnő a felhő, érett lesz,
mint maga a nyár, és akkor felmerül: Kovácsháza, fürdő.
Az első hely, ami nem Battonya. Hogy azon túl is van világ,
sőt, ott strand is van, főleg ezért jövünk ide. Ez az, ami
hiányzik otthonról. (Később lesz, de amíg fontos lenne: nincs.)

Kovács háza. Szembesülni, hogy mások is tudnak jól ping-
pongozni, és nemcsak a te világod lehet eleven valóság,
és az az igazság kívül van a köreiden. A hely, ahol meglep
a bukás és a siker egyhangúsága, a járési versenyek
semmitmondása. A buszon ülve érzed: ahogy az akácok
lombjai elkülönítik a zajokat, úgy választ szét mindent *Kovi*.
A hely, ahol nem ismer senki, a hely, amit utálni kell, mert
elvette a járás-székhelyt, elvitt mindent, ami alanyi jogon járt

Kovira menni orvoshoz, vagy a strandra: kényszer, néha
áruulás. Az áruulás íze: a medence klóros vize. Nézted
a színes kabinajtókat a harmincfokos melegben, és kerested
a lányt, aki olyan más volt, olyan *városi*. Aki visszanezett.
És a medence szélén a vízcseppek a tengerről beszéltek.



A titokból rejtély

Hazatalált út, nyitott kapu,
arcodra napfény téved,
surranó árnyékot nézett
Isten, eleresztett Téged.

Nem tudok beszélni, nincs
hangom, ablakban muskátli
hullatja virágát a gangon –
hajad kifésült alkony.

Az ajtóban várlak hetek,
hónapok óta. Lassú csöndben
sétáló árnyék, múltidőbe
vissza-visszaszállnék!

Kamélia a tested, titokból
rejtély a megtartó lélegzet,
téged ölelni volt a legszebb,
s ahogy kérted...

imádkozom... érted, de soha
nem lehet már élet, s ha
jó (is) vagyok, veled reszketnek
gondolkodó angyalok.

Kisimult riadalom

Ha festek, arcodat hiába látom,
kisimult riadalom a vászon.

Vastagon felrakott fehér remeg,
árnyéka sűrű feketére derít.

Gyűrötten feszül testeden a szoknya,
fogócskát játszó fény, nem lesz kimosva.

Szádból nem repül füstfátyol,
vasalt ruháid várnak, de Te nem fázol.

Ha telefonon hívlak újra, tévesztem,
hangod kapkodó, nehezen lélegzem.

Éjjeli sötétség bennem hónapok óta,
óvatosan fordulok, lelket üt a falióra.

Szemedben tengerkék nyugalom –
ne hagyjál halnom szép-halmon!

Az életünk még tart, nem ért véget,
könnyeiddel áztat végtelent a végzet.

Memóriakártyán

Előtűnt a lét rejtett szava,
közelítve távolodik,
mint a falon nekifeszült

axonometria.
Dadog benne egy másik élet,
tág-pupillájú szemben
újra rakott fészek.
Ködből derít,
sorsára hagyott hullám,
riadt színe szaggat...
visszanéz rám.
A kontúr éles szerszám,
ég és föld között fel- s lejáró

történet a létrán.
A hátrahagyott ítélet
– memóriakártyán.



A kutya utolsó neve

Kiigazítani a lakkozást. Amíg a fiókokat visszatolja, kisimítja az ágyterítőt, elrendezi a szelöltetés óta úgy maradt függönnyt, Lele ezt mondogatja magában, el ne felejtse. Leül, és kiigazítja a lakkozást a körmein. Amikor elkészül, lehajol, a harisnyán keresztül óvatosan megsimogatja a kalapácsujját. Huszonöt évig kínlódott vele, de amikor szétkapják valaki testét, egy lábujj a legközségesebb dologgá válik. Betéve tudja az akut kórképek seregét, semmit nem titkoltak előle. Az a rengeteg törés, repedés a koponyától a bokájáig. Hetekig a *halál* ölelte, álmodott is róla, egy bakugrásokkal felé közeledő arab férfi volt, aki körbefutotta, rámarkolt, és közben színpadiasan az örök bánatról nyafogott. Ehhez képest most csak arra kell figyelnie, lassan lépjen a cipőjébe, el ne mozduljon a gyógytalpbatét. Egy diadalívét az orvosainak!

Korog a gyomra. A csapvíz langymeleg, nem bír lehűlni, akármeddig ereszti. A hűtőszekrényhez megy, a tejesüvegből kortyol egy nagyot. Megáll a nappali közepén, körülnéz, ujjjaival a ruhája övén dobol, hogy száradjon a lakk. Aztán az ajtó előtti alacsony állványról leemeli a táskáját. Egy bronzszínű fémdarabka hullik le róla, hang nélkül esik a szőnyegre, mint egy titkos üzenet. Valamire emlékeztetnie kéne. Behunyt szemmel koncentrálni, sebesen örvénylő képek közt keresgél, de semmi.

A liftben enyhe remegés fogja el, mi lehetett az, csak nehogy valami fontos legyen. A táskáján babrál, egyenként megérinti a kabátján a gombokat. Összeszorított combokkal, állát felszelve áll. Az emeletenként beszüremelő üzemi jelzőfény pulzálására összpontosít. Lenéz a makulátlan linóleumra, belesüllyed a cipője, mint egy homokstrandon. Túl nehéz lett a testen belüli protézisei miatt, gondolja. Gyorsabban süllyed, mint ahogy ereszkedik a kabin. A lift miatt akar elköltözni. Boszszantja, és minden alkalommal meg is ijeszti a kiesett idő, az átmenetiség teljes megélése. Folyton a mutató nélküli óra jut eszébe. Amikor kötözésre tolták, a kórház függőfolyosóján alatta haladtak el.

Egy hónapja engedték haza. Az a pár hét, míg összerakták a testét, betették, kiszedték, amit kell, azzal együtt is, hogy fáj, persze, hogy reménytelenül fáj mindene – a kijózanodás hideg, bepizkoló tapasztalata. És mára vége. Amiről úgy gondolták, hogy szükséges, a részévé vált. Erősebb lett a váza, úgy képzele, a lemezek, szegek és csavarok révén állóképesebb a teste, gonddal formált és leellenőrzött. Az átalakítások ellenállóbbá, keményebbé tették, mindenestől egy cél szolgálatára tervezték. A liftben viszont még ez a bőr alá mászó kórházi benyomás kísértette, a bezártság, a csupasz óralap. A hangulat nélküli, varázsütésre történő öregedés.

Most úgy rémlik neki, a kórház előtt pimaszul fiatal volt. Szinte gyerek, bármibe belefoghatott volna. Nem késhetett le semmiről. Nagyon vad volt, és csak egyetlen cél hajtotta, visszavezetni a férfit eredeti szándékához. Ha lehet, mindegyiket. Volt egy látogatója a kórházban, a zenekarból. Biztosan azt hitték, hogy alszik, és valóban, akkor ébredt, de még nem nyitotta ki a szemét, a mellkasa egyenletesen mozgott. Azt mondta a férfi, egyébként brácsás, hogy: *szuka*. Bár a beszélgetés elejét nem hallotta, Lele egészen biztosra vette, hogy rá értette. Ilyenek a zenészek. Nem is igazi foglalkozás egy szimfonikus zenekarban hegedülni, mondta eleinte az anyja. Két nő annyi koros férfi között! *Ez nyomasztó*, sópánkodott. A vagyontalan családokban van egy végzetes vak-ságra utaló felhangja a *nyomasztó* jelzőnek.

Végül is tényleg sok minden nyomasztó volt életének abban a szakaszában. A legundorítóbb, amikor egy férfi kielégült, és utána babusgatta. Mint amikor a nászutasok nevetgélve, közösen szövegezik a hazaküldendő római képeslapot. No nem! A testük által megtevesztett emberek kötelességszerűen némák. Lelének, feltételezte, még nem volt teljes értékű orgazmusa. A menetrendszerű csalódás felért egy-egy ökölcsapással. Gyilkos dühöt érzett. Elég világos üzenet, úgy gondolta Lele, nincs mit beszélni róla. Legszívesebben megcsönkította volna a testét – nem tudhatta, hogy ez majd bekövetkezik. A testiség néha egyszerűen elborítja az embert. Az ő minden regiszterben játszható teste makulátlan, miközben nyilvánvalóan erőtlén és függő. Azt is nagyon utálta, amikor a férfiak amúgy csatakosan begyűrték a farkukat a gatyájukba. Persze legalább arra jó volt ez, hogy idő múltán megfejtette, kislánykorában mi volt az az átütő szag az apja aprócska műhelyében. Az a rémes szürke overall a kigyófejű fogason. És amit a férfiak a torkukon kieresztenek, azt is utálta. Hangicsálnak, mint a játszó kisfiúk, előadásuk egyszerű harmóniavázra épül, és ha némelyik beszél, az is ezt használja. Miközben azt képzelik, ez a létfájdalom, mert ők az eredet hordozói. Aligha jönne ki az a spermácska, ha ő nem mozgósítaná vibráló energiáit...

...Hirtelen megrázkódik: *Ariadne!* A kutya miatt volt! Az a bronzszínű fémdarabka. Le kellett volna vinnie sétálni. Csak annyira vén, egy óra eltelik, mire elvégzi a dolgát... Szuka...

Lele kapaszkodik a buszon, sajnálja a kuttyáját. Vádlóan nézi a fogantyút markoló kezét, a kis csöves csontokat. Izgalmas viszonya lett a csontokhoz, leletek, konzíliumok, mérlegetés az eljárások között, mintha tényleg annyiféle módon lehetne javítani a helyzetén... és tulajdonképpen nagyon jólesett neki ez a *másfajta* figyelem. Ott jött rá, hogy mennyire a reflektorfény megszállottja lett huszonöt éves korára. A kórház előtt a kutató tekintetek nyársára tűzve élt. Gyors lefolyású folyamatokból állt az élete, szándékoltan lerövidített ciklusokból. Az a régi kis lakás jó volt erre a célra, a tulaj csak félévente egyszer jött el. Egyik férfi látogatta a másik után. Általában csak két napig tartott ki mellettük, addigra elcsigázta a *másik* jelenléte; víziói támadtak a kötelesség konfliktusáról, de nagyon abszurd víziók voltak ezek. Folyamatos támadás érte – mintha egy hajó orrát csapkodnák a hullámok. Sós íz az ínyén, minden nedves, lucskos. Egyöntetű sötétség és köd. Nem ő vallott kudarcot, neki nincs fogyatékosága, döntötte el, mert akkor még tényleg nem volt. Tehet ő arról, hogy a *másik* elveszíti a tartózkodási jogát?! Ezek a *másikok* aztán kezdtek nagyon felgyűlni, tipródtak a küszöbe előtt, sor vége a lenti kapun is túl. Szerette elképzelni, hogy tényleg odakint állnak, mind meztelenek, és ez zavarja őket, és egyik sem fogja fel, hogy a dolga igen cefetül áll.

Hányszor fohászokodott, ó, ha az anyja látná! Nem úgy értette, hogy fizikailag legyen ott Párizsban, ó nem! Arról szó sem lehet. Nagyon is hajlandó lenne Lyonból eljönni hozzá, telefonon folyton emlegeti, néha felizzik a hangja, annyira dühös és szomorú, hogy nem jöhet. Lele erősen üzent azzal, ahogy a betoppanó keresztanyjával bánt, amikor egy hétvégét akartak eltölteni nála. A fiukat megkínálta fűvel. Nyakalta a pezsgőt. Egyik este elment moziba, és nem hagyta kint nekik a kulcsot. Két órát ültek a lépcsőházban, nem merték elmulasztani, amikor hazaér. Lele elejét vette a búcsújárásnak. Akkor már új, rendkívül értékes kilátások foglalkoztatták. Elvégezte a konzervatóriumot, egyre jobban ment a játék. Az első évben fellépéseik voltak, mind többet utazott. De küzdenie kellett magával, hogy meglássa ebben a számára valót. Nem elégitették ki a kezdeti művészi sikerek, meglehetősen unta a mindennapi gyakorlást, elhidegült a már betanult zeneművektől. Derűs zsarnoksággal bánt el a klasszikusokkal, lázadóként mindent túlhaladottnak érzett, miközben tudta, hogy épp az ő életerejé fonnyad el apránként. Attól a perctől, hogy elsa-játította a mégoly bonyolult darabokat, kidobhatta. Direkt rontott, mosolyogva kiintett a vonóval a karmesternek, mintha a közös zenélés abszurditása abban a pillanatban ragyogott volna fel számára – bocsánat, most értettem meg! *Hiányzik belőled az alázat*, mondta az anyja a telefonban.

Az anyja úgy két éve hízni kezdett. Abba a korba ért, amikor már a kiérdemelt magabiztosság jele úgy tartani: ha egy férfi durván bánik a nővel, megérdemlik egymást. Lele jó ideig bálványoz-

ta, igazi csoda egy nő, aki sosem sír. Aztán amikor Lele zenélni kezdett, és eleinte nem bizonyult jó tanítványnak, megpróbálta lebeszélni a művészi karrieréről, és ezzel alaposan felbolygatta a lánya életét. A hegedűjáték nem nőnek való, a szimfonikus zenekarokban csak meglehetősen korú férfiak jutnak lehetőséghez, sorolta kihűlt életének munkatapasztalataival. Hogy ez most egy ilyen kommunista vagy feminista dolog Lelétől? Zakatolt a családi véleményipar, a telefon mindent elbirt. Lele nem a fülével hallotta, amit az anyja mondott, hanem a testével lenyelte. Megpihent benne, elegyedett néhány anyaggal, spermával, úgy képzelte, elsősorban ez utóbbival. Az anyja hárfahangú zsarolása a férfi ivarsejtjeivel keveredik benne. És ő nem vághat vissza, mert amit mondana, csak úgy lógna a száján. Mint a kigyóból az áldozatának megemésztetlen része.

Így derül ki a lényeg, mintegy mellékesen, vigyázatlanágból. Egy kis mellkasi zöreje – egy vallomás. Anyja önleplezését Lele arra használta fel, hogy gyakorlati célokat tűzzön ki magának. Biztos volt benne, hogy egyiket sem tudja megvalósítani. Így hangsúlyosabb lett az is, hogy a kedvességre való éhségből csak az éhség maradt. Lidérces hetei jöttek. Nappal kottalapokkal ragasztotta tele a falakat, éjjel, egy miniatűr svéd lámpa nyersarany fénykörénél, a papír rostjaiba süllyedő gyöngybetűkkel teleírta a lapszéleket. Volt, hogy ötvenszer leírta: *Az öntelt Lele csak fűrész.* Aztán hajnalig kifacsartan ült az ágyán. Mellette a szőnyegen a vén kutyája feküdt, folyton nyüszített, ébren, álmában. Az érzékei immár ellene dolgoztak. Lele a parttalan létezésével, a rendszeresség és a törődés hiányával inkább ártott neki, de hitt abban, hogy legalább lelkileg kíséri ezen a végső úton, míg szegény pára az anyjéktól világgá ment volna. Amikor a legnagyobb volt a csend és a mozdulatlanág, a kutyának az volt a szokása, hogy az állat feltette az ágy szélére. Épp csak úgy, mintha elcsodálkozna. Egyik éjjel Lele lázgyörcse miatt az izzadságot törölgette a szeméből, és azt hitte, *az ott* mellette már nem él. Egy dísz tárgy inkább. Volt benne némi drámai tartalom, mégis könnyű kis semmiség. Olyan erősen összezárta a szemét, hogy csillagokat látott, kinyitva ismét egy primitív és sórtalan csecsebecsének tűnt, mintha az apja faragta volna. Hát nem ő fogja meggyőzni a világot ezeknek a műtűröknek az értékéről.

Torlódtak a szörnyű napok, telefonon férfiakat hívott fel magához, fesztelenül szolgáltatatta ki magát. Durván szeretkezett, megütötte őket, durván szakított. Amikor egyedül maradt, mert mindegyik elmenekült tőle, hirtelen gyöngéddé vált, kis felhópamacsokat rajzolt a szanaszét heverő kottákra, meg virágzó fákat, amiket aztán átszírozott, hogy fekete lánggal égjenek. Majd a kottalapokból apró papírgalacsinokat csinált, így a tisztább napszakokon újra meg kellett vennie mindet. Folyton elfogyott a pénze, néha éhezett. Bal kezének finom mozdulatai görcsösek lettek. A tükörben egy halottat látott, meztelenül állt a fürdőszobában, reszelős hangon dúdolt, karjaival hadonászva, akár az apja, de ő folyton lekopogta magát, mint egy karmester a zenekarát. Egyszerre sírt és nevetett, amikor kitalálta, megfigyeli magát, ahogy a szervei elveszítik a funkciójukat. Sokat ivott, mindig otthon, egyedül, és megvilágosodásként élte meg, hogy sosem érzi annyira kiteljesedettnek a magányt, mint hányás közben. Órákon át összekuporodva hallgatta a beleit. Persze nagyokat kellett bambulnia a csendben, míg történt valami odabent. De ezeket a szüneteket mintha értette volna, motiválta a várakozás feszültsége.

Elborulásának utolsó heteiben egyébként voltak rövid időszakok, sosem több két-három óránál, amikor csodákra volt képes a hangszerén. A hegedűjét sosem gondolta férfinak, a *barátnőjé*-ként kezelte, és ezekben az időszakokban tombolt a lányok közti, árulás és hűtlenség miatt szabad utat törő erőszak. Játékának pompás dinamikai árnyalatai lettek, pazarul ráérezte az átmenetekre, képes volt hiba nélkül, több vonásnemenben is előadni nehéz darabokat. S eközben, amivel azelőtt állandóan gondjai voltak – még a testtartása is helyes volt.

Az anyja valahogy kiderítette, mi zajlik az apró párizsi lakásban, ezért amikor jött a baleset, volt mivel magyaráznia. Az egyik kórházi látogatásakor felrótta a lányának, hogy nincs *haláltudata*. Bosszantó rejtély maradt, honnan ismer ilyen szavakat. Ott, a Lele összetört és összetevőire

felbontott testét rejtő ágy mellett kérdezte meg az orvostól, hogy a lánya fog-e tudni szülni. Lele aznap esküdött meg rá, hogy ezt a gyűlöletes viselkedést ezerszeresen visszaadja neki.

Az apjával nem volt tisztában. Meg kell fizetni neki is, de ő a nagy szólóit ízléssel adta elő. Az a típus, aki a Holdnál is halványabb fényt vet, mégis ragyogni szeretne. A lánya egy lány volt, semmi több, ismeretlen veszély. Nagyon tudta korholni, hogy nincs benne szívósság. A lyoni házuk mögötti kis telekre egy műhelyt biggyesztett, egy fabódét. Az illatok, fura zajok mindig odacsalták Lelét, bár az ormótlan munkadarab után maradó csenevész dísz tárgy iránt dühöt érzett – pontosan nem értette, miért. A hórihorgas férfi testének rugalmassága legalábbis elgondolkodtatta – ahogy a munkapad előtti bűvészkedéssel ment a nagy csodavárás. Az apja minden fadarabra azt mondta, hogy bármi lehet belőle, ha megfelelően nyúl hozzá. De azt sosem mondta meg, hogyan nézne ki ez a kezdő mozdulat. Vajon megértené, ha mesélne neki arról, hogy nyúl ő a hegedűjéhez? Lele tulajdonképpen mindvégig a saját tompa érzékeit kárhoztatta, amiért nem értette meg az apját. Becsülhette volna a munkakedvét, a fura, szinte gyermeki lelkesedését. Másrészről viszont nem tudott mit kezdeni a kicsinyességével, mely minden vele kapcsolatos ügyben felszínre tört. A műhelyben töltött órák ihletett pillanatait érteni vélte, amikor a *mester* egész testét latba vetve, karjai heves, zezzugos mozdulataival ripacszkodott, tulajdonképpen marasztalni akarta Lelét. Jólesett neki ez a figyelem. Pedig akkor még nem egy munkadarab volt a teste, amivé az orvosok tették. Mit gondolhat most róla? Az apja március óta sztrájkol a lyoni Rhodiacéte textilgyárban, az anyja tiltását figyelmen kívül hagyva. Fogynak a pénzüik, Lele azzal is számol, hogy az anyja talán anyagi támogatást vár tőle. Aki ennyit utazik szép helyekre, könnyebben félretehető. Vajon ugyanonnan származna anyja ki nem mondott igénye, mint az apjában pusztító rejtett osztályérelmek?

Annyit tudott, hogy akit alázatosként ismernek, azok valójában locsogó-fecsegő szörnyetegek. Pezseg az égbolt fölött, ezt érezte, amikor éjjel az ablakban cigarettázott, s mögötte az ágyon kinyúlva kapkodta a levegőt az aktuális férfi. *Lele, aki egyetlen férfit sem hagy ki* – felírta egy cetlire, mit hallott vissza magáról. A cetli az ágya fölötti polc szélén, a lemezgyűjteménye elé van téve. Mindig útban van. Folyton odébb kell csúsztatnia, ha levesz egy korongot. Azt is hallotta, hogy ő nem egy bátor lány. Az, hogy kurvás, lehet gyávaság is. Úgy látják, egyedül van, mindig lehangolt, és ez embertelen. Élne inkább, vegyen részt, elegyedjen, legyen mondanivalója, ha máshogy nem megy, erőltesse. Bontakozzon ki a szimfonikus zenekarban, örüljön, hogy nőként fölvevették. Lele erőltette és élt, kibontakozott. Kívülről nem láthatták, min megy keresztül. Tényleg embertelen volt.

Ekkor történt a baleset. Elütötték, amikor egy hirtelen záportól megzavarodva átszaladt az úttesten. A pszichiáter azt mondta, gondoljon rá úgy, mint egy különös kegyre. Ezt akarta belebeszélni: egy kócos, dühös fúria repült az égbe, aki nem tudott a test törekenységéről. De aki a földhöz csapódott, s aki felépült, már sokkal többet tud a magárahagyottságról. Mintha csak hiúságot ébresztett volna benne az az autó. A pszichiáter férfi volt, eléggé feminin alkat, mindig sápadt, mint akit frissen kentek át mésszel. Tördelte az ujjait. Nem tikkelt, de a grimaszait, állandó hunyorgását Lele beteges izomrángásnak vélte. Köhintett, krárogott, ha kellett, ha nem. Hányingere támadt attól, ahogy a férfi lehunyta a szemét beszéd közben. Néha öt, sőt, tíz másodpercig is így maradt, mintha *meg lenne dögvéve* – iszonyúan felhúzta magát ennek a tetszhalott férfinak, az önelégültség és részvétlenség festetlen faszobrának a látványától, és ez kétségbeejtő volt. Azt remélte, ő fog irányítani, ehhez képest megint parancsokat várt. A lezárt szemekből arra következtetett, el kell tűnnie, de még nem tudta, mennyi az elég. A kisimuló szemhéj mindig lassan vált vörössé, a pszichiáter arcában két sötét árok keletkezett. Lele úgy megrémült, hogy az utca zaját összetévesztette a szíve dobogásával. Mintha mindez az ő távollétében történne, máshogy nem lehet. Ő nincs ott a szobában, kintről belát ide.

Az összehúzott kukák közül galambok rebbentek fel, és ez zavarta volna meg... Erre még igen, de arra már nem emlékszik, mondta, ahogy rácsapódik a motorháztetőre. De ugyan már, vágta rá a pszichiáter, galambok a záporban, miért ragaszkodik ehhez?! Lele hajtogatta, hogy így volt, miért is hazudna? Mintha egy képet akarna összerakni, és már csak ez a részlet hiányozna. Arcáról eltűnt az értelem, meghajlott a karosszékekben, mint valami foszló rostú növény. Nem szólt egy szót sem. Miért nem lehet elhinni a galambokat? Aztán még egy kísérletet tett. A tejüveget említette a lengőajtókon, ahogy a mütő felé tolták. Meg a magfogóval tartott benzines géztörölőt, amivel a vágás helyét tisztítják. A pszichiáter szerint ezt sem láthatta, addigra már biztos altatásban volt. Lelét rosszul fogta el, attól kezdve nem figyelt, csak a szívét hallgatta, ami lehetett az utcai galambok kutató kaparászása a párkányon vagy egy cipőtalp surranása az aszfalton. Megnyugtatta magát. Ez a csontkemény igazságában élő férfi csakis itt hathat rá. Amikor a teste erről a tévedésből elfoglalt helyről kiszabadul, rengeteget fog érni, és ez a férfi még mindig itt fog ülni a döglött csirke szemével, delejezi soros betegeit, akikről sosem kérdezi meg, hogy jól vannak-e. Ha kiszabadul, Lele teste a világ része lesz. Tekintélyt parancsoló tömeg. Mire teljesen felgyógyult, hatalmaskodóbb lett a korábbiaknál. Agresszívabb, ha arról volt szó, hogy az ártatlanságát kell hangoztatnia. Mindegy volt, ki mit mond neki, nem volt képes elismerni, ha hibázott. Beállt a tarkója, akkora erővel mondta, hogy: *de igen, de igen* – pedig tudta, hogy nincs igaza. Kigyúlt arccal hazudott, elhitte, hogy az élet egy árverés, és ha utoljára szól, övé minden. Tagadni kell, ellenkezni, mindegy mit mond, a vitát neki kell lezárnia. A nyereség illúziója boldoggá tette.

Fordítani akart a világ menetén – egyfolytában diagnózisokat állítottak fel róla, különféle károsodásokra mutattak rá. Most ő következik, gondolta. Van egy barátnője, Jeanne-hoz igyekszik most is, aki megpróbálta megérteni, miért kell Lelének ilyen *örömtelenül* élnie. Társaságba vitte, haszontalan tárgyakat vett neki, terelte egy tartós kapcsolat felé. Egy vacsora közben, heten ültek az elegáns étterem szeparált asztalánál, azt kellett észlelnie, hogy Lele a terítő takarásában a neki szánt fiú combját gyúrja. S amikor a fiú megkérdezte, van-e családja, Lele azt hazudta, nincs. Jeanne kihívta, szörnyen letolta, mire Lele villámgyorsan hozzáhajolt, és alig érintve őt, a nyakába csókolt. *Gyalázatosan* viselkedik, ez volt Jeanne válasza. És ez a szó, a *gyalázat*, a gyönyörűségek még mélyebb kútjához vezette Lelét, például megtanult játszani a spermával. Ha kellett, könyörgött, koldult, hogy hozzájusson. Teljesen megvadult. Bűvészluciföldi végzett vele, és fejét hátravetve nevetett. Óvatosan megnyújtotta, szála ne szakadjon, és figyelte a fényreakciókat. Felfogott belőle valamennyit, s a férfi látóterének szélein, a négy quadránsban mozgatta. Mindezzel persze az ágyhoz szegezte az áldozatait, maga is kisebb katarzist élt át, mintha szertartást celebrálna. Míg így lekötötte magát, tettekre bátorította a leesett állú férfiakat is. Csókolják, nyalják, szeretgessék a testén lévő hegeket. Kiderült, hogy természetadta tehetsége van az ilyesmire. Alakoskodni, s az undor határáról visszarántani a másikat.

*

A barátnője alvó városrészben, egy fáktól-bokroktól buján zöldellő utcában lakik. A vadonhoz való megtérés élményét tovább erősítette a belső udvaron elterülő mezőnyi gypeszőnyeg, a közlekedőket és átjárókat is belakó repkény, a tápelemek felbőfőgő virágládák sora. Mivel Lele nem szerette a barátnőjét, az utcába fordulva képzeletben egyszerűen lefejtette a látványról a növényzetet, így csak a hámló balkonfalat, az otromba felvonóházat, a belső tereket átkötő keskeny, kikopott, konzolos lépcsősorokat, a mellékhelyiségek rés formájú, semmire sem jó ablaknyílásait látta. Ugyanígy érné el, hogy Jeanne mindenképpen smink nélkül kerüljön elé. Jóval a megbeszélte időpont előtt érkezik.

Négy rövid csengetéssel jelzi, hogy ő jött meg. Az ajtó egyből a nappaliba nyílik. Jeanne bizonyára nagyon szép – Lele mindig meghökken, hogy erőfeszítései ellenére mennyire szép. Induláskor az ő arca az otthoni tükörben kontúrját veszíti, mintha víz alá merült volna. Jeanne haja fekete kázmza, alatta igyekszik rejtegetni az irigység nyilvánvaló bizonyítékait. Lele haja... a kicsi Minette jut eszébe róla, a gyerekkori babája, amit attól a karizmatikus *feketelábú*, vagyis volt algéri francia művezetőtől kapott. Vonzó arcú ember, de állandóan valami olajos permet ült a bőrén, és a kézfeje meg az ujjai irtó szőrösök voltak. Többször szilveszterezett náluk a lyoni házban. Teli szájjal röhögött Lele képébe, miközben megcsípte a pofiját: hogy ez a lány mindig milyen kócos! Igen, tromfolt az apja, akár a metszetlen fák teteje. Amikor már mindenki berúgott, Lele az anyja szabóollójával alaposan helyretette a baba frizuráját. Emlékszik, mennyire megdöbben, milyen jól áll neki így is, a sok vagdosás után. Igaz, végül megkedvelte Minette-et, a szövetségesévé vált. Minette és a kutya, ők voltak neki. A pszichiáternek meg inkább azt kellett volna megfejtene, miért rögzült a lázámaiban Minette az arab férfiként fellépő halál nejeként. Hogyan magyarázhatta volna el a döglött csirke szemeknek, mitől reszket ennyire.

Jeanne megigazítja ébenfekete haját, Lele mosolyogva dől hanyatt a jókora, angol típusú fotelben. Nem először simítja végig a faragott karfát és alatta a rattanból készült fonatot. Minden olyan kifinomult, míg nála üresen nyúlik a nagyszoba, akár egy katonai gyakorlótér. Lele hálója kopottabb egy varieté koszos öltözőjénél, festetnie kellene – a falakon látni véli a rengeteg idegen tenyéryomát, ahogy megtámaszkodnak vetkőzés közben. Jeanne-nak biztos nincsenek hasonló agyrémei. A nyakán természetellenesen lágy, hófehér és sima a bőr. És narancsillatú. Lele teste egyre görcsösebb, a hangja színtelen, amikor megszólal: *Köszönöm*. Kávét és brandyt kap, az utóbbi végül segít, tekintete megtalálja az új horgolt terítőt – Jeanne tényleg Párizs legnaivabb ócskapiaci vásárlója. A sarokban egy üres rézkomornyik áll, egy ferde falipolcon egy porcelán foxterrier farol, mintha reménytelenül küzdene a viharos szembeszéllal, az ajtó mellett pedig a falikapcsolóra mutató, teljesen fölösleges újbarbár nyílhegy világít, mely ráadásul aranyozott. A nappali utcai frontján, az ablakok közti falrészekben döbbenetes, bekeretezett fotók, elég egyet megnézni közelebről, mindegyiken dahomeyi amazonok vannak. Lele kedvence egészen hátul van, sajnos a szobaajtó rányílik, állandó árnyékban képvisel valamit – egy vad, kopasz, majdnem meztelen, fekete nő puskájára támaszkodik, baljában egy férfi levágott feje. Lele nem gondolja, hogy a francia középosztály erőszakossága, a fehér privilégium tobzódna ebben a jobbra érdemes lakásban. Inkább a nyugtalanságról való álmodozás éli hétköznapjait. Jeanne ezért dajkálná őt is, véli Lele. És mert azt hiszi, hogy ez a vad művész, aki a hegedűjével is háborúzik, vért iszik reggelire, és mert meggyőződése, hogy manapság a legvéresebb elfoglaltság a politika, jön is a Le Monde meg a l'Humanité. Mostanában a Jeanne-féle lányok is kötelességszerűen kitérnek a politikára, még ha nem is áll jól nekik. Hogy például alig egy metrómegállónyira, a rakpart mellvédjére felfestették: *Paixau Vietnam!* Ültükben előredőlnek, a térdükre könyökölnek, állukat a tenyerükre támasztva felmondják a leckét, belefér némi ki nem teljesedő önmarcangolás is. De legbelül csend és nyugalom honol a fejükben, feldúltságnak nyoma sincs rajtuk, sosem lánognak fel, becsületes kislányok, akik álmaik lovagjába is csak a kellő mértékben szerelmesek.

Jeanne osztályának mintapéldánya, tart az erőszakotól. A nevezett Le Monde-cikk pedig egy nagy felmérést elemez, mely szerint a diákok nyolcvanhárom százaléka elveti az erőszakot. *Ez sok*, ismétli kétszer is Jeanne. Lele elveszíti a fonatot, nem figyel a barátnőjére. Nincs miért, esze ágában sincs barikádra mászni. Vannak, akik azt hiszik, elveszték, mások tudják, hogy semmit sem veszíthetnek. Mennek befelé a Bundestagba az újfasiszta képviselők, hajtja töretlenül Jeanne. De Lele végképp elkalandozik: májusban Wiesbadenbe készül, a Comédie-Française Molière-előadása mellé visznek kamarazenét. Ott már a hatalom közelében lennének a fasiszták? Az apja Lyonban

tudja ezt, miközben sztrájkol? Harcolt ellenük a háborúban. És miközben a vérről meg az emberi torzokról beszélt, rázkódva, krokodilkönnyekkel sírt. Lelének áldozatos gyerekkori lecke volt, milyen a sírás mint munkaeszköz, művészi szinten kezelve, egy férfinál. Egy idő után persze a család beárazta az apa könnybe ágyazott meséit, tudták, az engeszteléshez a nőknek mást-mást kellett megtenniük, hogy az álca, mindnyájuké, sértetlen maradjon. A végső csenddel, valamennyiük szólamában, ugyanaz az anyag tért vissza. Lele családjá a fűga formájához igazodott.

Az anyjáiék nem tudnak róla, hogy Nyugat-Németországba utazik. Nem mesélt senkinek a wiesbadeni előadásról. Az egyik alkalmi partnerének említette, még félkomolyan viccelt is vele: a darabra ráférne egy kis újítás. Vajon mit szólnának ahhoz a nyitó fordulathoz, hogy Donna Elvira a lelkiismeretlen csábító. Nők miért nem nyernek tartományi választásokat szélsőjobboldali pártok képviselőiben? Csak egy férfi tarolhatja le a készletet, söpörheti le az asztalt – büntetlenül. Néhány férfi erőlteti a szeretkezés előtti beszélgetést, hallani akarják a hangjukat, mert így elfelejtik, hogy nem éreznek szerelmet. Ilyenkor jó, ha Lele képes válaszolgatni, míg az utolsó zokni is lekerül. Mostanában, főleg február óta, mindegyik a politikával jön. Pedig a szex az nem erőszak.

Jeanne iszonyú hosszan beszél. Utántölt egy kis brandyt. Olyan, mintha minden kortyért kimenne a konyhába. Úgy viselkedik, mint egy titkosügynök. Mászkál ki-be, mint aki saját maga elől menekül. Egy finom díszítésű porcelán tányéron epret hoz be. A tömzsi, eleven piros szemek ide-oda gurulnak, ahogy Jenanne-nak remeg a keze. Ahányszor kimegy, visszajön, zárja maga mögött az ajtót. Elfűlő hangon, amiből látszik, hogy fél tőle, azt kérdi, miért tiltatta le magáról az információkat a kórházban? Lelének nem rémlik, hogy erről beszélt volna Jeanne-nak. És milyen szörnyű nehéz feldolgoznia, hogy a legjobb barátja *elveszhet a nemiségben*. Amikor azt mondta, hogy *nemiség*, a felsőtestét kicsit megringatta, és váratlanul sötétkéken feltündökölt a szembogra. Lelét, mintha infúzióban kapná, egészen lassan valami formátlan nyugtalanság tölti föl, hirtelen mindenhol egyszerre fáj neki, ahol fájni szokott. Súlya lesz a csendnek. Jeanne felpattan, kirohan. A frászt hozza az emberekre, ha mellettük valaki csendben van.

A szobában rohamos gyorsasággal megváltoznak a fényviszonyok. Beborul az ég. Jeanne az imént azt mondta, átöltözik, de ugyanúgy jön vissza, abban a pihekönnyű blúzban, ami minden lépésnél csúfot úz a melléből. Lele az ablak felől néhány pattanást, koppanást hall. Elhúzza a függönyt, odakint éppen leszakad az ég, viharos erejű szél veri vastagon a vizet a feszülő ablaktáblákra. A dörgésektől mintha ijedtükben mindig más rendben villannának fel a betűk a szemközti üzletház neonreklámján. Balra egy sötét kis mellékutca torkolata látszik, amely már a bulvárra vezet. A zápor elől futkosó emberek mind oda fordulnak be, mintha egy titkos akaratra kívánának érvényt szerezni. A város elkezdte összesöpörni a szemetét.

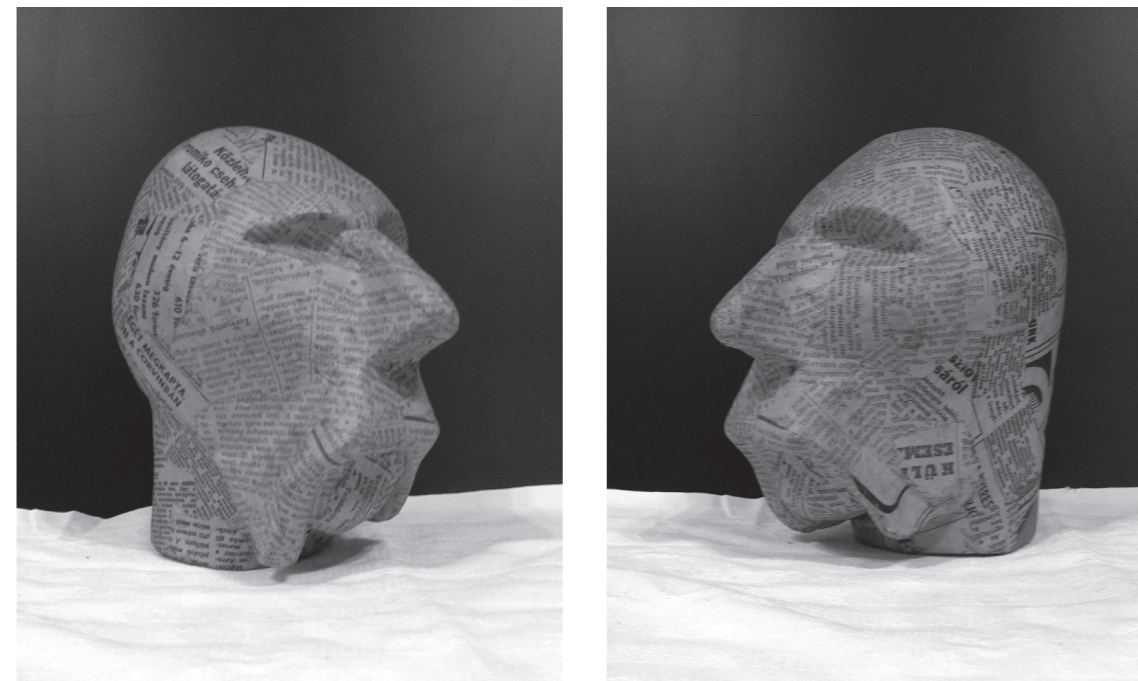
Jeanne felkapcsol egy kislámpát, így Lele meglátja magát az ablaküvegen. Nézi kiálló kulcsontjait, hosszú nyakát, de folyton a hegekre kell gondolnia. *Ez a szuka nem ment el a tulajdon temetésére*, mondta azon a látogatáson a zenekaruk brácsása. Emlékszik jól, nem a fájdalomtól sírt, dühös volt. Majdnem megfulladt. Verekedni akart és győzni. Akárcsak most. A legcsekélyebb büntudatról sem lehet szó, az adósa önmagának. Ma még csak egy fantom, de az esze és a vágya a sajátja. Erre büszke. Gyakran éli újra, hogy fekszik az úton, amennyire látja, a csípője, a lába merő vér, mintha vörös, könnyű selyemfüggönnyel takarták volna le. Emlékszik arra is, a jobb karja megcsavarodva nyúlt el az aszfalton. Nem érzett fájdalmat. Lebegett a süket csöndben. Annyi volt az élet, egyetlen, visszafojtott lélegzet, és ez a jól körülhatárolható tartalom egészen higgadtta, már-már boldoggá tette. Mint amikor kislányként a tenyerével befogta a fülét, és hallotta, milyen rémisztő tervszerűséggel dolgozik a szíve. Akármilyen helyzetbe is került, tulajdonképpen büszkén feküdt az úttesten.

És ekkor megcsapja valami az orrát. Nem az eper, nem a brandy, nem is a narancsillatú Jeanne. Hátról jön, ahogy löki be maga mögött az ajtót. Mintha jéghideg folyadék mosná át Lele testét,

bizsereg a tarkója, a feje búbja, hirtelen ritmust vált a szíve. Számptalan szó villan elé, aztán az *Édes élet* jelenete jut eszébe. A régi szilveszterek fénypontja, a művezető markáns metszésű ajka, ahogy Lele anyjához hajolva búgta: *Hölgyem, miben alszik?* És mondta hozzá a poénos választ is: *Két csepp francia parfümben*. Ezek az eleve romlott illatesszenciák, amit Cotynak hazudott régen az anyja... *Egészen biztos, hogy ez Coty!* – hajtogatta. Azt hazudta, hogy a művezetőtől kapta. Pedig a bódében elárulta Lelének az apja, hogy tőle van. Évekre elegendő mennyiség, három díszkazetta díszdobozokban, mintha az idők kezdetétől ott lettek volna a lyoni ház nappalijának aprócska vitrinjében. Ez a szag idézte meg az anyját, mint egy rossz szellemet.

Emiatt hányt Lele aznap, amikor a vén kutyát vissza akarta vinni tőle Lyonba. *Ebbe a csöpp lakásba nem való*. Az a szerencsétlen jószág már akkor is csak a szemével követte a kétségbeesetten le-föl futkosó Lelét. Azt mondta az anyja, Ariel öreg. *Ariadne!*, ordította Lele. Amióta teljesen az övé, átkeresztelte. Nyomatékos, kitarított *á*-t ejtett a közepén: *Ariaaaadne*. *A kutya utolsó nevét kell tudni*, üvöltötte, majd beszaladt a fürdőszobába hányni. Pár perc múltán ismét, pedig akkor már egyedül voltak, a kutya meg Lele, de az anyja testéről leváló bűz átfertőzte a kis lakást.

Jeanne-ra néz, de csak egy pillanatra. Megunja a játékot. Iszik egy kis vizet, mondja, s a konyha felé indul. Eléje lép a kicsi Jeanne, riadt arca fehérlik belőle, akár egy reflektor. A belökött ajtó a falnak csapódik, odabent a konyhapultránál egy magasított, támla nélküli, kényelmetlen széken Lele anyja ül. Az ijedtségtől felkapott álla lendületével zuhan is oldalra, karjával nem védi a fejét, ernyedte teste csak úgy lenyalklik. Testhelyzete a földön elutasító. Arca oldalról látszik, szeme csukva. Vékony szálabban vér folyik a szája sarkából. Jeanne odavetődik mellé, az asszony fejét az ölébe kapja, felnyúl a pultra, brandyt próbál beerőszakolni a fogai közé. Egy perc is eltelik így, Lele csak áll, a kipattant csatú, lecsúszott póthajat nézi. Odales az anyjára, megint hízott. Festeni való, roppant látvány. Vékony üveglap választja el tőlük, mint az imént a bulvár felé csúszó külvilágot. De aztán ennek a tiszta csendnek is vége van, az utcáról hallani a mennydörgést. Jeanne nem néz föl, de a hangokból ítélve sír. Mélyről jön neki, mintha burukkolna.



Festetlen papírmásé fej a Tüvé-tevők című előadáshoz (1973; Csabagyöngye Kulturális Központ – Meseház)



A fecskék

szorgalmasan hordták az anyagot
a fészükhöz
a tornácról néztem
ahogy egyszerre három is épült
a lakatlan ház eresze alatt
rendszer volt az ide-oda cikázásukban
nem keresztezték egymás útját
nem láttam lepotyogni szénát sarat
tyúk- vagy madártollat az épülő fészkekről
talán három hét telt el amikor
megjelentek a nyitott csőrrel bogarakra váró
kisfecskék a fészkek nyílásaiban

még nem jártam iskolába
a bátyám könyveit forgattam érdeklődéssel
a betűk kacskaringóit vonalait
tanulmányoztam
jobban érdekelték mint a képek
amelyek akkor még szürkék voltak
nem színesek
néha megkérdeztem
ez milyen betű
bátyám kezdetben jóindulatúan
némi büszkeséggel mint aki már
birtokosa a tudásnak
mutogatta a betűket
hangot adva a kiejtésnek

később egyre inkább terhére voltam
kérdéseimmel
de akkor már megismertem a betűket
és elkezdtem szavakat összerakni
egyre gyakrabban sikerült összeolvasnom
őket
anyám büszkén újságolta
a szomszédoknak rokonoknak
fia ügyességét
tanítónő nagynénim azt mondta:

„nem jó ha előre megtanul olvasni
unni fogja az iskolát”

aznap amikor irodalmi tevékenységért
kapott oklevéllel mentem haza
az iskolából
apám – már nem emlékszem miért –
megfenyített
14 éves voltam
első versem bekerült
az országos gyermeklapba
címe Szótár volt

a könyvek titkos társasága
amelynek tagja lettem
kárpótolt mindenért
apám jelezte melyek azok a címek
amelyeket nem szabad levennem a polcra
azért is sorra elolvastam őket
és megdézsmáltam gumikészletét
lufiként aprópénzért eladtam
az utcabéli gyermekeknek
önfeledten játszadoztak velük
a felnőttek nem szóltak semmit
csak összenéztek

júliusban érdeklődve bámultam
az először kirepülő gólyafiakat
bizonytalan emelkedésüket
aztán ingadozó lebegésüket a szélben
micsoda élmény lehet gondoltam
és széllovasként ott siklottam velük

aztán a kisfecskék is kirepültek félénken
kisebb köröket tettek
visszaszálltak a fészkekbe
aztán megint nekiveselkedtek
egyre bátrabban

képzeletben mindenik hasára egy betűt írtam
és értelmes szót próbáltam összerakni
érkezésük sorrendje szerint
„nem a véletlennek van szerepe az életünkben”
mondta a fecskemama
„a repülésnek a vadászatnak az utazásnak
pontos ritmusa ideje és célja van
ne bízz semmit a véletlenre

a betűk önmagukban csak pelyva és sár
 értelmet csak a pontos tervezés
 a munka és a célszerűség ad nekik”
 elkapott egy szemtelen legyet
 majd így folytatta:
 „versed legyen mások vágyainak,
 gondolatainak,
 reményeinek fészke”

a gondolatok inspektorai
 nem a szöveget olvasták
 hanem életrajzomat
 „nem illeszthető be egyetlen
 irányzatba sem” – mormogták orruk alatt
 nem először győződtem meg róla
 hogy a költő a magány mostohafia
 élete rejtőző mint a kövek alatt megbúvó
 meztelen csigáké, amelyek
 csak eső után bújnak elő

amikor menni készültek
 a fecskék
 egyre magasabbra emelkedve
 köröztek a házak fölött
 erőgyűjtés volt és búcsú
 amolyan fecskebúcsú
 újra eszembe jutott a játék
 betűket írtam a fecskék hasára
 és próbáltam összeolvasni őket
 a fecskék párjukat cserélgetve
 folyton más szavakat raktak össze
 más és más nyelveken
 az ismeretlen nyelvű szavak csak
 betűcsoportoknak tűntek
 de valószínűleg valakiknek
 értelmezhetőek voltak

a vezérfecske aki a sereget vezeti délre
 így szólt a fejében:
 „a betűk jelek csupán
 melyek csak akkor kapnak értelmet
 ha valamilyen rendszer
 megfelelő sorrendbe rakja őket
 majd a szavakat is értelmes szöveggé építi”
 miközben egyre magasabbra emelkedett
 még hozzátette:
 „látod szárnyalásunk látszólag

véletlenszerű
 fedezd fel a rendszert
 a ritmust
 az ütemet
 a ránk bízott szöveget
 elvisszük messze
 idegenek olvashatják
 értelmezhetik ezerféleképpen
 nézted a szárnyalásunkat gyakran
 mondd
 mit tanultál belőle?”

„a repülés értelme
 a cél
 az út
 és a megérkezés”
 – válaszoltam magamban.



Báb a Tüvé-tevők című népi komédiához (1973)



A kritikus két év

A nagykorúvá válás előnye, hogy ismeretséget köthetsz a véreddel.
A nagykorúvá válás hátránya, hogy ismeretséget köthetsz a véreddel.
Nincs akadály, csak kétely van. En vagyok, és néha te.

Kétéves voltam, mikor elengedted a kezem, és megtanultam járni.
A szapora járás futást eredményez. Az embernek szüksége van rá, ha fél.
S ha félni jobb, mint megijedni, miért nem ülve fél?
Ülni és félni: várni a megismerést.

Kétévente mindig eszembe jutsz. Olyankor sír egy lány.
Sosem kérdeztem meg, hogy miért ül le mellém
pityeregni, mikor kettesben maradnék veled.

Kritikus két év újra

Már nem volt tied a tested,
valaki továbbvitte valaki máséba.
Már nem az enyém a testem,
Viszed tovább.
A lélekről nem beszélhetünk.

Ezelőtt nem volt emlékezet,
nem volt nehéz a megmaradás.
De most átszaladtál a nagyparkon,
füstfelhőket fújtál magad után.

Nem értelek utol,
megbotlottam lépéseid nyomában.
Nincs búcsú, nincs ölelés.
De ha már a Szamos elvisz magával,
megnézem távozásod.

Ceruzát veszek és papírt,
leírlak egy lapra, hogy megmaradj,
mert tudom, hogy két év múlva
a habok sem fogják megemlíteni létezésed.

Színtömbök

De csak zuhantunk.
Éreztem a görcsös kézszorításban,
ahogy egyre jobban félsz.

Ott ülünk egy sziklán,
tudod, olyan sablonszerű, mint a filmekben,
magas, oldalán kis száraz faággal.
Leszáll a köd.
Várom, hogy elkezdődjön:
Sötét fekete ég.
Borzalom. Gyász. Csönd.
De nem. Színesben látom az egészet, rosszul.



Báb a Tűvé-tevők című népi komédiához (1973)



Bodzaméz

1.

Túl az ütem lövészárkain,
a ritmika sáncain és a rímek tankcsapdáin,
a szövegértelmezés aknamezőin,
a jelzők és hasonlatok gyilokjáróin,
a szimbólumok és metaforák bombatölcséreirein,
a szinesztézia és az oximoronok
némán ugató, barkahangú bunkerein.
Mitől lesz verssé egy odavetett sor
a fehér papíron, arról
hogy „Egy veréb fürdött
reggel, mályvafa alatt.
Minden tökéletes.”?

2.

A redőny résein keresztül halványkék pasztellbe fröccsenő
fehér felhők úsznak.
Lehetnének feketék is, ciánzöld háttér előtt,
vagy lilák és arany.
Ha festő lennék, vakolókanállal dobnám e színeket
a vászon négyszögű táncterme.

A kiszáradt fenyő ágain apró balerinák bokáznak,
s egy gerle bújja a ritmust.
Mindennapi színház a kert, ablakpáholyból nézem,
titokban, e zártkörű előadást.

Kutyát sétáltatnak az utcán, minden eb ugatja...
mert ő most szabad.

3.

Bodzamézet csöpögött a hajnal.
Az ölelkezés mámorában elhalványultak
a tél jajongó emlékei.
Négy hónap betegség után

egy kizökkent világba
próbálom magam újradefiniálni.
Mert ilyenek vagyunk mindig, halogatók,
másokra nézők, megalkuvók.
Míg be nem kopog hozzánk az Isten. Váratlanul.
Hát, elmeszobrásznak adom magam,
lélek-kifestőműhelyt nyitok, szóvirágkötészetet.
Teszem azt, mire teremtő erőm adatott.

4.

Akácfavirágok csüngnek a villanyoszlopon.
Szemérmetlenül kínálják nektárjukat
a hajnali napfénytől részegen.
Többé nem szépítgetek semmit.
Felesleges versenyre kelnem
a természet barokk túlzásaival.
Pontos és szikár szavak pergőtüzében járok.
Néha eltalál egy-egy gellert kapott szilánk,
s a csöppenő vércseppek nyomán szivárványvirágok nyílnak.
Én nem hiszek az entrópiában.
Csak közélről káosz minden, és végtelen üresség.
Isten a világot impresszionista stílusban festi.



Báb a Tűvé-tevők című népi komédiához (1973)



Ami kimarad az életemből

Most már sohasem jutok el kies Kukkonába, kimarad Kamnik, Sandomierz meg Valetta, és Ciprus sok szép rejtett keresztetemploma; még így is jóval többet utaztam, mint Babits vagy Radnóti – kíváncsiságom kergetett Bali szigetéig, majd tjempaka-virágoktól bódultan egészen Ambonig, és utána még benéztem (útban Teheránba) Bangkok narancsszín ruhás, gongoktól bongó szentélyeibe. Hogy sajnálom-e mindazt a látványt, amiről úgy látszik, már végleg lemaradtam? Nem én.

Csak remélem, a csodák megmaradnak, az unokáknak is, kiket nem fojt meg metán, nem söpör el hirtelen tengerár és nem tesz tönkre sem őserdőket irtó, gyors hasznót remelő állam vagy a jövőt, mint kocktelt felszűrő, olaj-befektető.

2020. március

Alkonyi séta

Óriás akvárium az ég, kék vízében felhő-ponty úszik, mögötte makréla- (más néven bárány-) felhők raja, hogy aztán sárga rőt színekbe játszva mondjon búcsút az őszi nap. Ilyenkor már nincs gyerek az utcán, ha járókelő, az is kutyával, meg egy öreg pár ballag, kéz a kézben. Alkonyul. A nyárfáról varjúcsapat vonul le rettentő káromással, míg a parkban rikoltozó sirályok kószolgatják a felázott talajt. Vacsoraidő. Később a legtöbb házban képek villognak, meg hangok, egyre ontva

a baljósnál baljósabb híreket,
amik elől hiába merülnénk alá
az álom szürkés mélyvizébe, kergetni
ezüstös felhő-pontyokat.

Gondolkodó tulipán

Gondolkodik ez az egy szár tulipán.
Rózsaszín fejecskejét zöld karján
nyugtatta, vajon mire gondol?
Sajnálja, hogy csak rövid időt töltött
nyílása után a kertben, mert levágták, hogy díszítse
valaki otthonát? De kinti társai már
mind hervadóban, s ő még él,
vázában, igaz, de vízzel telítődve.
(Miközben emberek ezreit gyilkolja csöndben
egy ragadozó vírus, ami gyorsabban
terjed, mint a virágpór vagy a gyom).
Ez a kis tulipán boldogabb minálunk:
nem tudja elképzelni saját elhervadását.



Báb a *Tűvé-tevők* című népi komédiához. (1973)



Kín

„Mi lenne jó, ma még?
Nem tudom, nem tudom”
(Weöres Sándor: Spleen)

I.

Mi lenne jó ma még?
A kert tavasz-szaga?
A reggel méz-íze,
a kasmír éjszaka?
A bomló lomb között
a csattogó madár?
A csend, a csend, a csend,
az lenne jó ma már.

Mi lenne jó ma még?
A zizgő nyári rét,
a kart, a combokat
a napnak tárni szét?
A tengeren a szél,
a tágas láthatár?
A csend, a csend, a csend,
az lenne jó ma már.

Holnap mi lenne jó?
A száj, a fül, a szem
betömve, semmi fény,
se zaj, se kinn, se benn.
Kialszik sorra mind,
nincs tér, se fent, se lent,
puhán pólyába fojt
a csend, a csend, a csend.

A tente-tente csend,
a rémlő, ringató,
az égő boltozat,
a fulladó folyó,

omlani, bomlani,
nem lenni, legbelül,
kitárja szárnyait
a test helyén az űr.

II.

Ínszakasztó, izomfeszítő, irdatlan súly: szorongás.
Te semmi, amitől nyüszít és fáj a minden.
A nem létezőt teszed létezővé,
és ezzel nem létezővé a létezőt.

Ki megfeszülve alszik, aki ordítva ébred.
Ki rémeket lát ébren és folyvást zuhan éjjel.
Az állkapocs bezárva, a fogcsikorgatástól
beszélni nem tud immár, se sötétben, se fényben.

Méregkút, szörnyű kürtő, préselő fulladás, te.
Ordító súly, tömeg vagy, te fájdalom szülője.
Engem löksz ki magadból, beléd szorulva küzdök,
egyek vagyunk a kínban, lök és szorít örökkön.

Míg élek, benned élek, beléd halok, te rémség,
lökve-szorítva-szülve fájdalmat szórok széjjel,
hallom a nagy üvöltést, nem könnyebb semmi tőle,
amit életnek hívnak, csak eleven halál az.

III.

És hova szabadulhat?
Hullámot vet, ha meghal,
a fájdalom továbbfut,
más testben él, veled hal,
hogy haláloból újra
új fájdalom szülessen,
vándorol testről testre,
szakadatlan, szünetlen.

Csak körbe, körbe, körbe,
mint táguló körökben,
már ott van minden vízben,
ott dobog minden rögben,
izzószála a vannak,
a nincs is tőle fénylik,

jó és rossz tőle látszik,
rajta át jut a létig.

Hát hova szabadulhat?
Hova is menekülhet?
Ha fut is, hova juthat?
Ha kerül, mit kerülhet?
Ha bezuhan magába,
súlyává sűrűsödve,
csak átbújik, kibújik,
újra a létre lökve.



Báb a *Tüvé-tevők* című népi komédiához (1973)



Ezek az én szabadulógyakorlataim

Beszélgetés Szabó T. Annával

Harmadik novelláskötete, a Szabadulógyakorlat különös és felkavaró. Testről és lélekről, sóvárgásról és rajongásról, örömről és hiányról beszél, az emberben lakó gyönyörű és iszonyú erőkről, arról, hogyan engedjük el vagy zabolázzuk meg a vágyainkat. A legjobban az érdekli, hogyan működik jól megkomponált életünk mélyén az ösztönvilág, hogy civilizálható-e a szenvedély, és lehet-e, érdemes-e másképpen szeretni, mint életre-halálra.

A könyv olvasása után azt szűrtem le, hogy a „szabaduláshoz” a mélyebb önismeret megkerülhetetlen... Nem olyan régen foglalkozhatunk tudatosan, például a transzgenerációs traumák feldolgozásával, az abúzzsal. Érdekes volt, hogy az online könyvbemutatón Orvos-Tóth Noémi szakpszichológussal, az Örökölt sors szerzőjével beszélgettél...

Jó barátnőmtől, Eszéki Erzsébettől kaptam meg Noémi könyvét 2019 karácsonyán, gyorsan el is olvastam, és több, számomra fontos embernek is megvettem azóta. Személyes ismeretségünk egy nyilvános beszélgetéstől datálódik, amire ő hívott meg – ez a bemutató volt a második beszélgetésünk életünkben, mindig öröm, ha valakivel így talál a szó. A transzgenerációs traumák kérdésköre nem új, a nyolcvanas évek óta jelen van Magyarországon is, Virág Teréz vagy Koltai Mária munkásságában is megjelenik a túlélőkkel, illetve a családterápiával folytatott munka során (és most csak a nőnemű orvosokat említettem), de Orvos-Tóth Noémi izgalmas és népszerű könyvével végre a szélesebb olvasóközönséghez is eljutott a híre annak, hogy személyes fájdalmink és elakadásaink feloldása érdekében érdemes a családtörténetben is kutakodni, hiszen nemcsak viselkedésmintáink öröklődnek, de a titkok és a sebek is. Az érzelmek intenzív, kimondó megélése nemcsak családilag, de egyénileg is sokszor tabu, és ma, amikor a rituális tereket egyre inkább felváltja a virtuális tér, még nehezebb megtapasztalni a megbocsátó feloldozást. Beszélni persze könnyebb, egyszerűbb megosztani a titkokat is a nem-mondhatom-el-senki-nek-elmondom-hát-mindenki-nek jegyében, sőt, szóbeli segítséget kapni és ezzel, távolról, közösségbe kovácsolódni is egyszerűbb; megkockáztatom: az emberek önismeretén is sokat segít, hogy nemcsak sorstársakra lelnek, de utánanézhettek annak, ami érdekli őket, de pontosan az marad ki a képletből, ami miatt az egészbe egyáltalán belekezdtek: az emberi közelség megtapasztalása. Közelségen odafordulást, érintést, közvetlen érintkezést is értek, de elsősorban valami transzcendens minőséget, nevezzük akár rítusnak, akár mágiának, akár feloldódásnak, valami rajtunk túlmutató megtisztulásban, megkönnyebbülésben, örömben.

„Az erősebb lét közele” – ahogy Rilke nevezte az angyali jelenléteket (és ennek megvan a kockázata is: „belepusztulnék”, mondja Rilke) – elemi igénye az emberiségnek, hiszen alapvetően még mindig mélyen természeti lények vagyunk, akik részei szeretnének lenni ismét a sejtett, tapasztalt, de soha meg nem érthető nagy egésznek. A régóta tartó vírushelyzet elvette tőlünk ezt a közelség-tapasztalatot, a képernyők négyzetgei még jobban szétszabdalgják, csak a látásra-hallásra szűkítik le érzékelésünket és tereinket. Egy ilyen kötetbemutató, mint a *Szabadulógyakorlat*é például, lehet

nagyon izgalmas, de elsősorban mégis a beszélgetőknek jó érzés, hiszen hiányzik a közönség egymásra hangolódása, nemcsak nekünk, hanem a hallgatóknak is.

Engem, szenvedélyes, de visszafogott emberként, nagyon régóta foglalkoztat a távolság a nézés és a tapintás, a közvetlen és a közvetett érzékelés közt, hiszen írónak lenni éppen azt jelenti, hogy soha nem veszünk részt semmiben igazán, mert kémek vagyunk, megfigyelők, azért élünk, hogy írjunk, és életünk a közelítés és a távolítás folyamatos játéka.

A szabadulógyakorlat voltaképpen a transz, az átmenet állapota, az, hogy tudjunk váltani a világok közt, közelíteni-távolítani, kilépni a kereteinkből és rálátni önmagunkra, a behatárolt világunkra, és az átkelés által újra megtapasztalni a világ egységét – afféle testelhagyási gyakorlat, sámáni varázslat, vagy konkrétan, vagy pedig áttételesen, jelképesen. Nem azt jelenti ez, hogy hirtelen minden jó lesz, hiszen a vallási vagy mágikus térnek is megvannak a maga szabályai, és a fájdalom ott sem úszható meg, ha nem a transz, akkor a visszazökkenés súrlódása fogja megmutatni, hogy igenis van testünk, de az ilyen kilépési lehetőségek hiányától elsorvad az ember, és ha egyáltalán nincs kiút, ha csak egyféle állapot létezik, el is pusztul.

Az írásokban fontos szerepet szántál a zenének. Megrázó élmény – előadásodban meghallgatni még inkább – a kötetzáró Jim Morrison-óda. Ennek az érzelmi tónak vers-lendülete van! Hogyan születtek ezek az írások?

Ezek az én szabadulógyakorlataim. Egyrészt a prózai mondat szigorának a fogságából, hiszen én világeletemben a ritmusra, a szavak zenéjére bízam magam, ezért nem a szigorú logika, hanem a logikánál is szigorúbb, hiszen kérlelhetetlen és ellentmondást nem ismerő muzsika ereje jár át a szövegeimen; a kimondható és az elbeszélhető történet mögött a testtel is érzékelhető, de – mivel minden értelmezés torzít – egzakt módon le nem írható indulatokat keresem; másrészt a normalitásból is kiszabadultam, tükrözve a leírás tárgyát: Morrison varázsa ugyanis jóval túl van a józanságon – nem lehet pusztán karizmatikus fizikai valójával, előadói képességeivel, a zene erejével vagy szövegírói reklésével, önpusztító energiájával és rendkívüli intelligenciájával, vagy akár a szerek átlényegítő sugallataival magyarázni azt a rajongást, amit a nézőiből kiváltott és kivált mindmáig, hiszen holtában is él, és a közönség extatikus elragadtatása voltaképpen független már az esendő, szeretetvágyában is agresszív, objektíven (és főleg női szemmel) nézve nehezen tolerálható izzású embertől: a kisugárzásával és zenésztársai zseniális közreműködésével egyszerűen spirituális, rituális teret teremtett, ahol lehetőséget adott a testen át, de a testiségen túllépő összeolvadásra, a traumafeldolgozásra, és egyben a gyötres és öngyötres megtapasztalására, a pusztító és teremtő indulatok gáttalan átélésére – de hogy születik-e, teremtődik-e végül ebből katarzis, az rajtunk, befogadókon múlik.

A könyvem záró prózaversét nem én mondom, hanem egy olyan ember, aki világfelfaló sóvárgásában képes teljesen átadni magát ennek a mágiának, éppen azért, mert mindennél jobban vágyik a megtisztító, feloldó szerelemre – ám ez mindennél veszélyesebb, mert alighanem a halálvággyal azonos, nem az életörömmel, amivel elvakult rajongásában összetéveszti. A kérdés persze nem ez, hanem az, hogy lehet-e, érdemes-e kilépni a sodrásból, szabad-e kitépni magunkat a lendületből, indulatból, hogy gyáván hátralépünk, és kívülről bölcsködünk tovább? Az elvakultságból fakadó irracionális veszélyeinek történelmi tapasztalatai hátralépni intenek, de egyéni szinten még sincs másnak értelme, mint az igazán jó zene lobogásához hasonlatos, mindent felégető szenvedélynek. Én legalábbis így látom (mondom, hátralépve, gyáván); mindenestre örülök, hogy minden józan megfontolást hátrahagyva, meg mertem írni a rajongás himnuszát. Nem vagyok elvakult Morrison-rajongó, de ott és akkor az voltam, azzá kellett lennem, hetekig csak Doorst hallgattam, klipeket és képeket néztem, könyveket olvastam hozzá, amíg képes voltam a zene által átlényegülni.

Jó, ezt elmondtam most, emelkedetten és szenvedéllyel, de közben nem hagy nyugodni a gondolat, hogy talán azért mégiscsak jobban tudta nálam a szöveg, avagy a Morrison-óda beszélője (éneklője), amikor a haláltudat hidegségével az élet vágyát, a feltámadás kényszerűségét állította szembe, vagyis a kíméletlen életerőt. Morrison – akinek, legalábbis úgy tudjuk, nem volt gyereke – mégiscsak a termékenységistent játszotta, az örökifjú csábítót, úgyhogy akár a pusztai biológiai szükségszerűséggel is magyarázható a személyét illető lihegő, őrjöngő, vágvakozó ifjúságkultusz; és mosolyogva gondolkodok arra, hogy vajon tudna-e ugyanaz a beszélő, mondjuk, a nem kevésbé remek mai Bob Dylanról vagy az egykori Cseh Tamásról ugyanilyen rajongással írni? Vagy önleplező módon csakis az olyan kissé démonikus figurák izgatják, mint Mick, Ozzy vagy Jim? Másképpen fogalmazva: nem csapja be magát azzal, hogy túlbonyolít, felcifrál egy alapvetően minimalista képletet, az öregedő nő meddő kívánczóságát, amiből Karnyóné szánalmassága sugárzik transzcendens magabiztosság helyett? (És akkor megint ott vagyunk az öntudatlan, kétségbeesett halálvágynál, ami a szerelmi csalódást, a test áru-lását követi.)



Szabó T. Anna

Most olvasom Presser könyvét; egy helyen azt írja: „A dalok csöppnyi templomok, ahova emberek eljárnak hinni. Mintha kicsi oltárokon otffelejtt varázsszövegek lennének.” Varázslás, mantrázás: rád is mindig is jellemző volt, nem?

Igen, mondom mosolyogva, mondom szégyenkezve, mondom öntudatosan, attól függően, hogy éppen a racionalitás vagy az irracionális vonzása az erősebb. Racionálisan nézve teljesen tisztában vagyok vele, hogy minden ima, mantra, ráolvasás szorongásoldó hatású, „mind hack”, ahogy manapság mondják (a káromkodásról éppenséggel ki is mutatták már, hogy konkrétan csökkent a fájdalmat) – „de nem könnyezik, egy dalt döngicsél”, ahogy József Attila mondta (versben, naná, hogy). Még hinni sem kell hozzá, a ritmikus szöveg máris segít, hogy elviseljük, ami van, hogy el ne szálljon az ép eszünk is, a kalapunkkal együtt. A racionalitás talajáról kérdezem: hogyan lehetséges, hogy egy ritmikus szöveg, ami se törvény, se parancs, sorsokat változtat meg, legyen az egy reklám vagy a Talpra magyar, egy gyerekmondóka vagy a Himnusz? Miben áll az erő, amit ezek a szövegek közvetítenek, hogyan lesz belőle „hatós ige”, miben rejlik a varázslat? A szövegben van a kulcs, vagy az olvasóban? A korszakban vagy a költőben? Satöbbi, satöbbi. És akkor még nem is tévedtem az irracionális, a hit vagy az elvakultan rajongó szenvedély ingoványos vidékére, ahol csak az alvajárók, az igazi megszállottak lépkednek hunyt szemű biztonsággal (vagy csak hiszik magukról, hogy lépkednek, holott már csak a sarat tapossák süllyedőben). A szerző nélküli ütős szövegek is, az Ómagyar Mária-siralomtól a szintén igencsak kötött ritmusú népmeséig, ennek a révületnek, ennek a makacs hitnek, ennek az elkötelezett reménykedésnek a halálos elszántságával haladnak előre, a nevezzük akkor így, a kollektív tudatalatti, a transzgene-

rációs örökség segítségével, és a modern dalszerzők is ezeket a közös indulatokat transzponálják szavakká, mindenkit megszólító dalokká. Azt hiszem, az öntudat nem elég, hogy költővé tegye az embert, az öntudatlannak is bele kell szólnia. A rációnak és az ösztönnek, a hitnek és a kérdező kételynek, az elviselhetetlen fájdalomnak és a mindent tűrő figyelemnek finom egyensúlyt kell teremtenie ahhoz, hogy egy szöveg működni tudjon.

A kötet borítójára Szilágyi Lenke fotóját választottad, nem tudván, hogy Kiss Erzszi énekes szerepel rajta. „Zenés” könyvön egy énekes fotója, kicsoda egybeesés!

Ez is az öntudatlan, a tudattalan vagy a sorsszerű véletlen megnyilatkozása, a „rácsoda”, ahogy én hívom ezeket a rácsszerűen összefüggő csodatörténeteket („úgy fénylenek fönnt, mint a rácsok / a hallgatag cella fölött”, vagy a mai hálózatkutatók kedvéért: „csillaghálóban vergődünk, partra vont halak” stb.). A korábbi köteteimen is Lenke fotói szerepeltek, de eddig ő választott vagy fotózott hozzá, most én kértem meg a kiadót, az utolsó pillanatban, hogy ez a kép legyen a borítón. A történet aztán tovább bonyolódott, úgyhogy az a legegyszerűbb, ha ideillesztjük az ezután írt fb-posztomat, számomra így lett teljes a borító története, így szól:

Vannak a múltnak olyan titkai, amelyekről már azt hihetnénk, végleg eltűntek már, aztán egyszerre csoda történik: felbukkan valaki, aki mesél, és hirtelen összeáll a kép. Tegnap velem is megtörtént ez. A véletlenek sorsszerű összjátzását, amit sokszor megtapasztaltam már, úgy nevezem: „rácsoda” – az a pillanat, amikor fellebben a fátyol, amikor fájdalmas örömmel rácsodálkozunk erre az egész titokzatosan szép létezésre, és ugyanakkor benne van a rács képzelet is, az ismeretlenségében ijesztő elrendelés (József Attilára gondolok, a pillanatra, amikor ráeszmélt, hogy „a csillagok, a Göncölök / úgy fénylenek fönnt, mint a rácsok / a hallgatag cella fölött” – be vagyunk zárva a sorsunkba, amit csak visszafelé lehet olvasni és érteni, lezáratlanságában nem.)

A rácsoda akkor jön létre, amikor valami csokorba, vagyis többszörös egybeeséssé rántja össze a diszparát véletleneket, legalább hármat, de sokszor többet is (ilyenkor rövid ideig nagyon intenzíven történik-szikkrazik minden). Ez történt velem tegnap, röviden elmesélem.

A *Szabadulógyakorlat* virtuális kötetbemutatóján, csütörtök este, a kegyelem lehetőségéről beszéltem, és arról, hogy részei vagyunk egy láncnak, és megesik, hogy egyszer csak ismeretlenek (az őseink?) kezdenek beszélni a szánkából: hirtelen nem a mi hangunk szól, hanem kapcsolódunk valamihez. Reggelre levelet kaptam, egy 1978-as találkozás emlékével – a résztvevők közül hárman már nem élnek, de most az egyetlen élő tanúban, Blahó Andrásban felidéződött ez a pillanat – mindjárt elmesélem, hogy hol van ebben a rácsoda:

„Természetesen Kolozsvárra is elmentünk, s még természetesebben Szabó T. Attilát is felkerestük. Ő és Éva néni kedvesen fogadtak bennünket, de ami még ennél is jobban megfogott, Attila bácsinál éppen ekkor Kallós Zoltán vizitált. Minket is beinvitált a beszélgetésre, s – itt jön a kapcsolat a tegnapi beszélgetésben általad is említett jelenséggel –: Kallós Zoltán egy klézsei hangfelvételt játszott le, amely szerinte 800–900 éves halottsirató lehetett, amely az énekesből „... úgy fakadt fel, önkívületben, általa nem ismert nyelven” (Kallós Zoltán kijelentése). Mindnyájan kell, hogy emlékezzünk olyan meghatározó pillanatokra, amikor a tudatalattinkból – gondolom én –, más hangon szólal meg egy dal, egy közlés, egy emlék. Egyébként a nyelvi vita eredményére már nem emlékszem – lehet, hogy ott nem is dőlt el –, arra igen, hogy ezután már nemcsak Attila bácsi munkásságát, de Kallós Zoltánét is követtem, a vászonkötéses *Balladák* könyvtől kezdve.”

Amit a kedves levélíró (régii családi barát, akivel utoljára ezen a kolozsvári útján találkoztam, hatéves koromban) talán nem tudhat, az egyrészt az, hogy Kallós Zoltán klézsei dalai mekkora segítségemre voltak a kivándorlás fájdalma közepette a nyolcvanas évek végén (agyonhallgattuk a lemezt, a „Fordulj, kedves lovam” volt leginkább az enyém, Kolozsvár után mindjárt ott, Magyar-

ország legnapnyugatibb végében, Szombathelyen), másrészt pedig az, hogy a *Szabadulógyakorlat* borítóján éppen egy olyan énekesnő révült-szép arcának fotója szerepel, aki éppen így, ilyen önkívületben, ismeretlen (titkos, ősi és saját) nyelven éneklie a dalait.

Azt ugyan elmeséltem a bemutatón, hogy az általam választott, gyönyörű Szilágyi Lenke-fotóról a borító netre kerülésének napján derült ki, hogy éppen egy énekesnő van rajta, Kiss Erzszi, akivel ennek következtében levélben is megismerkedtünk. (Ennek roppantul örülök, mert az ő dalai a gyerekvárás idején és a kisgyerekes időszakban segítettek élni).

A felfedezés napján ezt önmagában is rácsodának éltem meg, hiszen a könyvemben nagy szerepet kap a zene, énekesnővel kezdődik és énekesnővel végződik, két, szinte transzban írt novellával.

Most, a levélnek hála, előkerült ez a pillanat az idő mélyéből, Kallós Zoltán és Nagyapám beszélgetéséről, és egyszerre megtörténik a hármas véletlen rácsodája, összeér minden, a régi énekesek a maiakkal, az ősök az élőkkal. A tudatalatti, a sors, vagy nevezük akárhogy, üzen, hogy létezik. Bízunk kell benne, rábízni magunkat.

„Rögzíteni akarok, felismerni, felfedezni. Állandó izgalom hajt, hogy megértem a világ és az érzelmek működését.” – egy 2006-os interjúmban mondtad ezt, az volt a címe: „Nem vagyok még igazi költőtáncos”. Ez a megállapítás arra vonatkozott, hogy ha írás közben valami vagy valaki megzavar, „kifeszíted magadban a verset, mint valami kötelet”, és úgy lépdelsz át a kieső idő szakadékan, hogy később ott tudd folytatni, ahol abbahagytad. Hogy alakult azóta a „költőtáncosság”?

De örülök, hogy éppen erre a beszélgetésre utalsz, jó felidézni! Épp az elmúlt hetekben gondolkodtam el azon, hogy vajon hol tartok, és vidáman konstatáltam, hogy a legintenzívebb sűrítéstől, a verstől, a verseskötetkomponáláson át eljutottam a hosszabb sűrítésig, a novelláig és az egységbe rendezett, feszesen megszerkesztett novelláskötetig, úgyhogy mégis eljutottam valahová azon a kötélen. Lassanként felneveltük a gyerekeinket közben (a sok időt és figyelmet követelő testi-szellemi segítség helyett most már inkább a lelki-anyagi háttérrel kell megteremtenünk a számukra, nincs szükség már a folyamatos jelenlétünkre), és úgy tűnik, a dolgozószobámat is visszakaptam, úgyhogy elkezdhetek egy új időbeosztás szerint élni. Haladok tovább a kötélen (nem estem le, és nem kötöttem fel magam rá, ez is ad némi önbizalmat), átlépkedtem tehát a szakadék egy részén, de az volt az ára, hogy megváltozott a figyelmem természete, a verstől a próza felé fordult, holott mindig is azt tartottam az élet legnagyobb ajándékának, ha váratlanul olyan verset tudok írni, ami több nálam, többet tud, többet ért, többet ad. Megtanultam prózát írni, lépkedek a mondatok kötelén, de közben a kezemben mindig a vers volt az egyensúlyozó rúd – most arra kell vigyáznom, hogy ki ne csússzon a kezemből, hogy ezentúl is legyen valami, amibe kapaszkodhassam. Ha a verset elveszítem, az egyensúlyom vész el.

Év végén kettős könyvmegjelenést ünnepeltetek a Magvetőnél. Prózaköteted egyszerre jelent meg férjed, Dragomán György Főzőskönyvével – ami szintén nagy élmény! Jöhet most egy kis pihenés, gondolná az ember – ám a könyvbemutatón elárultad, regényt írsz...

Ködbe vész a kötélen vége, ki tudja, kibírom-e... Csak úgy tudok a végére járni a nagy lélegzetű prózáknak, ha nem hagyom abba, mint eddig már többször: a prózaköteteimben időhiány és megbicsakló lendület okán sajnos felhasználtam több regénykezdeményt is, fájdalmas tapasztalat volt. Ha nem forgácsolom szét a figyelmemet, és ha jól gazdálkodom a lelki energiáimmal (értem ezalatt a tehetetlenségéretből fakadó közéleti kétségbeesés legyőzését és a magánéleti fájdalmak, tapasztalatok fegyelmezett végigélését), és ha továbbra is ilyen hatékonyan tudjuk egymást segíteni Gyurival írásban és életben (és ezt erősen remélem, hiszen immár egy teljes éve minden éjt-na-

pot egymással töltünk, a külvilág kényszerű kizárásával – működik), akkor végig tudok menni rajta, be tudom fejezni, amit elterveztem.

(Majdnem rávágtam, hogy ámen, de aztán rájöttem, hogy feltételes módban beszéltem, tehát nem foházkodtam, hanem óvatoskodtam. Pedig a kondicionálisnak ilyen éles helyzetben helye nincs: a kondíciókat magamnak kell megteremtenem, mert nem fognak kényelmesen odafönről, hanem eszközt adtak a kezembe, és utat a talpam alá, hogy haladni tudjak a semmiben. És éppen az ilyen felismerések hirtelen lökéseitől szédülök meg annyira, hogy még jobban bele kell kapaszkodnom a rúdba, a kapott és a szerzett tudásba – hiszen különben leesnék. És itt nincs „ha”, nincs óvatoskodó szerénykedés, itt szakadék van és kötél, és én, aki nem engedhetem meg magamnak, hogy szerencsétlenkedjem. Ha már a kunsztokhoz nincs ifjonti erőm-hevem, a biztos haladáshoz még nagyon is van. Ha – akkor? Ha vagyok, írok. Ha írok, leszek.)



Festetlen papírmásé fej a Tüvé-tevők című előadásához (1973; Csabagyöngye Kulturális Központ – Meseház)



SIMON RÉKA ZSUZSANNA ◀

Ha anya estimatesél

Sok kérdés lakik bennem.
Néha kiszöknek belőlem,
de ha újra visszamerészkednek,
összegyűjtöm
és besimítom őket a párnám alá.
Ha anya estimatesél,
szép sorban előhúzom mindegyiket,
hogy anyával fogyjon az éjszaka.

Apa kacagás

Ha apát lerajzolom,
mindig fülig ér a szája,
mert apa egy fülig érő kacagás.
Becsukott szemmel,
álmában is kacag.
Akkor is,
ha nem hallatszik.
Oda kuporodik
a szívébe
a sok kacagás,
és ha a közelében vagyok,
a
kacagása
nagyon
ragadós.

Nagymama

Nagymama fénykép,
szelíd ráncaiban
virágok.
Nagymama tükör,
minket mutat.

Nagymama lágy hang,
kacagás,
árnyakat szaggat.
Nagymama tánc,
nap aranyán libben.
Nagymama álom,
ölelés,
felhőbe varrt dobbanás.

Citromhabos csíkbajusz

Tegnap lerajzoltam a hiányt.
Úgy hívják: Magdus mama.
Aranybarna a haja,
zöldesszürke a szembogara,
és a mosolya olyan, mint az enyém.
Anya azt mondja, szívet melengető.
Nemrég volt a születésnapja.
Anya szomorkodott,
de elmeséltem neki,
mert nem tudta,
a születésnapokat odafent is megünneplik.
A születésnapos angyalnak citromhabos süteményt sütnek,
és eléneklik neki a Boldog születésnapot.
Tegnap, amikor felnéztem az égre,
láttam mamát.
Citromhabos csíkbajusszal mosolygott,
és minket figyelt.



Világutazó

Hallottatok már Hamletről, a világutazó macskáról?

Ő aztán nem hétköznapi macska, annyi biztos. Beutazta a Földet keresztül-kasul. Járt mindenhol, ahol járni érdemes, és pár olyan helyen is, ahol még csak nem is érdemes.

Látta a világ hét csodáját. Sőt, ha a világ kizárólag macskák számára érdekes csodáit is ide számítjuk, úgy, mint a Bangkoki Arany Egérlyuk és a Góbi Óriás Macskaalom, akkor mind a kilencet!

Persze ő sem így kezdte.

Egy könyvtár padlásán született. Nem egyből félelmet nem ismerő világutazónak, dehogyan is nyúl szívű kismacska volt.

Anyukája hamar megtanította eligazodni a polcok között. Ha már a nevét a B terem nyolcas sor százhuszonkettes könyvéről kapta, ennyit igazán illett tudnia. Mire Hamlet három hónapos lett, már a katalóguscédulákkal is elboldogult. Féléves korára úgy kezelte a számítógépes nyilvántartást, mint a pinty. Persze csak akkor, ha a könyvtáros nem nézett oda.

Az állatos könyvek érdekelték leginkább. Egész álló nap csak azokat bújta. A könyvtár kapuján kívül viszont sose merészkedett. Ha a büfésnéni nem adta volna neki a megmaradt szalámis zsemleket záráskor, talán éhen is halt volna a könyvei fölött.

– Hamlet, szívem, ideje, hogy megismerkedj a világgal – mondogatta az anyukája. – Tudod, odakinn.

– A világ nagyon veszedelmes, anya – válaszolta Hamlet. – Lenne szíved kiküldeni azok közé a szörnyű, idegen állatok közé? Itt legalább csak mi ketten vagyunk.

– Micsoda udvariatlanság – hallatszott egy recsegő hang a szomszéd polc felől. Hamlet úgy megjijedt, hogy bebújt egy szék alá.

– Mintha mi senkik lennénk – folytatta a hang. – Ez a mai fiatalság!

– Fiam, köszönj szépen! – parancsolta elő székenkező anyja Hamletet.

– Perczeg Mór – mutatkozott be a hang.

– Hamlet – mutatkozott be Hamlet remegő hangon. – És milyen állatnak tetszik lenni?

– Szú vagyok, természetesen! – felelte a hang büszkén.

– Szú, szú... aha, olvastam már róluk. Semmi veszélyes – nyugodott meg Hamlet.

– Legfeljebb a polcokra – percegett a hang, jóval barátságosabban.

– Ez a fiam mániája – panaszkodott Hamlet anyukája. – Minden állattól fél. Ezért folyton itt bent kuksol.

– Jaj, anya, ne csináld már! – sziszegte Hamlet. De Perczeg Mórt már nem lehetett eltéríteni a témától.

– Nocsak. Aztán melyiktől félsz a legjobban? – kérdezte.

– Hát, egy csomótól. Például ott a gazella – felelte Hamlet feszengve. – Az például baromi veszélyes.

– Honnan tudod? Találkoztál már gazellával? – érdeklődött Mór.

– Dehogy – prüszkölt Hamlet. – Ha találkoztam volna, aligha élem túl. Hiszen benne van a nevében, hogy gaz! Tetszik érteni, mert tök gonosz! Eleve így hívják!

Perczeg Mór szeretett volna közbeszólni, de Hamlet nem engedte.

– Aztán ott van az antilop! Ő pedig lop! És a dögkeselyű! Aki annyira rosszindulatú, hogy egy álnok dög! Meg az oroszlan! Benne van, hogy rosz!

– Azt két esz-szel kell írni, fiam – próbálta csitítani az anyja.

– Mindegy! És akkor még nem beszéltünk a rémszarvasról! Most képzelje el, ha szembe jönne egy!

– Azt pedig en-nel írják. És itt kinn, a körúton aligha... – próbálkozott az anyukája. De Hamlet meg sem hallotta.

– Vagy egy pörölycápa! Hogy pöröljön velem! Vagy egy ördöggrája! Aki maga a sátán! Vagy, ami még rosszabb, egy flamingó!

– Vele meg mi a baj?

– Hát hogy nem stabil! Ing, aztán rámdől! És mi lenne, ha összefutnék egy bölénnyel? Az egyik legvérszomjasabb állat! Mert öl! Benne van a nevében!

Hamlet anyukája feladta. Nagyon sóhajtott, és két mancsa közé fogta a fejét. Perczeg Mór viszont kedvesen megköszönte a torkát.

– Értem, amit mondasz, fiam. És nagyon is igazad van. Jobb az óvatosság. De elfeledkezel arról, hogy vannak ám kedves állatok is odakinn.

– Például? – kérdezte Hamlet gyanakodva.

– Mondjuk a szépia. Aki, ugye, szép. Meg a barátfóka. Aki mindenkivel nagyon barátságos. De említhetném a kacagójancsit is, aki...

– Kacag! – derült fel Hamlet. – Vele szívesen megismerkednék!

– Ugye? Na és a pacsirta? Pacsit ad minden arra járónak! Van, hogy többet is!

– Pacsizni menő – ábrándozott Hamlet. A könyvtárban nemigen akadt senki, akivel pacsizhatott volna. Az egyik segédkönyvtáros ugyan néha elé dugta a tenyerét, azzal, hogy adj egy ötöst, de Hamletnek csak négy ujja volt, ezért sose mert belesapni.

– Nem beszélve a sziklaszarvasról – folytatta Perczeg Mór.

– Olyan állat nincs is – ráncolta a homlokát Hamlet gyanakodva.

– Persze, hogy nincs. De ha lenne, benne lenne a nevében, hogy klasz. A többiek pedig ráadásul léteznek is. És ha nem dugod ki az orrod innen, velük sem találkozhatsoh.

Hamlet nagyon sóhajtott. Aztán szokásától eltérően az állatos polcok helyett az útikönyvek felé vette az irányt.

Az összes kedves nevű állat lakóhelyét kikereste. Volt köztük olyan is, aki nagyon messze lakott a könyvtártól. Sőt, olyan is, aki egy másik kontinensen.

Oda csak repülővel lehet eljutni, gondolta Hamlet, és egy óvatlan pillanatban, amikor a könyvtárosok a raktárban pakoláztak, felugrott a számítógéphez. A repülőjegy-foglalás csak elsőre tűnt bonyolultnak, igazából nagyon hasonlított egy könyvtári katalógusra. Hamlet hamar megtalálta benne, amit keresett. Remegő manccsal kattingatott a célpontok között.

Azóta egymillió kilométert tett meg földön, vízen és levegőben.



Büdös a sajteső, de... – vagy mégsem az?

Dér Adrienn: *Hősteki és az eltűnt holdtehen*

Lehet-e hősteknős a teknős, pláne ha kék? Mit ér a borz, ha kefefarkú? Mit tegyen egy vérszomjas tábortűzfűlű gyík, ha nem is vérszomjas? Dér Adrienn meséjéből, a *Hősteki és az eltűnt holdtehen*ből mindez kiderül. Ám mielőtt rátérnék az élet e nagy kérdéseire és válszaira – mert azok –, járjuk be a kalandos utat, amin Teki és Borzi elindult!

A cselekmény főszála egyszerű: adott egy hős-jelölt, aki hű társával elindul, hogy teljesítsenek egy küldetést, ami természetesen nem egy könnyű feladat. Bár olvashattunk már sok hasonló sémára épülő könyvet, nem véletlen, hogy szeretjük őket. A kitartás fontossága, küzdelmek egy jó ügyért; olyan dolgok ezek, amelyek minden korban és minden korosztálynak mondanak valamit. Ha pedig mindez egy nagyon különleges világban játszódik, tele sosem hallott lényekkel és helyekkel, csak még élvezhetőbbé teszi az élményt.

Teki egy kék páncélú teknős, mely tulajdonsága Erdőliverzumban, a lakhelyén elég furcsa. Nem is beszélve legjobb barátjáról, Borziról, aki nem akármilyen borz, ugyanis a farka helyén egy kefe van. Mivel mindketten mások, mint a többiek, kiközösítették őket. Teki minden vágya, hogy hős legyen, ám elég nehezen indul be a karrierje. Aztán egy nap egy különös szerzet állít be hozzá, aki egy befejezetlen jóslat nyomán kötött ki ott („Egyetlen hős segíthet rajtunk! Keressétek meg Erdőliverzum lombos rejtekében a bátor, zöld testű, páncélos...”). Rudi, a jogarorrú földimalac Kartolíriából érkezett, hogy megkérje a hőst, keressék meg a holdtehenet, ami nélkül nem lesz Holdsajt, így a kartolíriaiak nem jutnak hozzá éltető fényéhez, na meg a sajtesőhöz. Teki és Borzi (utóbbi kissé vonakodva) vállalják, hogy megkeresik a holdtehenet.



Bookart, Csíkszereda, 2020

A mese kezdetétől különös lényeket (happica) és helyeket (Szúrágta fenyves) láthatunk, de az igazi utazás csak ekkor kezdődik, mi meg kíváncsian várjuk, hogy ugyan mi lesz a következő nem mindennapi helyszín vagy szereplő. Sajtüköves-hágó a falánk sajtükacokkal; Táncolófalva táncolókoboldokkal; Megfáradt Utazók Fogadója, ahol egy jégcsapszarvú bűgókecske szolgálja ki a vendégeket. Ez persze csak néhány példa, de már ebből is látszik, hogy milyen színes, szokatlan világba kerül az olvasó. Az út során a hős páros még barátokat is szerez, akik velük tartanak a veszélyes, kalandos és titokzatos úton: Zozó, a táncolókobold, valamint Liliom, a tábortűzfűlű gyík személyében.

A mesének ez a leglátványosabb síkja, és felnőttként is türelmetlenül olvastam tovább, hogy megtudjam, milyen izgalmas helyszínre megyünk, vagy miféle lény bukkan fel legközelebb. Már csak azért is lehet annak nevezni, mert ezt mutatják be az illusztrációk is, melyeket Szulyovszky Sarolta készített. Bár nem a legkölteibb egy mese illusztrációit mesésnek nevezni, de legelőször ez jut eszembe a rajzokról. Nem csak olvasni, nézegetni is jó ezt a könyvet. A kékes színvilág tökéletesen illik hozzá, és ugyanazt a barátságos hangulatot árasztja, mint maga a történet.

Most pedig vizsgáljuk meg a mese kevésbé látványos elemeit, többek között az írás elején feltett kérdéseket és a nagy tanulságokat, melyekkel megajándékoz. Először is a karakterek.

Teki odahaza amolyan csodabogár, nagy álmokkal, amit egyesek kigúnyolnak, mások meg segítik, hogy „hőstetteket” vihessen véghez, ám ezen álproblémák megoldása nem sikerül tökéletesen. Teki azonban hamarosan igazi feladatot kap, és fel is nő hozzá. Kitartása, ügyessége segítette hozzá, de persze az is kellett, hogy megkapja a megfelelő, igazi kihívást jelentő feladatot. Ahhoz, hogy a tehetségünk megmutatkozzon, talán csak egy kicsit nagyobbat kell álmodnunk, és belevágni egy „veszélyesebb” kalandba.

Borzi egy kefefarkú borz, ami egyedülálló Erdőliverzumban, ezért nem igazán barátkozik vele senki. De attól, hogy egy közösség nem fogad be, nem azt jelenti, hogy máshol is így van. Talán épp az a kefe lesz az, amitől máshol különlegesnek tartják, épp, ahogy Borzival is történik.

Liliom a félelmetes tábortűzfűlű gyíkok közé tartozik. Az általa őrzött barlangot nem is meri megközelíteni senki, hiszen mindenki tudja, ezek a gyíkok milyen vérszomjasak. Valóban azok, és valóban mindenki fél tőlük, ám Liliom ennek ellenére nagyon barátságos és szerethető, barátokra vágyik. Nem hajlott meg a család és a társadalom előítélete előtt, nem olyan lett, amilyenek „lennie kellett”.

Eddig nem esett szó róluk, de most szeretném megemlíteni a hódokat, akik a történet elején Tekiék hintóját húzták, és Rudi ragaszkodik hozzá, hogy buta teremtések. A hódok viszont ragaszkodnak önmagukhoz, és egyáltalán nem azok. Nem is hagyják, hogy a többiek előítélete befolyásolja őket.

Mit tesz hozzá mindehhez a történet? Hosszas utazás és számtalan veszély után kiderül, hogy amit a hősök keresnek, az pontosan ott van, ahonnan elindultak. Úgy is lehet mondani, tettek egy fölösleges kört. Ám mégsem lehet annak nevezni, mert – ha közhelyesen is hangzik – az utazás mindig fontosabb, mint maga a cél. Tekiék barátokat szereztek, a teknős kibontakoztathatta képességeit, és Borzinak is sikerült megtalálnia a helyét.

A *Hősteki és az eltűnt holdtehen* egy nagyon szerethető, különleges világú mese. Mesebeli és egy kicsit szürreális helyeken tanulhatjuk meg, mit jelent önmaguknak lenni úgy, hogy mások talán egészen másvalakit látnak bennünk.



Elveszett, de megvan

Gondolatok Schéner Mihály és a bábjáték apropóján

„El kell hinnünk a gyermek igazságát, a gyermek világát, abban tükröződik a mi boldogságunk is, amit annyira nem találunk...”
(Schéner Mihály)

Egy alkalommal, mikor Német Lajos művészettörténész arról kérdezte Kondor Bélát, hogy kortársai közül kiket tisztel és szeret, a köztudottan szigorú, sőt olykor önmagával és művésztársaival is a könyörtelenségig kritikus festő szűkszavú válaszában megemlített néhány nevet, köztük Schéner Mihályét is. Majd szeretettel még annyit fűzött hozzá: „Miska nagy művész és érzékeny lelkű fiú.”

Az 1923 januárjában Medgyesegyházán született Schéner Mihály valóban nagy tehetségű, sokoldalú művész volt, aki nem tudott megállapodni mindössze egy művészi kifejezési formánál. Festőként, grafikusként, keramikusként, szobrászként is nagy ismertségre tett szert, de vibráló személyisége okán a színház és a bábszínház világába is el-elkalandozott. Azt gondolom, akkor járunk el a leghelyesebben, ha ebbéli „szertelenségére” nem a mindenbe belekapó nyugtalan lélek csapongásaként, hanem inkább univerzalitásként tekintünk. Egy olyan ember lankadatlan kutatására, aki nem csak horizontálisan érdeklődik a világ dolgai iránt, hanem azok mélysége, magassága is foglalkoztatja, és felfelé törekszik. Talán ez a rövid írás erre is valamelyest rávilágít majd.

A Magyar Képzőművészeti Főiskola festő szakán folytatott tanulmányokat az 1942 és 1947 közötti, világháború szabdalta időszakban. Mesterei az alföldi iskola vezéralakja, Rudnay Gyula és Elekfy Jenő voltak. Pályája korai szakaszában festői stílusát az expresszív-szürrealista megoldások jellemezték, melynek gyümölcseit 1962-ben mutathatta be először önálló kiállításon a Csók István Galériában.

A harmincnégy expresszív festményt felvonultató tárlatot a kritika egyöntetűen elmarasztalta. Schéner művészetével szemben teljesen elutasítóan viselkedtek, sőt, akadt olyan ítéző is, aki a személyeskedésig elmenően lelki sérültnek nevezte. Leginkább *Három kalapos önarcképe* botránkozott meg a kritikusokat! A példátlanul rossz fogadtatás ellenére egy angol műgyűjtő, Eric Estorick a teljes anyagot megvásárolta és a válságba került festőt meginvitálta magához Londonba. Schéner elfogadta a meghívást, ám mielőtt a brit fővárosba utazott volna, tett egy kitérőt Párizsba, ahol az őt ért erőteljes művészi élmények hatására visszatért a gyökereihez. A magyar folklór felé fordult, és ez az irányulás későbbi művészeti korszakának meghatározó alkotóelemévé vált. Erről egy helyütt így írt: „Párizsban kezdtem először a magyar népművészettel foglalkozni, midőn idegenben – ahová kényszerű okok miatt mentem – a gyermekkoromból feltörő paraszti emlékeim találkoztak a modern művészet iránti igényeimmel. Pásztorok, betyárok, szegénylegények, huszárok tűnnek fel munkáimban.”

Második, 1965-ös tanulmányútja alkalmával, melynek során egy évet tartózkodott külföldön, Svédországba is eljutott. Ekkor találkozott a skandináv ország jelképének számító dala lovackákkal, és ezek a népi faplasztikák arra inspirálták, hogy hasonló emblematisz motívumot keressen a magyar népművészetben. Így született meg a (mézeskalács)huszár ikonikus figurája, amely végigvonult művészetén.

Az első színházi megrendelését 1972-ben kapta. A Szegedi Szabadtéri Játékok *Peer Gynt*

előadásához készített nyolcvan maszkot, ember-állat-növény konfigurációkat. Már e színházi munkája kapcsán is megfigyelhetjük, hogy a folklór minden megnyilvánulásában meghatározó komponenssé vált. Dramatikus népszokásaink maszkos alakoskodóit vizsgálva nyilvánvalóvá válik a maszkhasználat kultikus, rituális eredete. A maszk elrejti, megváltoztatja viselőjének eredeti személyiségét. E rítusok során a viselője magasabb erők birtokába igyekszik jutni, miközben transzgresszív viselkedésével büntetlenül átlépheti a konvenciók és tabuk szabta határokat. Schéner maszkok iránti vonzalma művészetének új irányvonalat jelölt. A későbbiekben különféle módokon foglalkozott velük, filozófiai síkon is felkeltették érdeklődését. A maszk által hordozott transzcendens valóság megragadásának szép lenyomata az a néhány mondat, amelyet egy vele készült dokumentumfilmben mondott: „A maszk a titkok kapuja. Énünk ellenkezője vagy megvalósítója. A meg nem valósult én kifejezője és a megvalósult tükörje. A szegénység felcserélése a királlyal, az öröm a bánattal, a vidámsággal, a szelídség a gonoszsággal, a rutság a szépséggel.”

Egy évvel később, 1973-ban megérkezett az első bábszínházi megkeresés is az Állami Bábszínház részéről. Az 1973/74-es évad egyik nagy eseményének ígérkezett az Urbán Gyula rendezte *Népi komédiák* című előadás bemutatója. Ez két egyfelvonásost, Illyés Gyula *Tüvé-tevők*-jét és Franz von Pocci-Tersánszky Józsi Jenő *A varázshegedű*-jét foglalta magába. Itt mindenképpen meg kell jegyez-



Báb a *Tüvé-tevők* című népi komédiához (1973)

nem, hogy több forrás is tévesen mindkét darab bábterveit Schéner Mihálynak tulajdonítja, de ő csak a *Tüvé-tevők* bábjaikat készítette. *A varázshegedű* alakjait a 2018-ban elhunyt erdélyi születésű festőművész, Ambrus Imre jegyzi.

Az előadás bemutatója kapcsán ideemelném a kor ellentmondásos megítélésű, de manapság sem megkerülhető színikritikusának, Molnár Gál Péternek sorait, aki így írt Illyés paraszt-farce-áról: „Jellemző módon Illyés Gyulának a színházi fortélyait körültapogató műfordításai, átdolgozásai, kiigazításai a klasszikus drámaíró műhelyében tanulóidejét töltő költő nyomára mutatnak. Az egy shakespeare-i *Coriolanus* kivételével mind vígjátékok. Már az 1948-ban bemutatott *A lélekbuvár* is a francia komédiák hatására mutat, akárha a molière-i szellem megnyújtása volna egy jelenkori magyar faluban érvényesíteni orvosbohózatát. Későbbi Molière-fordításai és a Molière-válogatáshoz írott előtanulmánya irányíthatta figyelmét a francia komédiaszerzőt megelőző színházi időszakra, a vásári komédiákra. Így üt-

között bele Illyés abba a darabvázlatok magába foglaló francia könyvbe, ahol a *Tüvé-tevők* meséjét megleli. Ezzel a francia ötletű magyar népi komédiával folytatni kívánja a magyar drámának Csokonai Vitézzel megszakadt leg-erőteljesebb vonulatát: a népi komédiák világát.

A műforma egyszerre kedvez Illyés nemzeti mondanivalóinak, teremt plebejus színházat és még arra is alkalmat nyit, hogy az író szürrealista-mozgalmi indulásának tapasztalatait kamatoztassa. A *Tüvé-tevők* törő-zúzós,

robbanásszerűen növekvő lavinatechnikája – lakodalomba készülő násznép egy hitvány varrótűért fölhányja-összetöri a házat és a fiatalok házasságát is – nemcsak erőteljes népi vigasság, hanem az izmusok hagyományrobbantó igyekezetét is kielégíti. A bohózat remek példa arra, hogy a modernista törekvéseket, a 19. századi dramaturgiai és színházi csököttségeket nem idegenből kölcsönzött tagadással kell támadni. A feledésbe merült-merített drámai múltunkban felfedezett drámai formák segítik leginkább kitisztítani a megáporult színházi levegőt mindenféle izmosos affektálás nélkül. A természetes történelmi formák fölújítása segít visszakanyarodni a színházi régmúlthoz: a népi színház vadságához. Az Illyés fölkinálta tanulság megszívleléséhez még évtizedeknek kell eltelnie. Idegen eredményeket majmolni persze kevesebb erőfeszítés és drámaismeret szükséges, mint ismerni színházművészetünk ősmúltját és folytatni is azt. A nyilvánvaló lehetőségek rendszerint nem zsinór mentén érvényesülnek.”

Illyés 1953-ban írott művét a Bábszínház akkori igazgatója, Szilágyi Dezső dolgozta át. Remek érzékkel ismerte fel Schénerben a friss szellemű alkotót, s ezért kérte fel őt a tervek elkészítésére. Schéner Mihály alulról mozgatható bábokat tervezett, melyek textil testén egy pálca futott keresztül, a ruhák bábtesten túllógó ujjába a színész dugta bele a kézfejét. A karakteres fejek papírmáséból készültek. Innen ismét MGP-é a szó:

„A mézeskalács tartományát festészeti és grafikai munkásságában hasznosító Schéner Mihály díszlete és kellékei valóságos pa-



Báb a *Tüvé-tevők* című népi komédiához (1973)

raszti világgal bútorozzák be a színpadot. Szokatlanul naturalisztikusak a bábok. Mintha a bábszínház visszafordult volna elhagyott történelméhez. Oda, ahol a gúnyosan részletező arcképek és jelmezek kívánják fölkelteni a nézőben a valóság érzetét. A képtelenbe lendülő vad vásári

bohózat élesebb kirajzolóvá érkezik a kézzel markolhatóbb a színházi valóság. Az eredendően merev botos bábuk testjátéka plaszticitást kap az ötlettől, hogy a bábuk oldalán igazi emberkezek – a mozgatóké – jelennek meg. Az ötlet több formai élnkítésnél. Erővel megjeleníti a bábok melletti hús-vér emberkéz a szereplő kapzsiságát. A drámai személyek legfontosabb szerve a megmarkolni, elorozni, zsebre vágni képes kéz. A színész valóságos keze így lett emberfeletti, jelképes tárgy.”

Schéner nagyon élvezte az új kihívást. A mesztert annyira elragadta a feladat, hogy menet közben újabb és újabb ötletekkel rukkolt elő. Még a Bábszínház Vörösmarty utcai festőműhelybe is több alkalommal lement, és saját kezűleg kenegette szét a festéket a bábfejeken, hogy elnyerjék azt a küllemet, amit ő meg-

álmodott nekik. A bábátadáson elégedetten simogatta végig a bábok fejét, és félhangosan mormolta, hogy „jó kobakosra sikerültek”. Ezek után aprókat nevetve, különféle gyümölcsökhöz hasonlított azokat.

S ha már a különleges kobakos bábfejek kerültek szóba, e helyt kell megemlítenem egy báb történeti azonosítás történetét, mely e sorok írójához köthető. 2018 nyarán a békéscsabai Meseházban tett látogatásom során sikerült egy, a nagyközönségtől elzárt gyűjteményi rak-



Festetlen papírmásé fej a *Tüvé-tevők* című előadáshoz (1973; Csabagyöngye Kulturális Központ – Meseház)

tárat alaposabban szemügyre vennem. Ebben a kis szeparált helyiségben, egy üvegezett szekrényben agyag ördögöcskék laktak, melyek a mester *Diabolikon – Ördögjárás* című kötetéből teremték elő, s öltöttek cseréptestet. Módomban állt hosszasan tanulmányozni a schéneri teremtő képzelet ezen ivadékain azt, hogy miként váltak a kétdimenziós grafikák térbeli figurákká agyagot gyúró, csipkedő, formázó keze által. Ám egyszer csak a pokoli szerzetekkel társberletben majd tucatnyi festetlen papírmásé fejre lettem figyelmes, melyekben felismerni véltem a *Tüvé-tevők* karaktereit. Mindez azért vált hirtelen nagy jelentőségű felfedezéssé, mert a Meseházban ezek beazonosíthatatlan műtárgyakként kerültek leltárba, de így azon nyomban nevesültek. Csak remélni lehet, hogy hamarosan egy időszaki minitárlat keretében láthatóak lesznek ezek a majd' fél évszázados alkotások.

De visszatérve a megvalósult előadásra és annak fogadtatására. A darab rendezője, Urbán Gyula jó szívvel emlékezett a közös munkára. Volt is rá oka, hiszen egy héttel a bemutató után a következő kritika jelent meg Molnár Gál Péter tollából: „Urbán rendezésének van ugyan néhány gyenge pontja, (a tempó túlzott lomhasága [...]), mégis azt kell mondani, hogy a bábszínház ismert 'lírikusabb' stílusa mellett a tehetséges fiatal rendező új és szilajabb játékstílust hoz, vadabb világképet, gúnyosabban és kiengesztelhetetlenebbül keserű emberlátást, megpihenő föloldást nélkülöző formákat. Ur-

bán rendezői egyénisége sokrétűbbé teszi, és reméljük, még gazdagabbá alakítja az Állami Bábszínház eddig is fontos eredményeket elért világát.”

Ugyanakkor más, eltérő vélemények is napvilágot láttak a sajtóban az előadás kapcsán: „A napilapokban megjelent kritikák elsiklottak az igazi értékek mellett, és olyasmit kértek számon, ami nincs benne a műben. Ez a fajta komédiázás más, mint a klasszikus vígjátékoké, ez a commedia dell'arte-hoz, az iskoladramákhoz, Csokonai Dorottyájához áll közel.”

Néhány év múltán ismét összetalálkozott Schéner Mihály és Urbán Gyula útja. Ám újabb közös munkájukra a felkérés már nem az Állami Bábszínházból érkezett. Az Írószövetség kereste meg Urbánt, hogy segítsen be a Vörösmarty téri könyvhét szervezésébe. Urbán saját versét – mely anyai ági felmenőjének történetét beszéli el – vitte színpadra. Schéner számára maga a látomás volt ez a vers, és amikor nyilvánlóvá vált, hogy Urbán nagyapja huszártiszt volt, azonnal elvállalta a bábkarakterek elkészítését. Több játékos által mozgatható síkbábokat tervezett. A figurák életre keltése során egy színész előadta a családi legendárium alapján íródott költeményt. Erről az eseményről sajnos – tudtommal – nem maradt fenn dokumentum, sőt, Urbán Gyula elmondása alapján, még a bábok is eltűntek. Szaknyelvi eufémizmust használva, lappanganak.

A következő bábszínházi felkérésre majd egy évtizeddel később kerül csak sor. 1982-ben Kós Lajos, az akkor már hivatásos bábszínházi státuszú Bóbita vezetője kereste meg Schénert, hogy a két külön részből álló előadásának első feléhez, a *Háry János*hoz tervezzen bábokat. Az alábbiakban hosszabban idéznék Kós könyvéből, *A Bóbita. A pécsi bábegyüttes* címűből, ahol ilyen részletességgel emlékezett vissza a darabra:

„Háry János. A hetvenkedő, nagyot mondó magyar népi hős egy megálmodott, szebb világot elevenít meg. Naiv, fantasztikus visszaemlékezéseit, álmoképeit, heroikus kalandjai színes illúzióit viszi színpadra.”

„...eleve nem volt céлом az egész színjáték megbábosítása, még csak egy szöveges kamarajáték sem, hanem csak a zene eljátszása. Kodály Zoltán csodaszép alkotásának szvit formába foglalt egységes művét kívántam a bábszínházi élménnyel párosítani. A hat tételes művön

kettősség vonul át, a páros és a páratlan tételek összefüggése. A páros 2–4–6 tételek a mese, a groteszk játékoság hangján szólalnak meg. A páratlan 1–3–5 tételek a mese líráját, nosztalgiját, a mű érzélemvilágának mélyebb rétegeit tárják fel.

Arra törekedtem, hogy e kettős szemléletet vizuálisan és plasztikusan is színre vigyem. A játék képét (bábok, díszletek, kellékek) Schéner Mihály festőművész tervezte, aki mindezek mellett szobrász és játéktervező is. A bábok kivitelezését kettéválasztottuk, a tervező a Burglakóit esztergályozott fabábukkal képzelte el, és le is gyártatta őket.

A népet, Háryt, a környezetét, Balog Sándorné miskolci bábművész készítette jellegzetes vidám, puhaformájú trikó-technikájával. Valójában ezek a bábok jól megvoltak a maguk közegeben, de mikor egy jelenetben egymás mellé álltak, akkor derült ki, hogy a világuk teljesen más, s hogy Hárynak csak Örzse lehet a mátkája, nem Mária Lujza.

A díszlet egy hatalmas falemez volt, ló formára kivágyva, mézeskalács-díszítéssel. A lapos figurára csak annyi plasztika került, mint a mézeskalácsos formákra, a rácsurgott cukros díszítések és a virágok. A játék a lovon történt, a háta volt a paraván [...]. A »Bécsi harangjáték« tételben a ló fejében kinyílik az ablak és körbejárnak a kis figurák, vadász, kutya, szarvas, stb. A ló hasa alatt kis marionettszínpad, itt játszottuk el a »Mese« c. tételt, melyet az »Operasálatá« c. játéksorban ismertettünk. Ebben a játékban több volt, mint az alaptörténetben. Mindez csak zenére, szöveg nélkül, abban a redukált időben, ameddig egy tétel zenéje szólt. A játék képi, bábos ötletei azt tették hozzá, amit csak a bábu tud, azon az úton, melyen Háry jár...

Összegezve: a leírtak minden szépsége, humora mellett túl nagy vállalkozásba kezdtem, mikor a Háryt elindítottam... A leírtak átgondoltak voltak, s képileg össze is állt a mű, a színpadi, szabadtéri messzeségben azonban nem minden vált leolvashatóvá. Nem minden tétel játéka volt azonos értékű! Átfutottam a magam léce alatt, egy remekül megálmodott dolgot rendezésben nem tudtam értékben végigvinni. Kár!”

A rendezői rezignáltság semmit sem von le Schéner Mihály bábjainak erőteljes voltából, impozáns kivitelezéséből és azok művészi

értékéből. A Kós Lajos olykor keserű hangú visszaemlékezésében megemlített „esztergályozott fabábuk” nagy hasonlóságot mutatnak Schéner azon szobrainak világával, amelyek geometrikusan szabályosra munkált elemekből vannak összeállítva, általában festetlenek, s így jól látszik rajtuk a fa ereze is. De a fából vagy fémből készült *Dorottya kocsik* bizarr alakjaira is ráismerhetünk bennük. Ezek a totembábokként is felfogható, művészi fajtákként is értelmezhető alkotások rokoníthatóak a 19. századi német érchegegyeségi játékmanufaktúrákból kikerülő, vándor játékkereskedők által árusított gépi megmunkálású fajtákkal éppúgy, mint Oskar Schlemmer Triadikus balett-táncosainak karaktereivel.

Az 1983-as Múcsarnok-beli kiállításának katalógusában Schéner Mihály addigi művészetét így foglalja össze Németh Lajos: „... Schéner tudja, hogy az emberi test, az öltözet, az emberi viselkedés, a gesztus nemcsak dekoratív jelenség és nem is csupán szerves vagy szerkezetes együttes, hanem jelentést hordó cselekménysor része is lehet. Ahogy a balett vagy a tánc a testmozgás révén teologikus szándékot követ és az emberi mozgást önelejéből transzcendentálja, úgy alkalmas erre a



Festetlen papírmásé fej a *Tüvé-tevők* című előadáshoz (1973; Csabagyöngye Kulturális Központ – Meseház)

plasztikaival megformált pantomim, bábművészet, tehát a scenika is, mikor is találkozik a képzőművészeti-plasztikai-dekoratív és a scenikus, színházi jelentés. Logikus tehát, hogy újabb műveiben, illetve műegyütteseiben tágítja a képzőművészet határait, átlép a scenikus művészetek területére. [...] Egy alapvető jellemvonás azonban mindvégig egyesíti művészetét: a magyar kultúra vallása és felelőssége a kultúra továbbvitelére. Nem egyszerűen a paraszti kultúra, a népművészet metamorfózisáról van szó munkáiban, hiszen például a művészte egyik legérdekesebb sorozatát, a »Dorottyás kocsikát«, ahogy írja »Csokonai iránti szeretetből, vonzalomból, költészetének csodás, népi világból indítatva készítettem el«. Annak a magyar kultúrának életerejét bizonyítja tehát Schéner gyakran népdal tisztaságú és humorú művészte, amely remekműveket alkotott a virágos reneszánszban, a mezővárosok urbanisztikájában, a debreceni Nagytemplomban, a Kós Károly építészetében, Kodály műveiben, Illyés vagy Nagy László költészetében. A népit a nemzetibe integráló folyamat ez, egy történelmileg adott etnikum, kultúra önmagát tisztelésének, minemősége tisztázásának szimbólumai Schéner egyszerre játékos és balladaszerűen komoly művei.”

Am a temérdek díj, elismerés birtokában is legbüszkébb az 1988. október 15-én megnyílt békéscsabai Meseházra volt, amit főművének tekintett. Ez az összművészeti szintér tulajdonképpen a magyar népi kultúrából, a pásztorfaragásból, a mézeskalácsból és a vásári művészet világából gyúrt schéneri univerzum, amit nevezhetünk akár – ahogyan azt kortársai is tették – paraszti pop-artnak. Ebben összegezte játékelméleti kutatásainak eredményét, s ez volt az a hely, ahol a különös garabonciás művész karneváli hangulatot teremtve évről évre

megtartotta Boldogság Betakarítási Ünnepeit, Szentmihály napi játékeit, mindenkit belevonva a játékba. Ezt talán valamennyi Schéneről készült portréfilmnél tökéletesebben adja vissza Szoboszlai Péter *Szent Mihály-napi játékok* című kisfilmje. A 13 perces, különféle animációs technikákat felvonultató alkotás a 70 éves garabonciást volt hivatott ünnepelni a Meseház világméretű udvarán, életének élő és tárgyiasult szereplői, képei, szobrai, játécai, jelmezei körében. A film mottója „Csak a játékos ember egész ember”, és Schéner Mihály teljes életművével ezt a jelmondatot reprezentálja. Ennek tükrében meg kell említenem azt a hindu doktrínát, amely azt tanítja, hogy a játék nem valamiféle gyerekes időtöltés, hanem Isten transzcendentális cselekedete, utalva arra, hogy a mindenség Isten „játéka”.

A Meseházban található alkotásokat vékony vonal választja el a totembáboktól, bábtárgyaktól. Hiszen a Szoboszlai-filmet újra és újra megnézve láthatjuk, hogy elsőrendű szereplői lehetnek egy olyan animációs filmnek, amelyben megmozdulnak, saját eleven életük lesz. Talán ebből fakadóan nem tűnik túlzásnak az a kijelentés, hogy bár Schéner Mihály bábszínházi munkássága nem volt számottevő, de látásmódjára tökéletesen igaz, mélyen gyökerező bábos szemlélettel bírt.

„El kell hinnünk a gyermek igazságát, a gyermek világát, abban tükröződik a mi boldogságunk is, amit annyira nem találunk... Több évtizedes munkásságomnak mindig egyik vezérfonala volt, hogy amit a gyermekkultúrában elértem, azt a gyermekek szolgálatába állítsam. Mutassam meg, ami orientálhatja őket, ami formai, strukturális és játékos pozíciókat adhat számukra.”

Háromszor három kalapemelés Schéner Mihály és művészte előtt!



Báb a *Tűvő-tesők* című népi komédiához (1973)



A történet Michelangelo Dávidjától indul... Mocos József és tanítványai¹

Ahogy életében mindenki ismerte Csabán, úgy ma szinte mindenki hallott már Mocos Józsefről. Akik életében ismerték, a legteljesebb elismerés hangján szólva emlegetik. Azok számára azonban, akik csupán hallottak róla, talán nem érthető pontosan, hogy miért is volt Mocos József személye és működése ennyire fontos békéscsabai és országos viszonylatban egyaránt.

Mocos József festőművészként és tanárként már részt vett abban a folyamatban is, amelyet a két világháború között lejátszódó változások hívtak életre: amikor a csabaiak megújították a polgárság fogalmát. Abban az időszakban járunk, amikor a társadalmi és gazdasági modellváltás Békéscsabán is új célok felé fordította az újítók, a kezdeményezők, az iránymutatók tekintetét. Indítványok, kiváló ötletek, új intézmények, szervezetek, rendezvények és kiadványok születtek a változások nyomán.

1914-ben adták át a Közművelődésházat, egy évvel korábban pedig létrejött az Aurora Zenei, Irodalmi és Képzőművészeti Kör. Működésük összefonódott, amelyben Mocos József is szerepet játszott. A festő arculatformáló vezéregyénisége volt annak az Aurora körnek, amely megalapításától 1943-ig 195 hangverseny, 125 előadás és 21 képzőművészeti tárlat megszervezését vállalta magára. Mocos első foglalkozásait az Aurora programjainak helyét biztosító, neoklasszicista jegyeket viselő múzeumépületben tartotta, s csak később került a Helyőrségi Klubba, majd 1950 és 1972 között a Balassi Művelődési Házban vezette szakkörét.

De miképpen lett a szülővárosába visszatérő ifjú rajztanárból *európai hatósugarú helyi legenda*? Mocos József kitalált egy oktatási

rendszer, egy „előakadémiai” képzési formát, amelynek működőképessége, eredményessége esztendőről esztendőre igazolást nyert. A profitabilitást azonban elsősorban nem a jó rajzokkal degeszre tömött mappák igazolták, hanem a minden évben sikeres felvételi vizsgát tevők sora jelentette. És ez a mérhető eredmény számított igazán.

Művészeti kapcsolati hálóját ki tudta alakítani kiállítóként, bár kérdéses, hogy tanári állás, szakköri munka és a kultúra lángját vivő szervezőtevékenység mellett mikor volt egyáltalán ideje az alkotómunkára. Tudjuk, hogy el-elszökött néha Tokajba vagy Zsenyére festeni kicsit... Az azonban kétségtelen, hogy míg alkotóként elfogadta az előző generációk által szentesített új festészeti hagyományt, az impresszionista jegyeket hordozó realista látásmódot, addig a tanításban – magyarországi viszonylatban – egyedi módszertant alkalmazott.

Mocos áldozatkészsége igazából abban állt, hogy képes volt a súlypontokat a saját művészi fejlődéséről és önkifejezésének fontosságáról át helyezni a tanítványaival folytatott közös munkára. Működésének alaptétele tulajdonképpen ez a nagyvonalú adakozás, az önfeláldozás volt. A pedagógiai munkába, a jövő aranyfedezetét jelentő új művészgenerációkba fektette energiáit. Ez az odaadás, a gazdag ismeretanyag effajta önzetlen átadási módszere egyedivé teszi működését. A művészlét és a pedagóguslét határmezsgyéjéről mintha csak lopva léphetett volna saját alkotásainak territóriumára, hisz tanítványai számítottak rá, folyamatosan jelen kellett lennie. És nem csak fizikailag... Tanítványai lelkesen mesélnek arról, hogy milyen sokat fedett fel az órákon a személyiségéből, mit kap-



Enteriörkép *A történet Michelangelo Dávidjától indul... Mocos József és tanítványai* című békéscsabai kiállításban (fotó: Csák Tímea – BMJV)

tak még a rajzismereten kívül Mocos Józseftől. Bőkezűen szórta szellemének kincseit, amelyért legalább annyira, ha nem még hálásabbak voltak a keze alatt dolgozó fiatalok, mert ez elkísérte őket egész életükön át.

Mindannyian tudjuk, mennyire fontos, hogy a tanítványt sem alulértékelnünk, sem pedig felülértékelnünk nem szabad. Meg kell találni, ahogyan a svédek mondják, az „épp elég” pontot, az épp megfelelő megközelítést. Az érték- és céltévesztés elkerülése végett Mocos József segített tanítványainak kiválasztani az alkatukhoz leginkább illő képzési formát és intézményt. Így volt olyan, akit a reputációt megelőlegező művészi pályán vagy a tanári hivatás felé, és olyan is, akit a mesterség, a kétkezi munka útján indított el. Tanítványait, a közeljövő debütánsait még idős korában is fel tudta készíteni arra, hogy képesek legyenek kortárs diskurzusok lefolytatására, hogy valóban jelenidejű kortárs művészetet tudjanak majd csinálni.

A világ legszigorúbb, egyben mégis legszabadabb szakköre a stabilitást képviselte az önmagát is kereső korosztály számára, ugyanakkor természetesen magában hordozta a változást, a fejlődés lehetőségét. A képzés komplexitása miatt tekinthetjük akár egy sikeres tudásközpontnak is.

Azt olvastam egyszer, hogy egy közismert séf több mint százötvenszer készítette el a kiválasztott menüsört, mielőtt elindult Lyonba,

a Bocuse d'Or szakácsversenyre. Mocos József is hasonlóképpen gondolkodott. Az ismeret elmélyítését szolgáló, folyamatos ismétlésen alapuló szakköri szisztémát a tanítványok lavór módszernek nevezték. Végtelen sokszor kellett ugyanis elvégezniük egy-egy feladatot, hogy a megoldás végül a lehető legkönnyebben, legökéletesebben menjen. Azt mondták, addig kellett gyakorolniuk, hogy már hánytak tőle. Így jön tehát ide a lavór...

Mocos József tanítványai között találjuk – többek között – az európai geometrikus művészet nagymestereinek négyesét, Bohus Zoltánt, Fajó Jánost, Lukoviczky Endrét és Mengyán Andrást. A közismert játékosokat, Schéner Mihályt és Vágréti Jánost, a látható valósághoz kötődő Gyoroki [Gyurkó] Pált, az autodidaktaként Munkácsy-díjat nyert Bereznai Pétert és a tragikus sorsú Gubis Mihályt is.

Békéscsaba Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala a Munkácsy Mihály Múzeummal együtt rendezte meg *A történet Michelangelo Dávidjától indul... Mocos József és tanítványai* című állandó kiállítását a terem névadója, a 129 éve született Mocos József tiszteletére. Mocos József tiszteletére, aki bármihez fogott, mindent kiválóan csinált. Jó festő és remek tanár volt, de tudjuk róla, hogy ragyogó gyorsíróként és tehetséges zongoristaként is számon tartották. És amit tudott, azt mindent át akart adni tanítványainak. Így lett a Mocos-kör a *kis csabai legendaképző*...

¹ Az azonos című kiállítás a Magyar Kultúra Napján, 2021. január 22-én nyílt meg Békéscsaba Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala Mocos Termében. A tárlat kurátora Gyarmati Gabriella művészettörténész volt. (A szerk.)



Testkép

Szócs Éva Andrea munkáira

1.

Miért vagyok valaki, miért nem inkább senki?

Ne izgulj, azt mondja. Senki vagy.

Miért vagyok senki, miért nem inkább valaki?

A test az akadály, azt mondja. A tested.

Túl kihívó. Kihívja a sorsod. Meghatároz. Eleve gömbölyű. Törékeny. Sima. Szólít, hív, betolakszik a kéz alá, nem lehet neki ellenállni. Te se tudsz, azt mondja. Mit mind nézed? azt mondja. Bedőlsz a tükörnek. Nem állsz ellen. Szétteszted. (Tedd szét, azt mondja.) Szétteszted magad a nézéseidbe. Teszed magad. Eszed magad. Leszed magad: a nézés által vagy. Csak akkor vagy, ha látsz. Ha látnak. Mert látlak, csak azért vagy, azt mondja. Formállak, kiformállak, általam leszel. Most is, ahogy a tükör előtt ülsz, azt mondja, most is a senkit nézed. Nem tudod, hogy vagy. Hogy vagy? Én tudom, azt mondja. Rám nézz, ne magadra, azt mondja. Engem láss. Átlátok rajtad, azt mondja. Te ilyen-olyan, azt mondja. Megmondom, milyen vagy, mondja, megmondja.

Senki vagyok. Miért?

Mert engedelmeskedsz. Mert nem engedelmeskedsz. Mert megteszed. Mert nem teszed meg. Azt mondja. Fogd meg fogd be fogd szét fogd össze fogd ki fogd le fogd fel. Súly vagy, hús vagy, kiló vagy, tömeg. Kolonc a nyakamon. Jobb, ha nem eszel. Nem veszel, nem leszel. Levegőt vehetek? mondanám, nem

mondom, ne vegyél levegőt, mondaná, azzal is könnyebb vagy. Annyival is könnyebb. Nem kérdezek, hallgatok. Nézek. Rá nézek. Nem nézek rá. Rám néz. Nem néz rám. Átnéz rajtam. Nem nézek sehova. Üres. Üres a szemem, üres a testem, üres, üreges, ür süvít rajtam át. Uram. Ūröm. Semmi. Senki. Mi bajod? Semmi. Ki bántott? Senki. Senki, senki. Ki. Ki. Ki. Ki!

Nem vagyok.

2.

Vagyok. Fehér lap, tiszta. Ki ír rám? Rám írják magukat, belém íródik nyál, nyálka, nyelv. Nedvek, kedvek, szeretlek, kedves, etess, eszlek, szeress. Belém beszélnek, belebeszélnek. Bebeszélnek nekem, telebeszélnek a testem. Átkódolódom általuk. Belém bújnak és kibújnak belőlem. Mater, materia, mondják. Ūres beszéd a test.

Vagyok. Van bőröm, lenyúzható felhám, van húsom, árad és apad, van vérem, tejem, szívják, nem enyém. Ūvék, mert fognak. Lépre mentek. Lépre megyek. Kapaszkodnak, tépnek, ragadnak, rángatnak. Ūlelek, óvok, emelek, tartok, ringatok, takarok. Engem ki takar, mi takar? Mit akar ez a sok másik, ha egyedül vagyok, itt vannak akkor is, viszonylatok, felelősségek, terhek, kötelmek, kötelesség. Aggodalom. Aggódok: beleöregszem. Rám aggatják magukat, a szavukat, a szívüket. Tartozom. Hozzájuk, nekik. Létezem. Ūrtük. Általuk?

Vagyok. Zúzódások, hegek. Sebhelyek a bőrön, a húspan. Nem enyém. Velő és csont,

takarva, rejtve. Ami nem látszik, csak az az enyém, az csak enyém, az én. Vagyok agyag, az agy anyaga, a puhaság élessége, édessége: élet. Gondolkodom. Tehát – mi? Ki gondol kit, én őket, űk engem? Vagyok angyal, langy alázat az anyag gyalázata ellen, vagyok orkán, boszorkány, megakadok a kor torkán, kotornak mélyeimben, méheimben, feltárnak, kitárnak. Ūrintenek, de nem értenek, csak értelmeznek egyre, értetlenül és értelmetlenül mondják, mondják a magukét. Ūres üveg vagyok, teletöltenek elméletekkel, belőlem isszák magukat, megrészednek, rész, részlet, révület. Homályos lettem a sok tapogatástól. Ūres tükör vagyok, gyönyörködnek magukban, párafutotta szem, állnak előttem csupaszon, nem látják: visszanezek.

Vágok. Vagyok.

3.

Penge és toll. Penge és toll. Penge, és –

Tapintatlanul taperol, következetesen követel. Részt kíván belőlem. Ha kicsi, ha nagy. Egyedül soha, mindig csak velem, általa, érte. Fogynom kell, tartanom, tapogatnom, űröme űrömmöm, törvény. Karom az űlelésre, űlem a ringatásra, combom a szoritásra, mellem nem enyém, vállam nem enyém, sötétben is űvék, fényben is az űvék, belül sovány kislány, kívül puha anya, kiformálnak engem a maguk képére, a maguk kedvére, maguk űrömére.

Penge és toll.

Ūles a nyelvem, mondja. Tollam hegyére tűzöm, mondja. Nem vagyok kedves, mondja, soha odaadó, mondja, aki beszél, kibeszél, aki ír, az kicsinál, mire készül, mit csinál? Kitergetni nem, teregetni csak a tiszta ruhát, soha a szennyest, asszony köténye mindent eltakar. Nincs kötényem. Konyhába zárna, fürdőszobába, a szorgos asszony vécét sikálja, elmélkedésre ideje nincsen, arra figyel, hogy asztalt terítsen.

Penge és toll. Penge és toll.

Ūvé a munka, enyém a mosoly. Ūvé a cylinder, a sisak, a korona, űvé sereg, fegyver, a

kasza, a borona. Ūvé a pipa, enyém a. Ūvé a verejtékezés, enyém a vigasztalás, űvé a tér és enyém a ház. Ūvé a trón, enyém a szék, űvé a hang, enyém a kép. Ūvé a harag, enyém a csend, űvé az erő, enyém a rend.

Penge. Ūs. Toll.

I'm counting on you, Lord, please don't let me down. Lemetszett szárnyal hogy szálljak, ű, Uram? Nyiszálnak, riszáljak, nem fair, hogy kiszálljak, röpüljek, röptessek, sárba sose essek. Legyek csak lenge, űvé a penge, legyek csak tiszta: ű vágja vissza. Kivágják belőlem az űrömet, ű, Uram, ki a lábam közül, ki a hasamból, precízen kimetszik a szívem is, a helyén dobogjon: nincsen, nincsen. Hiány vagyok, ű uram, vágyakozás kínja, nincs, ami betöltsön. Semmi, senki.

Oh, Lord. Ne nyúl hozzám. Oh, Lord. Ne érj hozzám. Oh, Lord. Hagyj békében. Oh, Lord. Hagyj, mért értsem. Oh, Lord. Nem asszony vagy. Oh, Lord. Ne azt mondjad. Engem mondj ki, Uram, hadd legyek már magam.

Penge és toll, penge, penge, penge, és –

4.

Ki szólított? Ki kér?

Hogy mondjak valamit a tapintásról. Ahogy a buborékból kipattan a gyógyszer, ahogy kikapogatom a nyugtatót, az altatót, a fájdalomcsillapítót a sötétben, ahogy lassan elszibbad bennem a bizsergés, elalszik a nyelvem hegye, az ujjbegyem, elalszanak bennem a kínok és a szagok, ahogy tompul az érzékiség, az érzékenység, ahogy lassan egy leszek a fehérséggel, fehér fal, fehér fény, fehér ágy, fehér test, a lélek tapint már, az űresség tapint már bennem.

Ki kéri: mondjam el? Ki kíváncsi?

Hogy mondjak valamit az űrületről. Az űrömről. Az űrlődésről. Hullámlások, zuhanások, kötélbe gabalyodások, csíkok ritmusa, űr és teljesség dobogó kerítéslécei, kattogó talpfái bennem, szavakkal meg nem közelíthető zenéje haragnak és hiánynak, szédítő utazás az

éjszakába, a hajnalba, átrobogni a nappalokon a sötétre vágyva, amikor fellebben, kicsit félrehúzódik a titok és talán belátni végre a résen – nem szemmel látni a nem láthatót, milyen az? Milyen az álombeli tapintás? A test nélküli érzékelés? Hol vagyok, amikor nem vagyok?

Ki akarja tudni? Ki figyel?

5.

Áll a nagymama a kert közepén, körbenéz a fényben, a tálat üti és azt kiabálja: „Csikő-csikő-csikő!” És akkor a csendből a nyárból a porból a bokrok alól előbújnak, tollas tömegben ömlenek, özönlenek a tyúkok, éles karmuk, csőrük, sárga hüllőszemük csupa mohóság, körbeforogják, körbetolongják, örvénylenek a röpképtelen szárnyasok, és nagymama enni ad, kiönti a sárga darát, esznek a boldogok. Nincs

kérdés, nincs válasz, csak hívás van és evés, a létezés a nyári kert közepén, a napsütésben. Megáll lassan alattam a hinta, a tojásokra gondolkodom az őr melegében, a tyúkok hasára, testük szagára, csőrük kopogására, lehunyom a szemem, mint akkor, de a fülemben még ott szól a vér csorgása a tálra, ugyanarra, amiből enni kaptak, és a levegőben még ott lebeg az a furcsa, ragadózóhangú kiáltás, „Csikő-csikő-csikő”, etetés és szeretés, evés és ölés, toll és por, vér és bor, szörnyű de nincs más, erre gondolok, lassan hintázni kezdek megint, émelegyek, szédülök, csak kérdezni ne, kérdezni ne többé, ez dobog bennem, amíg a tyúkok esznek, már a kertet se hallok, csak lengek, repülök a saját rúgásaim ringató szelében, a suhanás pengéjében, tollak szagában, szállok szárny nélkül, egyre magasabba, szállok és visszahullok, szállok és visszahullok, szemem mögött fehér fény villog, dobog a fülemben és zúg a fülemben a vér.



„nem a külső számít...” / Sztereotípiák sorozat (porcelán; 25×15×20 cm)



NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF ◀

Jól látható, hallható

Nádasdy Ádám: *Jól láthatóan lógok itt*

Nádasdy Ádám legújabb kötete 2019-ben látott napvilágot a Magvető Időmérték sorozatában, ott, ahol „időtálló és mértékadó verseskötetek” jelennek meg a magyar és a világirodalomból. A szerző elmondása szerint ezek a legújabb versei, ellentétben a 2017-ben megjelent *Nyírj a hajamba* című kötettel, ahol a 2010 óta (ekkor jelentek meg *Verejték van a szobrokon* címmel új és válogatott versei) keletkezett szövegeket közölte. A *Jól láthatóan lógok itt* című, a megjelenése óta elismerésekkel díjazott kötetben a közel ötven vers mellett egy *Márk változat* című (lírai) rövidpróza is olvasható kötetzáró szöveggént.

A rövid kötet nem bomlik ciklusokra, és bár maga a szerző egy interjúban jelezte, hogy a versek tulajdonképpen a keletkezési idejük szerinti sorrendben szerepelnek, a szerkesztés mégis egyértelműen mutatja az ívet. A kötet címet adó szöveg nyitóversként való szerepeltetése egyfajta programadás, ami értékelhető a Nádasdy-életmű összefoglaló pillanatfelvételeként is. Kulcsfogalma a látás: a versbeszélő lát és látható. Nézése előre tekint, a jövőbe, miközben azt mondja: „fiatalon mindig a múltba néztem”. Ez az ív feszül aztán a kötet megannyi versében, akár a determináltságot mint problémát boncolgatja (Önként és dalolva), akár az ősökre tekint vissza (*Szüleim*), akár egyéb módon kezd múltösszegzésbe (*Se fehér, se fekete*). A *Van orvosom* című vers például így kezdődik: „Megérkeztem én is, kedves apám-anyám / már olyan vagyok én is, mint a többi”.

Bár az új kötet nem közvetlen folytatása az előzőnek, nemcsak technikailag, de tematikailag is nagyon sok hasonlóságot mutat vele. *A múlt falán résekben* például ez áll: „Most is riaszt a nagyság. Mégiscsak gyáva voltam, / De persze érthetően, okosan, indokoltan. /

Ezért dolgom az őrzés, mondom halkán magamnak. / A hősök, ők előre, a jövőbe rohannak, / Míg én csak hátra nézek, a múlt réseibe, / Pedig már nem remélek váltótársat ide.” A nagyot akarás riasztó volta megfogalmazódik például az Arany Jánost idéző és megszólító versben (*Ijedt zavarban felkapott lepel*). A szöveg egyrészt ellentétekből építkezik: ugrálás-nyugalom, robbanás-kontroll, teljesség-részlet, félhomály-fény, másrészt a versvégi kifejezések (nehezek, őr, ami/aki leszorít és tart) azt is elárulják, hogy milyen fontos, tulajdonképpen nélkülözhetetlen igazodási pont a versbeszélő számára a nagy költőelőd „úgy emberileg, mint szakmailag”. Egyébként a vers harmadik-hatodik sorai tulajdonképpen egy külön verset alkotnak, és bár érthető a szándék a körülírásra, olvasóként megelégedtem volna ennyivel is: „Nem a robbanás kell, fontosabb a kontroll, / ne a kabátról írnék, inkább csak a gombról, / nem a teljesség kell. A lényeg: a részlet, / csatok, övek, kapcsok, rövidárúkeszlet”. Másképp, bár hasonló tisztelettel invokál Nádasdy az *Adyhoz 2019* című versben. Az egymással szoros kapcsolatot az ellentétes jelentésben fenntartó és így feszültséget generáló kifejezések (arany-ezüst, régi-új, nagy-kicsi) rendszerében nem követendő, inkább elvetendő, meghaladni szükséges példaként jelenik meg az évfordulós ünnepelt költőóriás. Szándékosan használom a fogalmat, hiszen a vers zárósora is arra utal, hogy bár már alig látszik, azért „még mindig világít ott valami”, és ez nem volna lehetséges anélkül, hogy az a „valami” ne lenne hatalmas, jelentős.

Az összemérés, a viszonyítás egyértelműen az egyik leginkább használt módszere a kötet szövegeinek. Az ezekből legtöbbször kinyert eredmény, az „olyan vagyok én is” önmagában nem problémaként jelentkezik. Nincs itt más-

ról szó, mint arról a bölcs belátásról, amelyet a halandóság, a testbe zártság mindennapos és irodalmilag is kellően pertraktált tapasztalata jelent. Nádasdy „alanyi indíttatású költészetet” művel, ami az „objektivitással látszólag ellentmondásban” van (Mohácsi Balázs), de – és ezt már Csehy Zoltán mondja a *Műút*-ban megjelent recenziójában – „szerzőként önmagához kíméletlen, amikor megkérdőjelezi magát, a szerepeit”. Az egész kötetre jellemző, témává is emelt önmegmutatás (és benne a szégyen, mi több, a szemérmesség) tehát egyfelől egyszerre erősen alanyi, ugyanakkor tárgyilagos, korrekt, tiszta.

Ehhez a beszédmódhoz a legadekvátabb regiszter az az élőbeszéd-stílus, amellyel épp úgy kerül el a felesleges stilizációt, ahogy a nagy elődök. A nem túl távoli múltból ilyen Kálnoky László késői lírája, Illyés Gyula elmúlás-versei, vagy, hogy egy nem feltétlenül közismert példát is mondjak: Karinthy Frigyes a Nádasdy-szövegeknél hosszabb, sokszor körülményesebben megírt, de hangnemükben, beszélői pozíciójukat tekintve velük rokon szövegei. Érdemes megnézni, hogy például a *Vegyen friss földet* bagatell mondatai hogyan adnak mélyebb értelmet egy olyan, akár hivatalosként is olvasható kifejezésnek, mint a „mindennapos locsolási felelősség”, vagy ott a *Megtorpant* című vers, ahol egy rövid vázlatban megismerünk egy szereplőt, akivel *majdnem* tragédia történt, és a lehetőségétől utólag retten meg, amikor majd valaki elmeséli, hogy mi lehetett volna.

Nádasdy verseiben ez a közvetlen hang, a hétköznapi tónus egyszerre hozza közel és helyezi távolba a szövegek témáját. Közel kerülnek, hiszen a mindennapos események sorába az olvasó könnyen helyezkedik bele. Könnyen azonosulunk egy szerelmessel, egy az idő múltját vizsgáló alakkal, vagy a hétköznapi jelenségekben szereplő, sokszor csetlő-botló figurával. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a versbeszélő sok esetben nem egyszerűen elbeszél, hanem a narrációban elővezeti a kérdéseit is; megszámloltam, a vékonyka kötetben több mint harminc kérdő mondat szerepel, ezek legtöbbször reflexió, vagy a vizsgált tárgy eltávolítására tett kísérlet. Előbbire a legkifejezőbb példa a „Szabad kutakodnom?” – a már említett *Van orvosom* című versből, mert itt a teljes múlt feltárására, illetve ennek a munkának a szükségességére és



Magvető, Budapest, 2019

lehetőségességre vonatkozik a kérdés. Az utóbbira jellemző példa pedig mutat egy másik nádasdys sajátosságot: a humort. A *Meggyulladt a gyújtózsínórban* egy szerelem történetének nyitóképei sorolódnak, a nyitó mondatától („A buszon jöttem rá: ez szerelem”) a zárókérdésig: „De hova mentem én az 5-ös busszal?” Ez utóbbi az érzékelhető-megmagyarázható világba való visszazökkenést volna hivatott segíteni, ám a vers egésze jól mutatja, hogy mindez lehetetlen, mert bármi fontosabb lehet annál, hogy mikor hova visz egy valamilyen busz. Lám, arra már nem is lehet emlékezni, miközben – mert ezt sorolja fel gyorsan, röviden a szöveg – évtizedek emlékeit tudja egy új szerelem előhívni.

„A komolyságnak azt a közepes, / de közben azért elég rendes szintjét, / amit más alkotók vagy önjelölt, / de kétségkívül tehetséges srácok / (én magamat is közéjük soroltam) / meg tudtak célozni, sőt tartani, / ha meg is remegett olykor a hangjuk, / végül meguntam” – olvassuk

a kötetzáró versben. (Az utolsó szöveg, ahogy arról már volt szó, egy próza.) A szöveg szerint az elérendő cél után újabbnak kell következnie, a vázolt helyzet átmeneti, továbblépésre indító. Éppen ezért ha vissza nem vonom is a fentebb tett kijelentést, hogy a *Jól láthatóan lógok itt* egyfajta öregség-líra, az elmúlással szembenező poétika lenne, de úgy érzem, árnyalni szükséges. Nádasdy humorral sző át és árnyal, erre mindenképp érdemes figyelmet fordítani.

Már a kötet cím értelmezése is igényli, hogy felfigyeljünk a szerző állandó derűjére, az abból fakadó iróniára, öniróniára. A hasonló című versben a vershelyzetben világos a mondat értelme: két felhő között kérdésekkel megtalálva lógva, és nem elindulva valamerre (előre!) lóg, aki épp beszél. Azonban kötetcímként minden további nélkül lehet újabb értelmezést adni a mondatnak, akár a – szintén Csehy által felve-

tett – villoni értelemben vett akasztott ember lógása is szóba jöhet, ahogy szóba jöhet a lógás, mint a haszontalanság, a semmittevés szinonimája. Ily módon akár a költői szerep bizonyos vélemények szerinti improduktivitása mondhat ki. És az, hogy mindez jól látható, tehát elleplezetlen, és nem azért mert elleplezhetetlen, hanem mert Nádasdy mintha kérkedne ezzel.

Pedig a költő jól láthatóan nem lóg, nagyon is munkában van, múltfeltárás és jövőfürkészés, a nyelv játékba hozása és megszólaltatása (gondoljunk a remek ritmusokra, a sokféle formára az epigrammától a szonettig, azt is említve, ahogy a két költőelődöt megszólító verseket a megszólított által előszeretettel használt formákban írja meg), és leginkább: egy ember, egy alkotó önmegmutatása túl szemérmességen, szégyenlősségen. Jól láthatóan.



Báb a *Tűvé-tevők* című népi komédiához (1973)



Sokféleség és (ön)azonosság

Nádasdy Ádám: *A szakállas Neptun*

Ha csak egyetlen szót mondhatnék arról, milyen ez a vékony kis kötet, azt mondanám: „sokféle”. Tizenkét rövid írás, tizenkettőnél sokszorta több különböző embertípussal és emberi kapcsolattal. Tizenkét novella kevésnek tűnhet ahhoz, hogy egy egész írói életművet képviseljen – csak hogy ennek a kevésnek súlya van és sűrűsége. Kicsiben is mutatja a nagyot.

A legelső lapon olvasható „használati utasítás” azonnal eltávolítja a novellák figuráit a szerzőtől. Ha ez nem történe meg, akkor sem tűnnének személyesnek – azt mondhatnám, ha létezik tárgyias próza (ahogyan létezik tárgyias líra), hát ez az. A legtöbb történet még az egyes szám első személyű elbeszélő jelenlétéről is lemond: a narrátor többnyire valamelyik szereplő nézőpontjába helyezkedik. Márpedig itt minden fő- és mellékszereplő a többiekkel eltérően viszonyul a külvilághoz, a körülötte levő emberekhez, önmagához.

Leginkább a legutóbbi viszonyulás jár küzdelemmel. A szereplők az önismeret különböző fokozatainak állnak, és különböző utakat járnak be ahhoz, hogy legalább megpróbálják megérteni önmagukat, aztán talán megtalálni a helyüket is a világban. Ez pedig sajnos ritkán látható eredmény. Az olvasó inkább a keresésnek, mint a rátalálásnak lehet tanúja, annál is inkább, mert a legtöbb novella megnyugtató lezárás hiányában egyszerűen félbeszakad. Többnyire csak egy kiszakított darabot látunk a megjelenített emberek életéből, világos előzményekkel, de megoldás, tehát végkifejlet nélkül. Ebben a világban csekély az esélye a megnyugtató lezárásnak. Mert az emberek lehetnek különbözőek, a mintázatok viszont ismétlődnek, és többnyire nem vesznek derűs fordulatot.

Igaz, végletesen keserűt sem feltétlenül. Az első novellától a tizenkettedik felé halad-

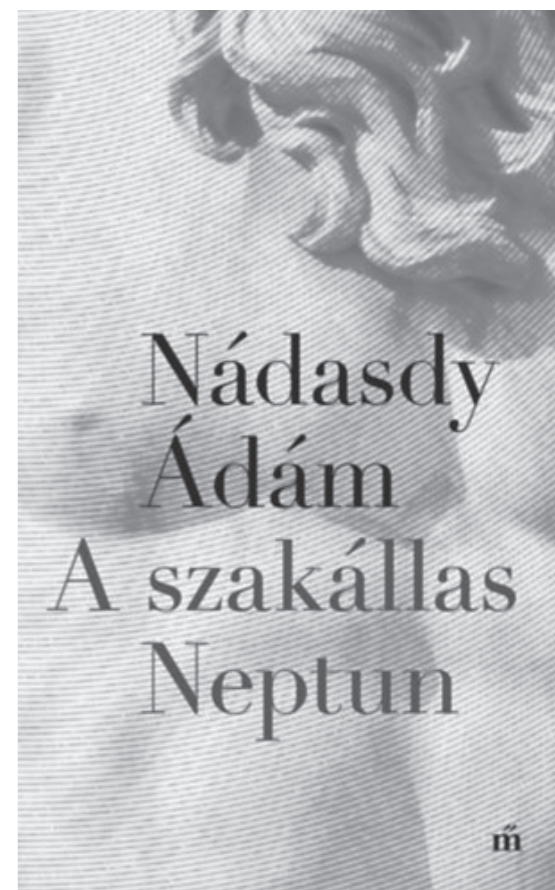
va mintha érzékelhető volna valamiféle lassú változás is, egy hangulati ív, amely az alagsor és a sötét szoba jelképes terei által hangsúlyozott teljes titoktartástól indul, és egy (legalább a szereplők közvetlen környezetétől) teljesen elfogadott kapcsolatig jut. Igaz, pontosan ez az utóbbi írás, a *Ha egyszer kibillen* mutatja meg leginkább a másik szélsőséget is, a totális kirekesztést és a mindenféle értelemben marandó sérülést okozó, brutális bántalmazást. Ez azonban nem a szereplők jelene, hanem múltja, amelyet magától értetődő megértéssel próbálnak ellensúlyozni. Kérdés, mennyi sikerrel.

A novellák mind megjelentek már folyóiratokban, különböző években, sőt különböző évtizedekben. Ha van egyáltalán hibája a kötetnek, akkor az, hogy nem mindig egyértelmű, melyik szöveg mikor játszódik, legfeljebb sejteni lehet abból, hogy éppen mennyit ér a forint, milyen egészségügyi holmikot használnak, vagy mennyire könnyű/nehéz külföldre utazni. Ha azonban ezt a hiányt a koncepció részének tekintem, akkor az azt eredményezi, hogy a történetek nem kapcsolódnak korszakokhoz, hanem időtlenségben léteznek. Így nem arra helyeződhet a hangsúly, ami a konkrét közeghez köthető, hanem arra, ami általános. Hiszen bármikor, bárkivel előfordulhat, hogy szerelmes lesz, hogy elhagyják, hogy keresi önmagát és a nagybetűs Másikat, miközben bölcsességet tanul, vagy bolondságot művel. Ami engem illet, az én identitásom nem is állhatna messzebb a kötet szereplőitől, tapasztalataim pedig az ő tapasztalataiktól, mégis átélhetőnek találtam a helyzetüket. Erről a megírás minősége gondoskodik.

Ehhez az általánosíthatósághoz azonban időlegesen el kell felejteni a külvilág jelenlétét, amely pedig ritkán hagyja, hogy elfelejtsék. Az egyértelmű kirekesztés nem túl gyakori, bár

annál durvább és fájdalmasabb (különösen, ha családon belül történik). Igaz, nagyrészt azért, mert a szereplők minden erejükkel azon vannak, hogy elrejtőzzenek, és a lehető legkisebb támadási felületet nyújtsák. Így nem mindig derülhet ki, hogyan fogadná őket a közegük, ha mindent tudna róluk. A *Nagyhideghegy* baráti társaságának tagjai például kiválóan modellezik kicsiben a tágabb közösség különféle viszonyulásait, rendszerint azonban csak egyes emberekről van szó, akik rájönnek a titokra. Közben azt sem szabad elfelejteni, hogy éppen ez a titok, ez a kényszerű rejtőzködés nemcsak veszélyt, hanem „közösségen belüli közösséget” teremtő erőt is jelenthet; szinte automatikusan barátságokat, szövetségeket eredményezhet. Bár, ahogy arra számítani is lehet, egyáltalán nem zárja ki a (mégoly vétlen) fájdalomkozást, vagy éppen a szándékos árulást sem. Az is megtörténhet bármikor, bárkivel.

Függetlenül attól, hogy mennyi nehézséggel, csalódással, konfliktussal szembesülnek a szereplők, a külvilágban is, önmagukban is, a novellák olvasása mégis legalább annyi derűt ad, mint amennyi keserűséget. Nem tudom eléggé értékelni ezeknek a szövegeknek a látható gondtal kimunkált, elegáns, többnyire kimondottan szemérmes stílusát. Ennek még az időnként váratlanul jelentkező vulgaritás sem árt, ellenkezőleg. Hiszen a szereplők világához, jelleméhez tartozik. Mondhatnám, hogy éppen fordítva történik, a stílus a vulgaritást is esztétikussá avatja. Talán éppen ez az esztétikusság teszi, hogy jobb esetben a sértőnek szánt szó az identitás vállalt, harmonikusan illeszkedő részévé válhat (*Angolkeringő*). Rosszabb esetben ráébredhet az embert lázadása értelmetlenségére, saját kiszolgáltatottságára (*Nagyhideghegy*). Nem hiányzik a kötet írásából a humor sem, akár szomorú mosolyról, akár fanyar iróni-



Magvető, Budapest, 2020

áról, akár szívből jövő nevetésről legyen szó. Arról a fajta nevetésről, amely nem megsemmisít, hanem összehoz.

Meggondoltam magam. Ha csak egyetlen szót mondhatnék arról, milyen ez a vékony kis kötet, talán inkább azt mondanám: „szép”. Nagyon jó helyen van a Magvető repertoárjában, örülök, hogy ekkora nyilvánosságot szántak neki, megérdemli. Legyen a világban is több a derű, kevesebb a keserűség.



Nyelvrokonság, nyelvi tudatosság, magától értetődő érték

Nádasdy Ádám: *Milyen nyelv a magyar?*

Magartanár vagyok. Egy olyan ismeretterjesztő céllal készült művet, amely a magyar nyelvet állítja a középpontba, kétféle szempontból figyelek. Egyrészt azt kérdezem, milyennek láthatja egy laikus, aki a magyar nyelvről szeretne ismereteket szerezni belőle. Másrészt azt, milyennek láthatja egy kollégám, aki az óráihoz keres segédanyagot.

Mint laikusoknak szóló ismeretterjesztő mű, a kiadvány betölti a szerepét. Rövid, kényelmesen kezelhető (szó szerint zebben elfér), meg sem próbálja kimeríteni tárgyát, de az egyszerűsítést sem viszi túlzásba. Alkalmazza a nyelvészeti terminológiát, gondosan megmagyarázva minden szakszót, akár többször is, mindig a maga helyén, de nem magyaráz túl semmit. Számít arra, hogy a korábban megismert információkra az olvasó emlékezhet, ugyanakkor nem várja el tőle, hogy egy olvasás után fejből tudja a teljes szöveget, hanem szükség esetén lehetővé teszi az ismétlést. Hétköznapi párhuzamokkal vagy természettudományos metaforákkal él, így válik érthetővé bárki számára, aki általános műveltséggel rendelkezik, a helyenkénti nehézségeken pedig szelíd humorral segít át.

A könyv fő koncepciója az, amit a hátsó borítón kiemelnek: a nyelvrokonság. Tulajdonképpen ennek bizonyítására való a könyv minden olyan része is, amely nem nyelvtörténeti jellegű. Ezek is lehetnek persze önmagukban érdekesek, az viszont biztos, hogy nélkülük a nyelvrokonságról szóló fejezet nem volna érthető. Ezzel együtt nemcsak azoknak ajánlom a kiadványt, akik a nyelvtörténet és nyelvrokonság iránt érdeklődnek, hanem mindenkinek, aki szeretne anyanyelve tudatosabb használójává

válni, illetve szeretné összehasonlítani idegen nyelvek rendszerével, ezáltal könnyebbé téve a nyelvtanulást. Hiszen – ahogy a könyvben olvashatjuk – az tudja igazán értékelni az anyanyelvét, aki az idegent is ismeri.

Mint nyelvtanórán felhasználható segédanyag, szintén működik. Felkészüléshez használható, olyan, mint egy kis módszertani továbbképzés. Erre éppen a nyelvtan esetében szükség is van, hiszen nemcsak kevés a rá számítható idő, hanem az érdeklődést is hatványozottan nehéz fölkelteni iránta. Ebből a szempontból (is) örültem a sok nyelvtörténetnek, hiszen pontosan ez az, amire a tanítási órákon a legkevesebb idő jut, pedig izgalmas is, fontos is. Így most van mit ajánlanom az érdeklődő tanulóknak számára.

Jó pedagógus módjára nemcsak oktat, hanem nevel is a kiadvány, mégpedig józan, racionális gondolkodásra. A nyelvészetet – meglepő fordulattal – az objektív szaktudományok közé sorolja, hiszen eredményei függetlenek kidolgozóik személyiségétől vagy a történelmi korszaktól, amelyben élnek. Objektíven kezeli a magyar nyelv helyzetét is; más nyelvektől különbözőnek, egyúttal pedig velük egyenértékűnek is tekinti. Egyáltalán: sem nyelveket, sem nyelvváltozatokat nem hajlandó valamiféle értékskálán elhelyezni; vagyis amikor a magyar nyelv szépségéről, érdekességéről beszél, nincs szüksége rá, hogy külön kiemelje azt. Magától értetődőnek tekinti, ahogyan a többi nyelvet is, ráadásul – ami igencsak kevesek számára kézenfekvő – beleérti a magyar nyelv minden változatát, a nem-standard változatokat is. Akárkik, akárhol beszéljék is őket.

Ezzel helyére kerül a nyelvművelés szerepe. Hangsúlyt kap az, hogy a magyar nyelv nem „romlik”, és nem „javítható” vagy „javítandó”, főként pedig nem fog kihalni (a világ nyelvei közül a 40. helyen áll, ami a beszélők számát illeti, és minden feljövő nemzedék megtanulja). Természetesen indokolt tudni, hogy mely helyzetben milyen szavak és szóalakok használata helyénvaló – a művelt normának, illetve a nyelvi illemszabályoknak megfelelően –, de azt sem szabad elfelejteni, hogy más helyzetekben ugyanaz a norma, illemszabály, szó- és szóalakhasználat nem kérhető számon. Nyelvészeti szempontból pedig egyik változat sem alábbvaló, mint a másik. (Arról nem beszélve, hogy az ún. „csúnya szavak” éppen úgy bizonyíthatnak nyelvészeti állításokat, mint bármely más szó.) Helyére kerül a helyesírás is: következetesen elkülönítve a nyelvtől. Azért kell megtanulni, hogy az írásbeli kommunikáció zökkenőmentes legyen; de aki nem ismeri a szabályait, attól még tökéletesen tudhat magyarul.

Gyakorlatilag fenntartások nélkül ajánlom tehát a könyvet mindkét célcsoportnak, függetlenül attól, hogy itt-ott azért akadnak benne kisebb hibák. Például a szerző hangsúlyozza (és láthatóan komolyan is veszi) ugyan, hogy a saját nyelvváltozatát egyenrangúnak tekinti más nyelvváltozatokkal, ennek ellenére többször hallgatólagosan azonosítja ennek a nyelvváltozatnak a hangtani jellegzetességeit a köznyelv hangtani jellegzetességeivel. Magam Jász-Nagykun-Szolnok és Békés megyében nőttem fel, Debrecenben végeztem az egyetemet, Szolnokon lakom, szintén köznyelvet beszélek, de az én nyelvváltozatom bizony nem minden esetben egyezik a könyvben szereplő mintákkal. (Hozzáteszem: vannak viszont olyan jellegzetességei, amelyeket én is ebből a könyvből tudtam meg! Ennyi év alatt soha nem tűntek fel, pedig evidensnek kellett volna lenniük!) Amikor a magyar nyelv eredetéről szóló tudománytalan magyarázatokat részletezi és (teljesen rendjén levő módon) cáfolja, akkor talán nem szerencsés dolog a Wikipédiát hasz-



Nádasdy Ádám: *Milyen nyelv a magyar?* Corvina, 2020

nálnia forrásnak. Megállapításai helytállóak, de ezzel a fajta forráshasználattal olyan támadási felületet hagy, amely más forrással elkerülhető lett volna. Az idegen nyelvi példákban néhol apró íráshibák szúrnak szemet (pl. a spanyolban nincs [é] hang, hosszú [ē] van helyette).

Mindez azonban nem von le a könyv értékéből. Érdekes, olvasmányos, hasznos kiadvány, rövidege ellenére (vagy talán éppen azért) többféle célnak is megfelel. Olyan kérdésekre is válaszol, amelyeket gyakran fel sem teszünk magunknak, pedig mihelyt feltesszük őket, mindjárt nem tűnik olyan magától értetődőnek a válasz. Miközben pedig ismereteket nyújt, egyúttal tudatos(abb) nyelvhasználóvá is tesz. Engem azzá tett.



Mozdulatlan korcsolyázás

Nádasdy Ádám: 100 év – 100 kép – 100 gondolat.
1890–1989

Nádasdy Ádám író, költő, nyelvész, fordító a 2020. évi Aegon Irodalmi Díj nyertese, amelyet a *Jól láthatóan lógok itt* című verseskötettel érdemelt ki. A lírakötet egy évvel korábbi, de a tavalyi esztendő sem télt eseménytelenül a szerző számára, hiszen új novellákkal (*A szakállas Neptun*), két nyelvi ismeretterjesztő művel jelentkezett (*Milyen nyelv a magyar?* és a csak digitálisan hozzáférhető *Kalauz a nyelvészeti gondolkodáshoz*), illetve a jelen írás témájául választott különös című, ám annál érdekesebb tárcakötet került ki a keze alól; mindezen írások négy kiadó gondozásában jelentek meg. Ez nemcsak azt jelenti, hogy Nádasdynak van mondanivalója, hanem azt is, hogy érdekes és népszerű, keresett és nyilván eladható szerző, ugyanakkor elgondolkodtató és kissé félelmet keltő is, hogy a 73 éves író egyszerre minden kincsét napvilágra akarja juttatni. A Kossuth Kiadó nem először „szólatatja meg” Nádasdyt, 2014-ben Fábri Péterrel és Kováts Krisztával közösen jegyezték ott a *Budapest bábészko* című, nehezen kategorizálható kötetet, és a *100 év – 100 kép – 100 gondolat. 1890–1989* sem az irodalom, hanem a történelem fül alatt van jelen a honlapjukon. Minden bizonnyal a tavalyi termésük egyik legszebb és legértékesebb könyve az utóbbi kötet.

Nádasdy Ádám könyve az 1890-es évtől 1989-ig mutat be egy-egy – néha emblematikus, sokszor pedig üdítően hétköznapi – fotót az esztendő terméséből, az évtizedes múltra visszatekintő, magántulajdonban lévő képeket magába foglaló Fortepan gyűjteményének felhasználásával. A szerző Horváth Edit válogatására támaszkodott (négy-öt száz fényképből választotta ki a bemutatott százat), de remé-

lem, sőt erősen bízom abban, hogy maga is megmerítkezett a százezer darabra rúgó képtengerben. Négy generációnyi időt ölel fel a kötet, s az olvasó eltűnődhet, mit is csinált ő maga azokban az években, vagy ha születése előtt készült a kép, akkor mi történt abban az időben a családjával. A boldog békeidőktől a rendszerváltásig, rendszerváltozásig terjed az anyag, ha úgy nézem, a Monarchiától a demokráciáig, Szarvasbőry fényképész úr cirkalmas névjegytől a felfújható gumimatracig – a kezdő- és a végpont két vállalható korszakot köt össze, míg a közben eltelt idő csak nagy ritkán adott okot a bizakodásra.

„En a szavak embere vagyok, író, akit érdekelnek a fényképek” – szól hozzánk Nádasdy egy 1890-ben elkattintott fotó mellől, aminek mi csak örülhetünk, hiszen a tárgyak, az „élőlényzerű járművek” és a képek szereplői gazdag asszociációs bázist szolgáltatnak az írónak és olvasójának egyaránt. Sem a képválasztás okát, sem a szöveg témáját nem indokolja, sokszor inkább történet, mint leírás a textus, de éppen ez a szerethető ebben a könyvben. Szabad nekünk választani. Szabad hátulról előre, sőt összeviszsa olvasni, ami a magamfajta érzélem-vezérelt vizuálisoknak maga a mennyország. Továbbmegyek: még csak nem is kötelező az egészet elolvasni, hiszen nem függ össze: olyan, mint akármelyikünk fotóalbuma.

Szeretem, hogy Nádasdy mindennek utánanézés (vagy eleve mindent tud), és lenyűgöz nyomozói kedve: nemcsak látja a képet, de értelmezi is: bal oldali villamosközlekedésről, Munkácsy képeinek helyéről beszél, egy városi házról, amelynek utcafrontja rendezett ugyan, ám a szomszéd felőli, kerítés takarásában lévő

fal már gondozatlan – akár az életünk.

A rövidprózák megírására nem lehetett sok idő, és hiányzik nekem a szerzőt egyébként eleve jellemző fegyelmezettség, de amint a hátsó borító szövege rámutat: a szubjektív objektív lépett működésbe.

Azt, sajnos, nagyon is jól tudjuk, mit láthatnánk egy 2020-as képen. Van ehhez hasonló: 1939-ben ötfőnyi óvodáscsoport áll gázálarcban egy mosolygós (tehát: maszk nélküli) óvónő vezetésével az udvaron. Az álarcok párásak, a gyerekek az üveg mögött láthatólag alig kapnak levegőt, egyikükkel még a játékát is eldobatták, hogy előírászerűen foghassák egymás kezét.

A következő év termése: horogkereszt alatt aranyosan zengedező, nyolc-tízévesekből álló kórus. Nem egyenruhában vannak, amit még ma is megkövetelnek az iskolai ünnepségeken, pláne versenyeken, fellépéseken, így aztán olyan emberközeli az egész.

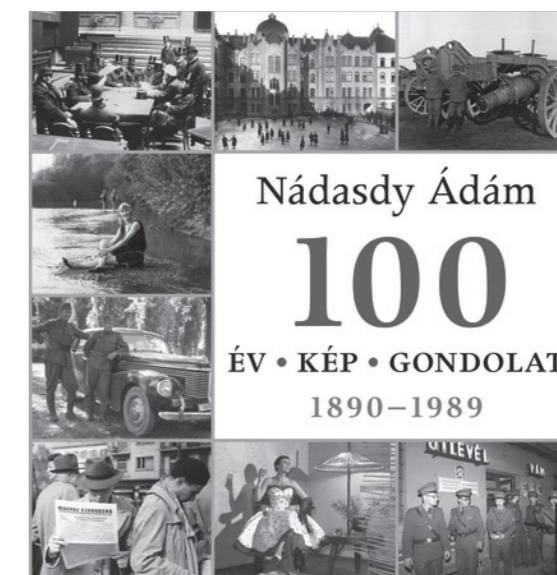
Kismagyar anakronia: a hetvenes években a Lenin körúton álló Royalban (!) megszálló olasz barátok csodálják a neogót Mátyás-templomot – talán csak Kelet-Európában lehet ilyen időhurokba lépni –, mint a kilencvenes években Szegeden: apám hatvanas évekből származó utcanevet fordítani szabadmagyarrá: evidens, hogy Marx helyett Mars, Április 4. helyett Boldogasszony sugárút, lemázolt Hősök kapuja helyett festmény. S ha már Szeged, nézzük a könyvből: 1920-as Trianon-ellenes tüntetés, csak nők részvételével, hiszen a férfiak odamaradtak a háborúban.

Minél régebbi, nekem annál érdekesebb: bohócnak öltöztetett (dehogy clown: matróruhá, gombos cipős), koravén ikrek 1907-ből, jó karban lévő édesmamával, parasztsaládból kiemelkedő, tanítónő lány (?) 1900-ból, kissé túlságosan is pirospozsgás koronaország 1934-ben – egyszerűen izgalmas, elgondolkodtató történetek. Meitner Mór száz évvel ezelőtti, modern ruhás műszerészinasi olyan maiak, hogy akár elmehetnének mellettünk az utcán. Ezerkilencszázhuszonhatban megfér egymás mellett a poloskaciánózást részletre hirdető plakátfal és a manóken, 1932-ben Révfülöpon ideiglenes gyóntatófülkében dolgozott a pap, és Németh László temetésén Aczél mellett Kozmutza Flóra állt. Nahát.

Két rendkívül nyomasztó kép (és persze: szöveg) is megállított: a füzérradványi

gyermekszatatórium beállított gyerekserenge (1953) és a kaszárnyaszerű nevelőintézet udvarán álló, kéttembernyi oszlophőemberek, mellettük a játékra kényszerített, szigorúan szimmetrikusra rendezett kis rabok (1923).

A járművek jellemzik talán leginkább korukat: emeletes busz, rekvirált luxusautó a háborúban, a már említett, bal oldalon közlekedő villamos, fogaskerekű, Hanzlik W. (Walter? Wolfgang?) úr kerékpárjavító műhelye, és persze lovas kocsik, sőt néhol szinte mindez együtt, egy képen pedig az Istenben boldogult Malév. Nádasdy maga is rámutat arra, hogy imádja a hidakat, kéri azonban, hogy ezt különösebben ne értelmezzessük. Szolnoki „naiv” fahíd, Erzsébet híd: mindkettő szinte fogpiszkálókból rótt makett, akárcsak a türelemüvegek, készítésük és szemlélésük is alkalmat ad a tűnődésre. De van itt a Vörös Hadsereg táblájával és Lenin képével díszített ideiglenes híd is 45-ből, ahogyan a négy évre rá újraavatott Lánchíd, Rákositul-Kádárostul. A hidak egyszerűségükben is impozánsak, ám a kötetben megjelenik Sztálinváros építése a létező szocreal jegyében, egy gépállomás az ötvenes években kötelező traktorral (nicsak, megint egy jármű), ötvenhatot viszont szerencsére nem egy unalomig ismert fotó mutatja be: *Magyar Szabadságot* olvas egy járókelő (lásd még a korabeli viccet: Nincs szabadság, elvtársak!).



Nádasdy Ádám: 100 év – 100 kép – 100 gondolat. 1890–1989; Kossuth Kiadó, 2020

A könyv utolsó képe: NDK-s turisták táboroznak a német (igen, ma már csak így mondjuk: német) konzulátus előtt, kempingmatracon fekszik egy szőke vagy talán ősz nő. 1989 – jó ötlet volt épp itt abbahagyni.

A kötet arányos és szép, a végén közli a képek jegyzékét és az adományozók nevét. Mivel alkalmi kötet, talán elfért volna benne néhány

oldal a Fortepanról (hiszen létrejöttek tizedik évfordulóját akarták ünnepelni ezzel a könyvvel), valamint örömmel olvastam volna azokról a régi fotográfusokról, akiknek több képet is köszönhetünk ebben a válogatásban. De ne legyünk telhetetlenek, mert igényes, jól szerkesztett könyvet tarthat (tartson is!) a kezében az olvasó.



MÁRTON LÁSZLÓ ◀

Nibelungok

MÁSODIK FELVONÁS

Első jelenet

*Izland, Izenstein vára.
Jön Brünhild az udvarhölgyeivel.*

BRÜNHILD

Azt hallottam, hogy egy külföldi hajó érkezett a kikötőbe. Vajon ez igaz?

I. UDVARHÖLGY

Nem tudom, úrnóm, de utánanézhettek. *(Kihajol az ablakon.)* Valóban, ott egy hajó. Olyan, amilyennek a bizánci dereglyéket ábrázolja a képes krónika. Mégis inkább azt hiszem, hogy valamelyik Rajna-vidéki tucatfejedelemségből érkezett.

BRÜNHILD

Milyen árut hozott?

II. UDVARHÖLGY *(kihajol az ablakon)*

Nem látszik kereskedőhajónak. Ahhoz kicsi és vékony. Inkább követek vagy küldöncök lehetnek rajta. Négy férfi van a fedélzetén, de nem látom őket pontosan.

III. UDVARHÖLGY

Nekem jobb szemem van! Majd én látni fogom őket! *(Kihajol az ablakon.)* Uramfia! Van ott egy daliás természetű, izmos férfi, díszes ruhában. Nem vagyok benne egészen biztos, de azért meg vagyok győződve róla, hogy ez csakis Siegfried lehet. Eljött hozzád Siegfried és három szolgája. Hadd nézzem őket! Az egyik gyáva és puhány, a másik rosszindulatú és alattomos, a harmadik pedig... Milyen is? Olyan semmilyen. Hát nem mondom, szép kis társaság.

BRÜNHILD

Siegfried nyilván azért jött ide három szolgájával, hogy megkérje a kezemet. Ha így áll a dolog, akkor meg kell küzdenie velem. Ő is tudja, hogy értem harcolni kell! – Lányok, menjetek a szobátokba! Semmi szükség rá, hogy vadidegen férfiak bámulják a ruhátokat.

I. UDVARHÖLGY

Ahogy parancsolod, felséges úrnő. *(Udvarhölgyek el.)*

BRÜNHILD *(egyedül)*

Ó jaj, Siegfried! Édes, drága Siegfried! Nem mondtam, hogy ne merészelj a szemem elé kerülni többé? Most mégis itt vagy.

Második jelenet

*A vár fogadóterme. Jön Siegfried,
Günther, Hagen és Dankwart.*

GÜNTHER

Vacog a fogam. Reszketek minden porcikámban. Mi az a sok-sok póznára erősített koponya végig az út szélén? Csak a várároknál, a felvonóhid előtt van belőlük vagy ötven!

SIEGFRIED

Ezek voltak Brünhild régebbi kérései. Kihívta őket, legyőzte őket, lenyakazta őket. Így lett belőlük trófea.

GÜNTHER

Borzasztó.

HAGEN

Drága jó királyom! Biztos vagy benne, hogy ezt a nőstény ördögöt akarod feleségül venni? Pont ő kell neked?

GÜNTHER

Mindeddig úgy érzem, hogy nem élhetek nélküle. Most egy kicsit elbizonytalanodtam. Most már inkább csak élni szeretnék.

DANKWART

Élni? Azt mondd, élni? Még a mai napon mindnyájan meghalunk.

SIEGFRIED

Ne aggódj, barátom, Günther! Mihelyt elnyered Brünhild kezét – márpedig elnyered, erről én gondoskodom –, mihelyt a feleséged lesz, egykettőre megszeliődül. Olyan lesz, mint a kezes bárány.

UDVARMESTER *(jön)*

Kérem szépen a kardotokat. Adjátok ide a kardotokat. Ide. A kardotokat.

HAGEN

Én még soha nem adtam oda a kardomat senkinek. Ezúttal sem teszem.



Báb a Tűv-tevők című népi komédiához (1973)

UDVARMESTER

Nincs visszabeszélés. A kardotokat. Ide.

SIEGFRIED

Itt az a szokás, hogy a vendégtől szép udvariasan elkérjük a kardját. Aztán, amikor elbúcsúzik, visszaadják neki. Feltéve, hogy sor kerül búcsúzkodásra. Higgyetek nekem: visszakapjátok a kardotokat, nem is olyan sokára.

DANKWART

Hát... ha nagyon muszáj... *(Átnyújtja a kardját.)*

Nem szívesen teszem.

GÜNTHER *(átnyújtja a kardját)*

Én mindenre hajlandó vagyok, hogy elérjük az általam kitűzött célt.

HAGEN *(átnyújtja a kardját)*

Életemben először és utoljára önként kiszolgáltatom leghűségesebb társamat. – És te, Siegfried?

UDVARMESTER

A felséges úrnő úgy rendelkezett, hogy Siegfried megtarthatja a kardját.

(A burgundok fegyvereivel kimegy.)

GÜNTHER

Micsoda dolog ez, Siegfried?

HAGEN

Kivételes bánásmódban van részed? Ennyire szeret téged az amazonkirálynő?

DANKWART

Szörnyűsleges helyre hurcoltál minket, Siegfried! Attól tartok, összejátsszöl Brünhilddel!

SIEGFRIED

Ne féljetek, barátaim. Sikerral fogunk járnı. Már ki-gondoltam a módját. Az a lényeg, hogy ne ijedjétek meg, akármilyen veszélyesnek látszik is a helyzet. Itt van a tarisznyámban a láthatatlanná tevő ködösveg. Brünhild nem tud róla. Nehogy eláruljátok neki! Amikor majd eltünök a szemetek elöl, mondjátok azt, hogy ti küldtetek a hajónkhoz, hogy megigazítsak valamit. Aztán, amikor majd segíteni kell, ott leszek melletted, barátom, Günther. Nem a barátságunk miatt segíték, hanem azért, hogy elnyerjem a hűgodat, de a lényeg az, hogy segíték. Ne félj, nem lesz semmi baj!

(Jön Brünhild, izlandi lovagoktól és udvarhölgyektől kísérv.)

BRÜNHILD

Üdvözöllek, hős Siegfried, szolganépeddel együtt! Mi járatban vagy Izlandon? Milyen céllal érkezted udvaromba?

SIEGFRIED

Királynő, tévedsz, és mindenekelött ezt a súlyos tévedést kell kiigazítanom. Nem érdemlem én azt, hogy elsőként engem üdvözölj. Én csak szolgálva vagyok. Ez itt Günther, Burgundia királya. Ő az én uram és parancsolóm.

BRÜNHILD

Ezt nem hiszem el! Te, aki sohasem szolgáltál senkinek, beálltál a burgund király kíséretébe?

SIEGFRIED

Így történt. Ne kérdezd, hogy miért. Günther király azért járult színed elé, hogy megkérje a kezdetet, és magával vigyen Burgundiába, ahol a világ legfényesebb királyi udvarának leszel az úrnője. – Szóalj már meg, uram és parancsolóm!

GÜNTHER

Igen, Siegfried igazat állít. Kapott tőlem egy hűbértokot, és ennek fejében engem szolgál. De nem is ezt akartam mondani. Hanem azt, hogy tetszel nekem, kívánlak, és kérem a kezdetet. Akarsz-e a feleségem lenni?

BRÜNHILD *(végigméri Günthert)*

Akar a halál. No, de se baj. Ismered-e a feltételeimet?

HAGEN

Valamit már hallottunk rebesgetni, de jobb lenne, ha tőled hallanánk.

BRÜNHILD

Aki megkéri a kezemet, annak három versenyszámban kell velem az erejét összemérnie. Először kőhajításban, utána távolugrásban, végül dárdavetésben. Ha mindhárom versenyszámban győzöl, akkor feleségül megyek hozzád. Ha viszont a három versenyszámban, vagy csak az egyikben, akármelyikben alulmaradsz, akkor megöllek. Egy levágott fejjel... azaz, pontosabban, három, sőt négy levágott fejjel több vagy kevesebb igazán nem számít. Merthogy a szolgálódat is megölöm. – Siegfried, téged is megölök. Ne hidd, hogy veled kivételet fogok tenni. Ezzel a két kezemmel vágom le a fejedet. – Vállalod a feltételeket, Günther király?

GÜNTHER

Hát... egy kicsit gondolkodnom kell rajta.

BRÜNHILD

Egy perc gondolkodási időt kapsz, nem többet.

(Hátat fordít a burgundoknak.)

DANKWART

Én azt mondom, meneküljünk innét. Amíg lehet, és ha még lehet.

HAGEN

Én a kardom nélkül nem megyek sehová. A te bűnöd, Siegfried, hogy ilyen nagy bajba kerültünk.

SIEGFRIED

Mondom, hogy nem lesz semmi baj. Most egy kis időre láthatatlanná válok, de ti ne is törődjétek velem. Te pedig, barátom, Günther, mondd azt, hogy elfogadod a feltételeket.

*(Felrakja a ködösveget, félrehúzódik.)*BRÜNHILD *(visszafordul)*

Letelt a gondolkodási idő. Mi a válaszod, Günther király? Elfogadod a feltételeimet?

GÜNTHER *(vacog a foga)*

Vá...vá... válaszom: el... elfogadom. Hidd el, hogy borzasztóan erős vagyok. *(Mutatja a bicepszét.)* Ilyen izmaim vannak. Meg ilyenek!

BRÜNHILD

Nekem így is jó. – Mindjárt megmutathatod, milyen borzasztóan erős vagy. – Hozzátok a harci öltözéketem! *(Körülnéz.)* Hová lett Siegfried?

GÜNTHER

Izé... hogy is mondjam...

HAGEN

Azt mondja a király, hogy visszaküldtük Siegfriedet a hajóra azzal a paranccsal, hogy... hogy...

DANKWART

Hogy hajtogassa össze a vitorlát. Ilyen kicsire!

HAGEN

Megparancsoltuk neki, ő pedig szót fogadott. Ebből is látszik, hogy ő egy szolgáló.

BRÜNHILD

Úgy veszem észre, Siegfried nagyon megváltozott. Régen szabad ember volt, most másokat szolgál. Régen bátor volt, most a gyávaság uralkodik rajta. A hajón akar elbújni előlem. De hiába bujkál. Előbb végezzen ezzel a hárommal, aztán utána megyek, felkutatom, és megölöm. – Induljatok a küzdőtérre! Én is mindjárt ott leszek.

Harmadik jelenet

Küzdőtér. Jön egyik irányból Günther a burgundiakkal, másik irányból Brünhild rikító szűnő harci ruhában, izlandi lovagokkal. Siegfried, fején a ködösveggel, félrehúzódva várakozik.

BRÜNHILD

Készen állsz-e az első versenyszámra, Günther király? Lássuk, meddig hajítod a követ!

GÜNTHER

Gyerekkoromban szerettem köveket hajigálni. Olyan is volt, hogy lementünk a Rajna-partra, és kacsáztunk. Lapos kavicsot szöktettünk a víz felszínén. Az enyém tizenötöt, sőt húszat is ugrott, mielőtt elmerült.

BRÜNHILD

Nohát, mindjárt meglátod, hogy mi, izlandiak nem holmi lapos kavicsokkal dobálózunk. Az én kavicsom egy findling, vagy más néven lelenc, vagy ahogy ti mondanátok, vándorkő. Toronymagas óriások hozták ide, még a vízözön előtt. – Findling, járulj a színem elé!

UDVARMESTER *(előlép)*

Következzék a kőhajítás!

Trombitászó. Tizenkét lovag kinkeserves erőlködéssel betol egy taligán egy jókora kődarabot.

GÜNTHER

Te jó ég! Nem, ezt meg sem bírom mozdítani. Sőt, ez talán még neki is sok lesz egy kicsit.

BRÜNHILD *(felgyűri a karján a harci ruhát)*

Nézz csak ide, barátocskám!

GÜNTHER

Nézlek! Hű, de szép, fehér karjaid vannak! *(Hagenhez.)* Most már tényleg meg vagyok ijedve. *(Brünhild könnyedén magasba emeli és eldobja a követ, amely a küzdőtér közepéig repül.)*

IZLANDI LOVAGOK

Bravó! – Éljen Brünhild! – Legjobb formában vagy, királynő! – Hű, de erős ez a Brünhild!

GÜNTHER *(Hagenhez)*

Ezt most nekem is ugyanígy el kellene hajítanom? Hűha. Most már nagyon be vagyok szarva.

HAGEN

Halkabban, hé! Elég baj az, hogy meg vagyunk ijedve, nem kell még hallaniuk is.

(Tizenkét lovag ügyel-bajjal visszagörgeti a követ a taligához.)

DANKWART

Ami azt illeti, nyakig ülünk a bajban. Nem elég, hogy kinkeserves halált kell halnunk, de ráadásul egy nőtől! Egy nő kezétől! Mert még ha férfiak végeznek velünk, párviadalban, az még csak hagyján. De egy nőtől vereséget és halált szenvedni? Egy nőtől?

GÜNTHER

Ami azt illeti, szép fehér karjai vannak. De jó lenne, ha átölelné ezekkel a szép, fehér karjaival! Csak ne volna olyan szörnyű erős!

BRÜNHILD

Na mi lesz már, Günther király? Ne húzd az időt!

GÜNTHER

Semmi, semmi. Csak erőt gyűjtök. Egy pillanat! *(Kelletlenül odamegy a kőhöz, méregeti, próbálja megmozdítani. Nem jár sikerrel.)*

BRÜNHILD

Hol az a borzasztó nagy erő, amellyel dicsekedtél?

GÜNTHER *(erőlködik)*

Mondom, hogy éppen gyűjtöm.

BRÜNHILD

Erő, az vagy van, vagy nincs. Ne most gyűjtögesd!

GÜNTHER *(erőlködik)*

Konzentrálni szeretnék. Ne zavarj!

SIEGFRIED *(odalopózik a kőhöz, Günthernek sűgja)*

Ne félj, barátom! Itt vagyok, segíték.

GÜNTHER *(visszasűg)*

Mit csináljak?

SIEGFRIED *(sűgja)*

Ne beszélj hozzám! Egy szót se többet! Csinálj úgy, mintha erősen fognád a követ.

BRÜNHILD

Kivel sugdolódsz, Günther király?

GÜNTHER

Senkivel. Mondom, hogy koncentrálok!

SIEGFRIED *(sűgva)*

Csinálj úgy, mintha főlemelnéd. Közben egy kicsit erőlködj!

GÜNTHER *(miközben Siegfried megemeli a követ)*

Hó-rukk! Hó-rukk!

IZLANDI LOVAGOK

Jé! – Megemelte! – Nahát! – Erre eddig még egyetlen kéro sem volt képes!

UDVARMESTER

Jó, jó, megmozdítani megmozdította. Nem vonom kétségbe. De lefogadom annyi aranyba, amennyit nyom a levágott feje, hogy eldobni már nem lesz ereje.

SIEGFRIED (súgva)

Csinálj úgy, mintha eldobnád. Utána csinálj úgy, mintha egy kicsit megkönnyebbülnél!

GÜNTHER

Repül a... repül a... repül a nehéz kő! Ki tudja, hol áll meg?

(Hajító mozdulatot tesz. Siegfried a hátán kiviszi a követ a színról. Kintről puffanás hallatszik.)

IZLANDI LOVAGOK

Azt a mindenit! – Azt a hét meg a nyolcát! – Azt a fűzfán fűtülő rézangyalát! – Hú, de erős ez a Günther!

UDVARMESTER

Hát ez úgy eldobta a mi findlingünket, hogy mindjárt én is eldobom az agyamat.

(Trombitászó hirdeti Günther győzelmét. Siegfried, fején a ködsüveggel, visszalopkodik a színre.)

BRÜNHILD (bosszúsan)

Kénytelen vagyok elismerni és tudomásul venni, hogy kóhajítás versenyszámban te lettél a győztes, Günther király. De már távolugrásban nem leszel ennyire szerencsés. Készen állsz-e megmérkőzni velem?

GÜNTHER

Gyerekkoromban szerettem árkot ugrani.

BRÜNHILD

Nálunk, izlandiaknál az árok arra szolgál, hogy beledobjuk a lefejezett kéro holttestét, ezúttal a tiédet és szolgálóidét.

UDVARMESTER (előlép)

Következzék a távolugrás!

(Trombitászó. Lovagok szalmát terítenek a küdötér közepére.)

BRÜNHILD (felgyüri a lábszárára a harci ruhát)

Most láthatsz valamit, amit még nem láttál, Günther király!

GÜNTHER

Ami azt illeti, szép, fehér combjaid vannak. Hú, de jó lenne, ha közéjük fekkhetnék... Csak ne volnál olyan rettentően erőyes!

BRÜNHILD (nekifutásból a küdötér közepéig ugrik)

Ezt csináld utánam, Günther király!

IZLANDI LOVAGOK

Bravó! – Éljen Brühild! – Jó nagy ugrás volt! – Hú, de ügyes ez a Brühild!

UDVARMESTER (mérőszalagot vesz elő, mérőskél)

Nyolc rőf és negyed sing. Szinte hihetetlen! Ilyen hatalmasat ugrani senki sem képes rajtad kívül, felséges úrnóm!

BRÜNHILD

Szegény Günther király! Már látom, lötyög a nyakadon a fej.

SIEGFRIED (Günther háta mögé lopózik, súgja)

Mondd azt, hogy nekifutás nélkül is nagyobbba ugrasz!

GÜNTHER (hátrafordul, súgja)

De hát én erre képtelen vagyok!

SIEGFRIED (súgja)

Ne beszélj hozzám! És ne forgolódj! Csinálj úgy, mintha nekirugaszkodnál, és hopp!

BRÜNHILD

Kivel sugdolódsz, Günther király?

GÜNTHER

Senkivel. Meglásd, ennél én még nekifutás nélkül is nagyobbba ugrok. – Nekirugasz, nekirugasz, nekirugasz... és hopp!

(Felugrik, Siegfried elkapja, magasba emeli, és kiviszi a színről. Kintről puffanás hallatszik.)

IZLANDI LOVAGOK

Ihajnáré! – Teringette! – Hú, de ügyes ez a Günther! – Nézzük már meg, meddig vitte a lendület!

(Fogják a mérőszalagot, mérőskélnek. Közben kisdörögnak a színről.)

UDVARMESTER

Hát ez akkorát ugrott, mint a nikkelezett bakkecske. Mindjárt az én agyam is kiugrik.

(Izlandi lovagok visszajönnek, vállukon Güntherrel, kezükben a mérőszalaggal. Egyikük az Udvarmester fülébe súgja az eredményt.)

UDVARMESTER (emelt hangon)

Tizenkilenc rőf és harmadfél sing!

(Trombitászó hirdeti Günther győzelmét. Siegfried, fején a ködsüveggel, visszalopkodik a színre.)

GÜNTHER (sántikál, vérzik az orra)

Egy kicsit megütöttem magamat, de annyi baj legyen. A győztes akkor is én vagyok!

BRÜNHILD (baragos arccal)

Kénytelen vagyok elismerni és tudomásul venni... De nem! Ez csak a véletlen műve lehetett. Ragaszkodom hozzá, hogy ismételjük meg a távolugrás versenyszámat!

UDVARMESTER

Úrnóm, veszteni tudni kell.

HAGEN

Úrnóm – hadd nevezzelek én is így! –, mi eleget tetünk a feltételeidnek. Arról már nem tehetünk, hogy Günther király erősebb és ügyesebb nálad.

IZLANDI LOVAGOK (vagy csak az egyik)

Úrnóm, nyugodj bele, hogy ezúttal is te lettél a vesztes. Tartalékdold erőidet a harmadik versenyszámba.

Azt úgyis te fogod megnyerni, és ha így lesz, akkor te leszel az egész verseny győztese.

BRÜNHILD

Hát jó. Két versenyszámban vesztettem. Eddig ilyen még nem fordult elő. El sem tudtam volna képzelni. Úgy látszik, ezt is meg kellett érnem, hogy némi

szerénységet tanuljak. Más szavakkal: hogy lelkemben az önhitteget felváltsa a bölcs körültekintés. De a harmadik versenyszámban, dárдавetésben egészen biztosan én leszek a győztes. Téged, Günther király, meglásd, úgy felszúrlak a dárdá hegyére, mint egy szopós malacot!

GÜNTHER (felbátorodva)

Csak várd ki a végét. Mindjárt kiderül, hogy kettőnk közül kiből lesz a szopós malac.

UDVARMESTER (előlép)

Következzék a dárдавetés! (Trombitászó. Nyolc vagy tíz lovag behoz a vállán egy hajóárbocra emlékeztető dárдавát, irdatlan vasheggyel. Roskadoznak a nagy súly alatt.) Ismertetem a szabályokat. Az első dobás a kihívóé, vagyis a királynő kezében. Ha azt a kéro, vagyis Günther király túléli, ami nem túl valószínű, akkor az ő dobása következik. Ha erre sor kerül, ami jóformán teljesen ki van zárva, akkor a királynő eldöntheti, akar-e dobni másodszor is.

GÜNTHER

Húha, ebből nagy baj lesz. Ez a nő tényleg szopós malacot csinál belőlem.

HAGEN

Ha te meghalsz, mi is meghaltunk. Előbb-utóbb úgyis meg kell halni.

DANKWART

De én még nagyon fiatal vagyok! Még nem szeretnék meghalni! Vagy ha mégis, akkor egy fergeteges csatában! Vagy egy híres lovaggal tusakodva, párviadalban! Nem egy ilyen nőstény ördög karmai között!

SIEGFRIED

Ne félj, barátom, Günther. Segíteni fogok. Meglásd, nem fog bajod esni. Most is te leszel a győztes.

BRÜNHILD

Kivel sugdolódsz, te Günther?

GÜNTHER

Senkivel. Én csak imádkozom. Én keresztény vagyok, és a keresztények fontos alkalmakkor a Deushoz könyörögnek. A Deusz a keresztények istene.

BRÜNHILD

Akkor hát a Deusz legyen irgalmas hozzád, mert én aztán nem leszek! Nesze!

(Fél kézzel magasba emeli a dárдавát, nekirugaszkodik, és Günther felé rohan. Siegfried félrehúzza Günthert, és felrántja a karját. A dárdá hegye elsiklik Günther hóna alatt. Brühild a lendülettel nekiszalad Günthernek.)

GÜNTHER (magához szorítja és megcsókolja Brühildet)

Nesze!

IZLANDI LOVAGOK

Odanézzetek! – A haja szála se görbült! – Nem az a legény, aki üt, hanem aki állja! – Éljen a puszi!

UDVARMESTER

Hát ez úgy kibírta, hogy nem bírom kimondani sem. – Megállapítom, hogy Günther király életben maradt. Övé a következő dobás.

(Trombitászó. Brühild lerakja a dárдавát. Öklét rázza Günther felé, majd visszamegy a helyére.)

SIEGFRIED (súgva)

Mondd azt, hogy meg akarod kímélni az életét, ezért a dárдавát fordítva tartod, hegyével magad felé.

GÜNTHER (fennhangon)

Na! Na! Még mindig én vagyok a szopós malac?

BRÜNHILD

Csak ne örülj annyira! Utánad még nekem is lesz egy dobásom.

SIEGFRIED (súgva)

Csinálj úgy, mintha fél kézzel felemelnéd a dárдавát! Aztán csinálj úgy, mintha elhajítanád!

GÜNTHER (erőlködik)

Most megölhetnék, de nem akarok megölni. Mert ha megöllek, akkor kit veszek el feleségül? Ezért hát... Nézz csak ide! Hogy lásd, kivel van dolgod, a dárdá hegyét nem fordítom feléd. A nyele is bőven elég lesz neked. Nesze!

(Siegfried magasba emeli a hegyével Günther felé irányuló dárдавát, és nekirohan Brühildnek. A dárdá nyelével nagyot üt rá. Brühild kisdörögnik a színről, Siegfried követi. Kintről puffanás hallatszik.)

IZLANDI LOVAGOK

Mi volt ez? Földregzés? – A királynő elesett? – Ilyenre még nem volt példa!

UDVARMESTER

Felséges úrnóm! Jól vagy? Minden rendben?

BRÜNHILD (visszatámolyog a színre, orrán-száján dől a vér)

Minden a legnagyobb rendben. Azaz éppen, hogy nincs rendben semmi, de semmi. Günther király ellen óvást nyilvánított! Csakis varázslattal vagy boszorkánysággal vagy másmilyen csalással érhetted el iménti győzelmeit. A saját erejéből egyszer sem győzhetett volna!

GÜNTHER

Márpedig legyőztelek.

DANKWART

Úrnóm, veszteni tudni kell.

HAGEN

Úrnóm, Günther király erősebb nálad. Nem csalás, nem ámitás.

UDVARMESTER

Úrnóm, neked még van egy dobásod. Ha most leteríted Günther királyt, akkor tiéd a végső győzelem.

BRÜNHILD (törölgeti az arcáról a vért)

Lemondok az újabb dobásról. Inkább elismerem, hogy Günther legyőzött.

UDVARMESTER

Akkor tehát kihirdetem, hogy mindhárom versenyszámban Günther király a győztes! (Trombitászó.) Kihirdetem továbbá, hogy a kiszabott feltételek értelmében Brühild királynő készen áll feleségül menni hozzá. – Jól mondom, felséges úrnóm?

BRÜNHILD (*törölgeti az arcáról a vért*)

Készen állok, igen, készen állok. – Halljátok, izlandiak, amit hírül adok! Uratok és parancsolótok mártól fogva Günther király.

(*Újabb, az eddigiekénél cifra trombitaszó.*)

IZLANDI LOVAGOK

Éljen Günther király! – Fogadd hódolatunkat! – Az alattvalóid vagyunk!

HAGEN (*kiveszi Brünhild kezéből a véres kendőt*)

Fogadd hódolatomat, felséges úrnóm! Mostantól én vagyok a leghűségesebb szolgád.

DANKWART

Én is nagyon hűséges vagyok! Meg fogod látni.

UDVARMESTER

Günther király, arra kérünk, uralkodj fölöttünk. Foglald el a trónt! Légy az apánk.

GÜNTHER

Nem, kedves barátaim. Az a szándékom, hogy meghagyom a szabadságotokat. Már van egy királyságom, és, amilyen szerény vagyok, nekem az bőven elég. Mi, burgundiak, hajóra szállunk, és visszatérünk Wormsba. Létszámunk a fedélzeten csupán egy fővel gyarapszik: visszük magunkkal a királynőtöket.

IZLANDI LOVAGOK

Jaj, de kár! – Jaj, de nagy szomorúság! – És most mi lesz velünk?

BRÜNHILD (*összeszedi magát*)

Szeretett híveim! Tanúi voltatok háromszoros vereségemnek. Most legyetek tanúi annak is, hogy tiszteletben tartom a kiszabott feltételeket, még akkor is, ha a szerencse nem fordítja felém mosolygós arcát. Akármennyire fáj a szívem értetek, követnem kell Günther királyt Burgundiába, hogy a felesége legyek, és jelenlétemmel tovább növeljem a wormsi udvar tündöklését. – Igaz is, hol van Siegfried?

SIEGFRIED (*a háttérben leveszi a fejről a ködsüveget, majd előre lép*)

Itt vagyok, ragyogok. Mondd csak, barátom, Günther – helyesebben: uram és parancsolóm –, mikor kezdődik már a három versenyszám? A királynő a hitvesed lesz, de csak akkor, ha mindháromszor legyőzted. Alig várom, hogy szurkolhassak neked.

HAGEN

Sajnálom, Siegfried, lekésted a műsort. Már megvolt a megmérettetés. Günther király győzött mindháromszor, de nélkülöd.

BRÜNHILD

Megtudhatnám, Siegfried, miért maradtál távol a háromszoros erőpróbától?

GÜNTHER

Derék szolgálómat, Siegfriedet visszaküldtem a hajóra, hogy rakjon rendet, és készítse elő a hazautazást. Így távolléte nemcsak megbocsátható, hanem elkerülhetetlen is volt. – Nos, tudd meg, Siegfried, hogy Hagen igazat mondott. Mindháromszor győztem, és nagyon sajnálom, hogy ennek nem lehattél szemtanúja.

SIEGFRIED

Örülök a győzelmeidnek, barátom, Günther. Annak pedig még inkább örülök, hogy valaki végre lelohasztotta az amazonkisasszony egekbe kiáltó gögjét! – Brünhild, most az egyszer emberedre találtál, hála a pogány Herculesnek és a keresztény Deusznek. Velünk hajózol Burgundiába, most azonnal!

BRÜNHILD

Most azonnal nem lehet. Előbb gondoskodnom kell a vagyonomról, az országomról és a hatalomatadásról.

HAGEN

Azt megteheted a hajónk fedélzetén is!

(*Karon fogja és kivezeti Brünhildet.*)

GÜNTHER (*átöleli Siegfriedet*)

Megcsináltuk! Összehoztuk! Sikerült!

Negyedik jelenet

Izlandi tengerpart. A burgundok hajója. Fedélzetén jókora ketrec. Jön Günther, Hagen, Dankwart, Siegfried és Brünhild.

HAGEN

Günther király mellett én vagyok a rangidős, én vagyok a főtanácsadó. Én képviselem a wormsi udvar szokásait és erkölceit. Én vigyzok a királynő tisztességére, hazaérkezésünkig én gyakorlom fölötté a felügyeletet. Az esküvőre és a lakodalomra és – értelemszerűen – a nászéjszakára majd a wormsi udvarban kerül sor. Ezért mindannyiunk becsülete múlik azon, hogy a hajóút során te, király úr, ne találkozhass Brünhilddel, és te, felséges úrnóm, egy percig se lehess együtt völégényeddel, Günther királlyal. Kérlek, foglald el kijelölt lakosztályodat. (*Kinyitja a ketrec ajtaját. Brünhild belép a ketrecbe, Hagen rázárja az ajtót.*) Mi ketten fogunk őrizni, Dankwart és én. Naponta félóra sétát engedélyezünk a fedélzeten. Günther király addig levonul a hajófenékebe.

GÜNTHER (*Siegfriedhez*)

Hogyan fogom én ezt kibírni?

SIEGFRIED

Szerinted én hogyan bírom ki azt, hogy nem láthatom a hűgodat?

GÜNTHER

Most már bírd ki valahogy a hazaérkezésig. A te barátságod számomra mindennél értékesebb. A legnagyobb kincs, amit megszereztem eddigi életem során!

SIEGFRIED

Biztos, hogy nekem adod Kriemhildet? Biztos, hogy kettős menyegző lesz Burgundiában? Biztos, hogy két király és két királynő esküszik örök hűséget?

GÜNTHER

Hát persze. Olyan felbecsülhetetlen értékű szolgálatokat tettél nekem, hogy bőven megérdemled a

hűgodat. Ha két vagy három vagy még több hűgom volna, az összeset neked adnám annak fejében, amit értem cselekedtél, hidd csak el!

HAGEN

Naponta félóra séta, Günther király azalatt odalenn fog tartózkodni. Siegfried maradhat a fedélzeten – felőlem! –, elvégre nem ő a völégény, de ő is kénytelen lesz hátat fordítani. – Minden világos? Akkor indulhatunk!

(*Izlandi lovagok és udvarhölgyek rohannak be a színre, élükön az Udvarmester.*)

UDVARMESTER

Hát mégis eltávozol tőlünk, hön szeretett úrnómk? Ejj, ki hitte volna!

I. UDVARHÖLGY

Könyörögve kérlek, maradj velünk! Ne hagyj árván a népedet!

BRÜNHILD

Láthatjátok, hogy nem maradhatok. Akármennyire fáj is értetek a szívem, muszáj a burgundokkal tartanom.

II. UDVARHÖLGY

Kiszabadítunk abból a ronda krecliből! Egyetlen szavadba kerül, és ezek az erős vitézek megrohanják a hajót.

BRÜNHILD

Ez az egyetlen szó nem hangozik el. Nem a királynői lakosztály tart fogva, hanem saját ígéretem.

III. UDVARHÖLGY

Maradj velünk, felséges úrnó! Itt, Izlandon mi úgy tisztelünk, mint egy istennőt, még ha most az egyszer vereséget szenvedtél is. Ott, az idegeneknél cseléd leszel.

GÜNTHER

Nem igaz! Nem cseléd lesz nálunk, hanem királynő. A legrangosabbak között is a legelső asszony a világ legfényesebb udvarában!

HAGEN

Mi ez a csőrömpölés? Mi ez a recsegés-ropogás?

UDVARMESTER

Tudd meg, te idegen uraság, hogy az istenadta nép ezekben a percekben rabolja ki Brünhild palotáját. Visznek mindent, ami a kezük ügyébe kerül, de főleg törnek-zúznak. Annyira elszomorodtak szegénykéim a királynő távozása miatt, hogy vigasztalásul szabad rablást engedélyeztem nekik. Ne aggódj, úrnóm, a kincstárát előzőleg biztonságba helyeztem. Ott van az egész a kastélyom pincéjében. Kipróbált hűségű, megbízható szolgálaim őrzik. Tekintsd ezt amolyan letétnek, úrnóm. Ha majd egyszer visszatérsz közénk, az első dolgom lesz, hogy visszaadom neked az egészet, hiánytalanul.

BRÜNHILD

Érzem, udvarmester, hogy szavaidnak aranyfedezete van.

HAGEN

Úgy veszem észre, fel is gyújtották a palotát. Legálábbis arrafelé fekete füst gomolyog.

UDVARMESTER

Ha már itt tartunk, úrnóm, arra is megkérlek a legnagyobb tisztelettel, kegyeskedj intézkedni utódlásod felől. Ki foglalja el a helyedet a trónon?

BRÜNHILD

Ki legyen az utódom? Nehéz kérdés. Apám, anyám nem lehet, mert meghaltak. Bátyám, öcsém nem lehet, mert meg sem születtek. Gyerekeim nincs, mert még szűz vagyok.

GÜNTHER

De már nem sokáig!

HAGEN

Nem akarok beavatkozni a belügyeitekbe, de úgy veszem észre, úrnóm, hogy öreg udvarmestered bölcs és tapasztalt államférfi, aki tud bánni az istenadta néppel. Leginkább ő látszik alkalmasnak rá a jelenlevők közül, hogy utódod legyen. Megkoronáznai talán túlzás volna, meg aztán nem is érünk rá az ilyen ceremóniákra, ezzel szemben ruházd rá a régensi jogot visszavonásig, azaz meghatározatlan ideig.

UDVARMESTER

Nahát, ez igazán bölcs döntés volna, és egész Izland javát szolgálná. Nem az én személyem a fontos ebben az ügyben, hanem az, hogy az istenadta nép jól érezze magát. – Hallottátok, mihasznák, léhütők, semmirekellők? A királynő ezennel rám ruházta a... mit is?

HAGEN

A régensi jogot.

UDVARMESTER

Ja, igen, a régensi jogot. Esküdjetek nekem hűséget, most, azonnal!

IZLANDI LOVAGOK ÉS UDVARHÖLGYEK
Esküszünk! Esküszünk!

I. UDVARHÖLGY

Én nem esküszöm! Inkább felszálok a hajóra, és együtt utazom Brünhilddel az idegen országba, hogy ne érkezzék kíséret nélkül!

GÜNTHER

Mit szölk ehhez? Felvegyük a hajóra? Ne vegyük fel?

HAGEN

Nem butaság, amit mondott a kislány. Még egy nő a hajón bármikor jól jöhet.

II. UDVARHÖLGY

Akkor én is megyek az idegen országba! A számkivetésbe! A bujdosásba!

III. UDVARHÖLGY

Én is megyek! Én megyek leginkább!

HAGEN

Nem, te már nem kellesz. Te sem. Nincs is annyi helyünk a fedélzeten.

UDVARMESTER

Na, megálljatok csak! Ezért a hűtlenségért majd még számolunk! – Még egy utolsó szóra, felséges

úrnöm és ti burgund urak, akik zsákmányként hurcoljátok magatokkal a szívünknek legdrágább személyt! Ünnepelesen megígérem, tanúk előtt, hogy mihelyt visszatérsz közénk, felséges úrnöm, ami remélhetőleg hamar bekövetkezik, az első dolgom az lesz, hogy visszadom neked a trónt az államkincstárral együtt, épen és hiánytalanul.

BRÜNHILD

Isteneink, az Ázok és a Vánok úgy jutalmazzanak téged, amennyire most őszintén beszéltél.

HAGEN

Akkor tehát indulhatunk. Ázok és Vánok veletek, izlandiak!

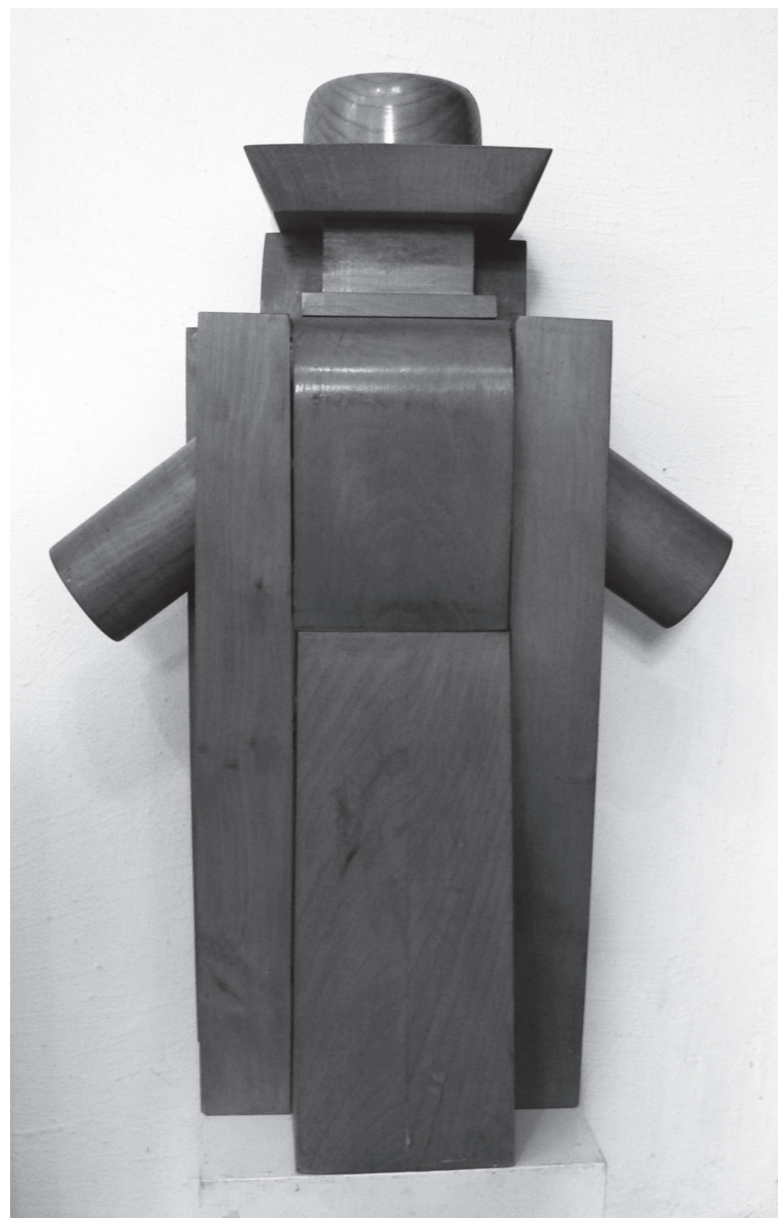
SIEGFRIED

Vakmerő volt izlandi kalandunk, de fényesen elérte célját.

GÜNTHER

Húzzátok fel a horgonyt! Irány Burgundia!

Húzzátok fel a horgonyt! Irány Burgundia!



Pásztor I. (1970-es évek; Csabagyöngye Kulturális Központ – Meseház)



PÁL LUKÁCS ZSÓFIA ◀

A holtak első elitcsapata

Térey János: *Boldogh-ház, Kétmalom utca*

„S nem tart építményt elsöpört alap.”
(Térey János: *Az Ikrék gyászbeszéde*)

Az önéletírás, vallomás jól ismert műfajtörténeti, elméleti és befogadásesztétikai háttérrel rendelkezik, jelenléte Szent Ágoston *Vallomások* című művétől egészen a kortárs irodalmi szöveg hagyományig meghatározó. A mai magyar irodalomban a gyermekkor, a korabeli társadalmi, kulturális és családi életet bemutató nagy önéletírások sora számomra Márai Sándor *Egy polgár vallomásai* című könyvével kezdődik, majd beékelődik ebbe a láncolatba Bereményi Géza *Magyar Copperfield*, Nádas Péter *Világoló részletek*, Oravecz Imre *A rög gyermekei* vagy Vida Gábor *Egy dadogás története* című műve – ha csak az utóbbi egy-két év meghatározó szövegeire gondolok. Az önéletírások szempontrendszerét most Térey János *Boldogh-ház, Kétmalom utca* című műve gazdagítja. A fülszöveg és a mű paratextusai alapján e kézirat egy cívis vallomásait tartalmazza, „az író debreceni gyermekkorának és ifjúságának majdnem két évtizedét beszéli el”.

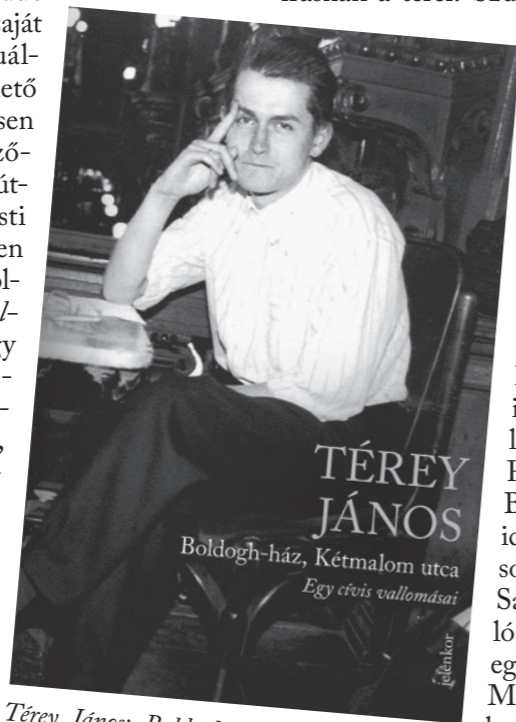
Térey munkáját elsősorban az különbözteti meg a felsorolt szerzőkétől, hogy töredékes, hogy nem őt illette meg az *ultima manus* joga – posztumusz könyv, melyen dolgozott még halála előtt pár nappal. A töredékesség itt nem esztétikai elv, inkább a kidolgozatlanság metaforája lehetne, hiszen egyre szaggatottabb lesz a szöveg, ahogy távolodunk a gyerekkortól. A mű struktúrája, motívumai végigkövetik a hiányt, a rend megbontását, amit a könyv paratextusai is tudnak bizonyítani: a borító belső felén a romos szülőház képeit szemlélhetjük, narrációs szinten pedig (miként verseiben) az elhallgatás, elhallgatásos szerkesztésmód a meghatározó. A töredékesség, hiány egyértelműen befolyá-

solja a szöveg minőségét, tartalmi szempontból is kérdéseket hagy maga után. S mivel ezek mellett lényeges kiindulópontja lehet az olvasásnak, hogy milyen módosulások vannak az eddigi Térey nyelvhez-poétikához képest az új könyvben – melyhez szintén egy részleteiben kevésbé kidolgozott vagy lezárt memoár révén tudunk csak közelíteni –, még inkább érdemes újragondolnunk az ezzel a félbehagyott szöveggel kapcsolatos olvasói válaszainkat, reflexióinkat. A mű recepcióját figyelve Pál Sándor Attila *Fenséges rom* című írásában igen találóan foglalja össze észrevételeit: „A helyzet az, hogy egyáltalán nem ez Térey hangja, pontosabban eddig úgy tudhattuk, hogy nem ez, ez a közvetlen személyesség, ez a közlekedés, ez a nyílt *confessio* idegen az eddigi művektől (akár a gyónás a kálvinistáktól).” Egyetérthetünk az- zal, hogy a kidolgozás hiánya megmutatkozik a részletekben, a gyermekkor és ifjúság debreceni „száraz története, végtelenül szubjektíven, taflán néhol eleganciáját veszve” tárul az olvasó elé, amit az első rész, az *Etelka-földöv* poétikai és tartalmi megformálása ellenpontosíthat.

A kiadói és szerkesztői intenció szerint a *Boldogh-ház, Kétmalom utca* tétje a debreceni gyermek- és serdülőkor megírása, ami természetesen nem függetleníthető a családtörténet-től, a családtörténetben ért sérelmekről, vagy az adott szociokulturális közegtől.

A cím a családfa egyik oldaláról érkező Boldoghok nevét hozza helyzetbe. Az írásban Térey melléknévként is értelmezi, s mint tulajdonságnak vagy életminőségnek a hiánya lesz érdekes: „Láttam ebben némi isteni morbiditást, hogy éppen a mi őseinket hívják *boldo-*

goknak! [...] Mosolygós családi képeiket nézve nem tudok nem gondolni rá, micsoda keserves és kegyetlen ironia veti itt szét a repedező falakat.” (212–213.) Az ilyen megállapítások gyengítik az idealizált családi öntudat, azaz a „nagy” múlt köré építkező narratívát (amely mint kiindulópont jelen van a szövegben!), és a hanyatló jelenre helyezik inkább a hangsúlyt, ahol az elbeszélő mint mindentudó narrátor voltaképpen a saját nézőpontjából rekonstruálja a család egész fellelhető történetét. Noha hitelesen formálja meg a különbözőség és elkülönöződés útját ettől egészen a budapesti tanulóévekig, az alcímekben mégis a cíviskörébe sorolja önmagát (*Egy cívis vallomásai*). Ismeretes, hogy elsősorban azokat a debreceni őslakos gazdálkodó- és iparos-családok módos, tehetős polgárait nevezik cívisnek, akik meghatározták a település gazdasági és társadalmi életét. A latin eredetű szó használatos volt más mezővárosokban is, de később csak Debrecenre lett jellemző, amit ma is neveznek cívis városnak. Lényeges szempont lehet az értelmezések számára, hogy milyen viszonyban állnak a cívis mivolttal járó jogok a térbeli elhelyezkedéssel, illetve a térrel mint alapkategóriával, mivel e kettő a szövegben is egymást értelmezi. Az ókori Róma fennállásának időszakában például a cívisek mint a városállam teljes jogú tagjai a főtéren gyülekeztek, tehát a tér itt egy státuszszimbólumot jelképezett. Téreynél szintén különleges jelentősége van a térnek, csak éppen megfordítja az erőviszonyokat, a tér összezsugorodik, és egy szűk járatá válik a családkutatással járó traumák, szimbólumok között. Pontosabban e helyütt a kút lesz jelentésformáló, ezt emeli ki a könyv fülszövege is, s ez határozza meg a mű egész belső struktúráját. Nem mellékesen, a kút főnévből képezzük a kutat igét, ami eb-



Térey János: *Boldogh-ház, Kétmalom utca, Jelenkor Kiadó, 2020*

ben az esetben a gyerekkor felől értelmezhető családtörténetnek a felgöngyölítését jelentheti (miként Sziszüphosz görgeti maga előtt a sziklát, úgy dolgozik ezzel az emlékanyaggal Térey, majd rendelkezik saját életével és a család múltjával, nevet változtat, és eladja a debreceni szülőházat.)

De alapvetően is szűkek ennek az önéletírásnak a terei. Szülővárosát a következőképpen jellemzi: „Debrecen épületeinek jelentős hányada nem arról nevezetes, hogy létezik, hanem hogy valami másnak a helyén áll.” (192.) Többletét talán a szellemi tőkéje adja: felvonulnak mindazok az irodalmi szereplők, akik valamilyen módon kötődnek a városhoz. Közel kerül Csokonaihoz (szinte összeért a családok kertjeinek hátulja), Fazekas Mihályhoz, vagy Borbély Szilárd emlékét idézi egy temetői látogatás során, de találkozunk Tar Sándorral (alkatbeli hasonlóságot lát az apja és Tar egyes figurái között), Szabó Magdával (igaz, kicsit ironikusan), Hajdu Szabolcs filmrendezővel. S kiegészíthetjük a sort Szilasi László nevével (aki tanulmányt ír a *Jelenkorban* Térey költészetéről), vagy Szirák Péter irodalomtörténésszel, aki a könyv bemutatóin beszélgetőtárs volt Budapesten is, Debrecenben is. Debrecen azonban városként (ahogy a családi élet másik fontos helyszíne, Vámospércs) „roncsolt környék”, egy abszolút véges hely, a nyilvánosság sajátos tereivel, lakótelepekkel, intézményekkel, fontos élettörténeti mozzanatok helyszíneivel – ahonnan, ugyanúgy, miként a családi otthonból, elvágódik. Mint kisgyerekeknek, először a jobb életkörülmények és életminőség iránti gondolatok lesznek a vágyódás tárgyai, a gyermeki perspektíva pedig sérülékeny: „Ha valamiről nem tehet az ember, akkor az a saját gyermekora.” (295.) Ágoston Zoltán a *Jelenkorban* megjelent nekrológjában kiemeli,

hogy az életműben Térey valójában saját életéről akart megtudni valamit, elsősorban azt, hogyan építkezik „a személyiség meghatározottsága”. A történetmesélés és a történet belső struktúráját vizsgálva azonban megbicsaklik ez a (szerzői, szerkesztői?) intenció. Az lehet a benyomásunk, hogy mégsem működik jól a gyermeki perspektíva, a kiszólások, felkiáltások, a felfedezés elemi öröme mind-mind inkább a felnőtt narrátor hangján szólalnak meg. Térey számára a gyerekkor inkább csak kiindulópont, időbeli távlat, ahonnan elindulhat a múlt felidézése: „hirtelen mohó leszek, telhetetlen ivadék, akinek semmi nem elég” (133.). Így nyerhet kifejeződést később a gyermeki ragaszkodás és szeretet helyett a szégyenérzet súlya, amelyet az apja miatt érez.

A kézhez kapott szövegvariánsban amúgy is egyértelműen az apa figurája köré épül a narráció, az ő alakja a történet alfája és omegája, a „végleges alámerülés jelképe” (15.). Az első fejezet rögtön *Apám karácsonya* címmel jelenik meg, ez a szövegegység legkidolgozottabb része. Az alcímekben többször láthatjuk központi szerepét, így az *Apám és a fegyelem, Apám nyaral* című fejezetekben. Hamar kiderül, nincs tekintélye a családban (lekezelik, vitáznak vele), „alig alkalmazkodott másokhoz” (25.), de láthatjuk őt olvasás közben, megismerhetjük szegényes érdeklődését, vele lehetünk a kerttakarítás keserves pillanataiban, és gyakran mellette állhatunk a megalázó helyzetekben, például amikor a felesége táskájában kutat pénzért. Ehhez viszonyítva méltánytalanul keveset foglalkozik a szöveg az anya megformálásával, nem tudunk meg sok részletet például az anya mint (orvos)nő hétköznapijairól, kapcsolatairól, mozgásáról, világba vetettségéről. Egyértelmű, hogy itt sem idealizál Térey, ennek viszont az lesz az ára, hogy egy kevésbé kidolgozott érzelmi kötődésről tud csak számot adni, mintha

a történetmesélés kiszorítaná a belső munkát.

Megrázó képsorok indítják útra ezt az emlékezést. A testvér, Anikó tragikus halála, a temető mint helyszín meghatározzák az elbeszélés uralkodó hangulatát, a melankóliát. A fő motívumokat figyelve a könyv különösen sokat foglalkozik a halállal. A *„Csendes elhunyt”* című fejezet például címbe is emeli, de Térey idéz halotti anyakönyvi kivonatokat, csecsemőhalálokat vesz sorra, máskor a névadás paradox ismétlődéseire figyelmeztet: „Eszébe jutott-e úkapámnak a harmadik Ferkó mosolyát látva az első Ferike arcocskája, gügyögése, vagy a másodiké, aki már érthető szavakat is mondott, és átfordult a hímzett takarón heverve?” (161.) Máskor a halál – és ezt már az olvasói válasz mondatja velem – közvetett utalás, például saját betegségének apró töredékeiben, feljegyzéseiben, a betegséggel, megbetegedésekkel kapcsolatos gyerekkori emlékek felidézésében, vagy a fiatalkorát is kicsit meghatározó szívbetegségekre utaló jelek összesítésében. Mikor nagyapjára és az államosításra emlékezik, a következő párhuzamot látja saját és nagyapja akkori életkora között: „A test állaga ebben a korban még lehet tökéletes, de küldhet szapora vészjeleket is – kihagy a lélegzet, szív-tájékon szűrés, erős nyomás a máj körül.” (215.) A halállal való találkozást a szöveg végén az anya halála zárja. Így ér véget a gyerekkor története, amelyet a jelen feljegyzései mint zárórészek csak kiegészítenek. Így ismerkedhetünk meg a Térey, egykori Macsi Tóth család történetével, akiknek ugyan „Nem voltak kastélyaik és váraik, nem vívtak csatákat, sem párbajokat, nem alapítottak vallást vagy gyárat, nem vezettek kávéházat, fogyasztani is ritkán jártak más-hová, mint a saját asztalukhoz” (177.), mégis, valamiért számot kellett vetni a múltjukkal és az ebben kirajzolódó saját múlttal is.



Igaz mese

Bencsik Gábor: *Mari története*

Mindig nagyon tiszteletreméltó, ha valaki nem hagy fel az álmaival, és kívárja az éppen megfelelő időt a megvalósításukra. Így tett Bencsik Gábor is, az előbb agrármérnöki, majd történészdiplomát szerző, közben újságíróként és könyvkiadóként tevékenykedő alkotó, aki akkor fogott a szépirodalom művelésébe, amikor mások már a hátradőlős nyugdíjas éveiket tervezgetik.

És hogy megérte ilyen hosszú ideig érlelnie magában ezt a remek bemutatkozást, azt a *Mari történetének* csaknem minden sora igazolja: a személyes családi legendárium és a szerzői fantázia összesítmása révén igazi női regény született. A női pedig az esetben egyáltalán nem valamiféle lekicsinylő jelző. Az olvasó – legyen bár férfi – az erőteljes, minden anya örök aggodalmát magába sűrítő kezdőmondatnak köszönhetően („*Dieses Kind is krank!*” – Ez a gyerek beteg!) szinte rögtön bevonódik ebbe a klasszikus történetmondói hagyományokat felelevenítő igaz mesébe, hogy aztán a címbéli Mari útítársaként együtt döcögjön át az 1915 és 1919 közötti esztendőkön.

A kétgyermekes fiatalasszony sorsának fonálát Fiumében vesszük fel, 1915 tavaszán, ahol a kis család a napfényes kikötővárosban várja, hogy felszállhasson végre arra az óceánjára, amely a tengerentúlra, Mari férjéhez, kislánya apjához vinné őket. Előbb a fiú, Jancsi betegsége, majd a történelem szól közbe: az olaszok átállnak az antanthatalmakhoz, a hajóforgalom megszűnik. Mari kénytelen hát felnyalabolni a gyerekeit, és vállalva döntése minden keserű következményét – anyja ridegségét, a falusiak rosszindulatú pletykáit, amelyeket már korábban, fia születésekor, lányanyaként is megszenvedett –, visszamenni velük szlavóniai szülőfalujába, Újgrácra. Nem sokkal később szinte egyszerre veszíti el a szüleit, majd néhány, a háború ellenére is nyugodalmasabb év után újra költözködni kell, hogy egy ta-

lán még nagyobb zűrzavar kellős közepén immár Magyarországon találjon új hazára.

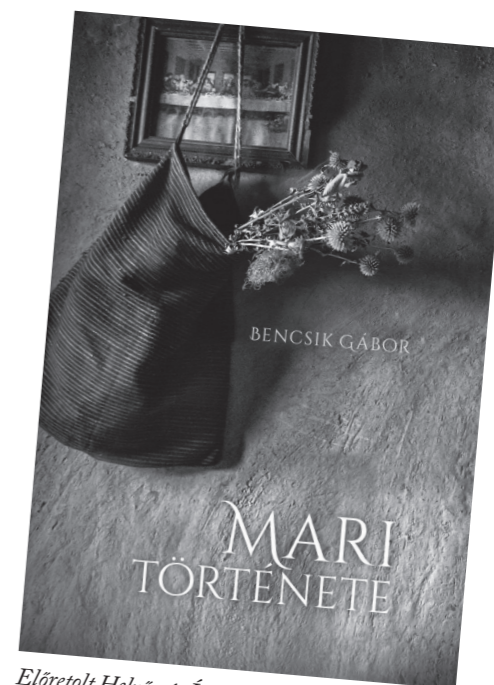
A több mint ötszáz oldalas, a főbb életesemények szerint tíz, nagyjából egyforma hosszúságú fejezetre tagolt könyv cselekménye könnyen összefoglalható ebben a pár sorban. Hogy Mari a világpolitikától ugyan nem teljesen független, de egyedülálló nőként leginkább a gyereknevelés és a pénzkeresés nyűgjeivel terhelt hétköznapijai mégsem válnak unalmassá, Bencsik Gábor kivételes atmoszférateremtő képességének köszönhető. Amihez nem kellene hosszú monológok sem: a gyakran tömondatokból felépülő, mégis könnyen gördülő szöveg jól illeszkedik a falusi-vidéki lét egykor öröknek hitt, aratástól aratásig tartó ritmusához, majd a könyv második felében a jellegzetes múlt század eleji ráérős kisvárosi miliőhöz (Nagyatád, Kaposvár). És bár a lineáris történetvezetés során végig következetesen Mari és gyermekei sorsának alakulása van a fókuszban, a környezetükben felbukkanó, egy-két jellemző vonással finoman egyedített mellékalakok (kocsmáros, pap, tanító, atyai jó barát stb.) jövés-menése, életszagú párbeszédek minden történelemkönyvnel hitelesebben és minden mai félrecsúszott vitánál árnyaltabban mutatják fel a korabeli magyarság életlehetőségeit – középpontban a szülőföldtől való elszakadás, a menjek vagy maradjak egyre sürgetőbb problematikájával.

Mindezt a „mindentudó elbeszélő” közvetíti számunkra úgy, hogy a lényeg (Mari „muszájválasztásait”) kiszolgáló, a cselekmény előrehaladtával mind komorabb hangvételű mikrotörténetekben sem érezzük soha a ránk kényszerített akarátát. Azzal, hogy a szerző a magyarázatokat és a „túlbeszélést” elhagyva szimplán megérteni igyekszik a szereplőit, engedi, hogy mi, olvasók is a saját értékítéletünk szerint válasszunk

a felvillantott számtalan magatartásminta közt. Mert a világban, akármennyire szeretnénk is hinni ebben, semmi nem csak fekete vagy fehér, és mindig veszélyes, amikor a jelen ítéli meg a múltat. Mert mi innen, a kényelmes XXI. századból vajon hogyan is dönthetnénk el, kinek van, lehet például igaza akkor, amikor az Újgrácra belovagoló, a felettesi parancsnak vakon engedelmessé magyarázó főhadnagy rágyújtja a magát fegyverrel védő katonaszökevényre a disznóolat? Vagy amikor a már a szerb behívó elől Magyarországra menekülő Jancsi és a falubéli bölcs agglegény közt elhangzó egyszerű párbeszédben már nemcsak Trianon, de a következő nagy háború előszele is felsejlik? („Nem értem én ezt – szólalt meg Jancsi –, ha eddig jó volt úgy, ahogy volt, most miért kell másképp lennie? – Minek kell másképp lennie? – Hogy a mi falunk ezentúl nem Magyarország. Hosszú Zsiga elgondolkodott, hogyan magyarázza meg. – A népek a maguk országában szeretnek élni. Azt nem bánják, ha más népek is élnek ott, de csak akkor, ha ők lehetnek az urak, a más népek meg hátra vannak sorolva.”).

A természetes emberi elfogultság még akkor sem írja felül ezt a végtelen elbeszélői türelmet és megértést, amikor a regény legmeggrázóbb jelenetében a kaposvári kocsmában mulatozó, a világegést így-úgy túlélő katonák összes, a harctéren felgyülemlett dühüket és frusztráltságukat ráöntik a városra, és miközben szólnak az édes-bús katonadalok, szétvernek mindent és mindenkit, ami és aki csak az útjukba kerül. Ez a néhány oldal bizonyos szempontból a mű csúcspontja is: sűrített pszichológiai tanulmány arról a múlt században sajnos rengetegszer megtapasztalt mechanizmusról, hogy a jól hangzó hívószavak mentén hogyan születik és milyen borzalmas tettekhez képes a kezdetben csak ártatlan hőzöngőkből álló, majd a vérszagra villámgyorsan hatalmasra duzzadó tömeg.

Ha Bencsik Gábor művének legnagyobb erényét kellene kiemelni, az mégsem az alapos tárgyi tudással (ez egyébként jellemző a régi kifejezéseket adekvátnan beépítő szóhasználatra is) megtámogatott, valós tények alapján végighúzott történelmi ív lenne. Sokkal inkább a szerzőnek az a képessége, ahogy hasonlóan finom pontossággal, pátosz és cukormáz nélkül mutatja be az emberi lélek és benne a szerelem bonyolult természetét. („Az egyikbe majd belehalsz, a másik



Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2020

meg olyan, mintha hazatérnél egy hosszú útról. Aztán van olyan is, hogy csak gondolsz rá folyton, de meg sem mondd neki. Mert nincsen rá módod, hogy megmondd.”) Mari körül csak úgy zsonganak a férfiak, például a magányos özvegy rokon, akinek hirtelen „tele lesz a lelke” a nővel, a furcsa falusi agglegény „kettős természetű” jó barát, az idős kaposvári tanító, vagy a magával is folyton vívódó Mikós atya – a nő sorsa, és ezt már a kezdettől érezhetjük, mégis az örök magány. A kivételes testi-lelki szépségű, egyszerre kemény és lágy parasztlány kivülállóságában így hamar felidéződnek Németh László a társadalmi elvárásokkal legalább lélekben szembeforduló nőalakjai, és a könyv végére érve Oravecz Imre *A rög gyermekei*-trilógiájával is érezhető némi világszemléletbeli rokonság.

A *Mari története* azonban semmiképpen nem ezek szintézise. Hanem egy önálló mű, egy nagy tragédiától mentes, egyszerre szomorú-szép látletet a régi világnak örökre véget vető trianoni döntés előtti utolsó pillanatokról, a vihar előtti csöndről. Azokat a kicsi hősokeket fókuszba állítva, akik nem halni akartak mindenáron, csak élni úgy, ahogy tudtak a sors által rájuk szabott, egyre szűkülő keretek közt. És minden éjjel hálát adnak az Istennek, hogy legalább ennyi megmaradt nekik.

▶ BARÁTH TIBOR



Egy archetípus története

Izer Janka: *Ezért nem alszom nálad*

Izer Janka debütáló novelláskötete az *Ezért nem alszom nálad* egy ígéretes prózaíróként jelent be, aki annak ellenére, hogy pályája elején jár, már nagyon tudatosan szerkeszti meg novelláit, és komponálja őket ciklusokká, sőt képes egy olyan egységes világot létrehozni, amely kissé a regényszerűség felé billenti első könyvét. Az írói eszköztár tudatos kiaknázása, a természetes, autentikusnak tűnő írói hang megeléje elvitathatatlan erényei e kötetnek, amely 15 elbeszélés összefűzésével huszoneves lányok útkeresését járja körül: hogyan próbálnak a femme fatale archetipikus alakjába helyezkedni és ott helytállni, még akkor is, amikor sebezhetőségük és kudarcuk már szemmel látható.

A kötet értelmezése természetesen közelről sem egyszerűsíthető le ennyire, már a bibliai Dávid és Betsabé történetét felelevenítő mottó is jelzi e szövegek többarcúságát. Egyrészt elvitathatatlan, hogy Betsabé a femme fatale egyik korai alakja, aki ellenállhatatlan hatást fejt ki az uralkodóra. Másrészt azonban a kiemelt passzusban szó sincs csábításról, még kevésbé szabad akaratról, a nő teste a férfi tulajdonának tűnik, tisztasága pedig a férfi kényétől függ. Az idézet nagyon egyszerű formulával zárul: „azután hazament az asszony”. Ekkor következik az a saramagói kérdés, amelyre Izer Janka kötete is választ keres: „mi történt ezután a nővel – és a nőben?”.

Talán nem meglepő módon a mellékkérdés artistikusabb módon formálja a szövegeket: a legtöbb elbeszélés minimális cselekménnyel dolgozik, legtöbbször kiragadott, kimerevített pillanatokra fókuszál a narrátor, így a történeti szálát előnyben részesítő olvasók kisebb hiányt érezhetnek. A cselekmény háttérbe szorulása azonban okkal történik: az *Ezért nem alszom nálad* erősen összpontosít a szereplők lelki folyamataira; míg a történet szintjén az olvasó

képzeletére is szükség van, addig a lélekrajzi igény erős kohéziót teremt a novellák között. A cselekményesség visszaszorítása azért is tartható eljárás, mert reális világunk és a fikciós tér között erős hasonlóság fedezhető fel, mindnyájunk számára ismerős, a hétköznapi szituációk ihlette alakokkal, eseményekkel és történetekkel találkozunk. Izer Janka nem igyekszik a nagy mesélő szerepébe bújni, ő a mindennapokban leli meg az irodalmi anyagot, amelyből szövegeit felépíti.

Ez a megállapítás egy szomorú tanulságra, komoly problémára is rámutat: az *Ezért nem alszom nálad* a szexuális abúzus több formáját is az olvasó elé tárja. A címadó novella csak utalásszerűen: „vettem azóta új zöld nadrágot [...] azt mondják, kár volt, bizonyíték lehetett volna. Remélem, te ki tudtad mosni a vért a lepedőből, komolyan, miért nem hitted el, hogy tényleg menstruálok, nálam ez nem csak kifogás, mint a többi nőnél”. Részletesebben foglalkozik a szexuális visszaéléssel a *Nagymamám kertésze* és a *Romlékony összetevők*, az előbbiben egy serdülőkorban lévő lány melleit egy felnőtt férfi markolja meg, az utóbbiban a tényleges erőszaktól csak egy hajszál menti meg a főszereplő lányt. Izer Janka ezekben a jelenetekben hatásosan mutatja be a nőket érő atrocitások hirtelenségét, megrázó voltát – és azt, mekkora zavart okozhat egy lány életében, ahogy csak lélektelen testként, a vágyforrás tárgyaként tekintenek rá, milyen irracionális válaszreakciókat vált ki belőlük az abúzus. „Elszégyltem magam. [...] Mentem utána, hogy sajnálom és bocsásson meg, de nem hallotta meg. [...] Szörnyű bűntudatom lett” (*Romlékony összetevők*).

Ám a női szexualitás kibontakozását végigkísérő, a női-férfi kapcsolatokra összpontosító történetek és a narrátori modalitás között oly-

kor disszonancia fedezhető fel. Az elbeszélő több novellában is eltávolító gesztussal él, és ahelyett, hogy – hatásvadász módon – a traumára és az áldozatszerepre helyezné a hangsúlyt, szemtelen, néhol már cinikus hangot üt meg. Az *Esemény utáni* című novellában például így kommentálja az énelbeszélő a terhességtől való „félelmét”: „úgy tett, mintha értene a tesztekhez, nem árultam el neki, hogy hülyeségeket mond, meg nekem teljesen mindegy, mennyire korán tudják kimutatni, hiszen már két hónapra túl vagyok [...] remegett a kezem most is, nem csoda, azt hinné az ember, a tizedik teszt után már nem izgul, mégis, éppen a rutinnal nő a félelem”. A komoly és súlyos témák elüket veszítik a narrátori modalitás miatt, de ez talán abból az útkeresésből következik, amely a novellák alakjait egyaránt jellemzi. Nem felejtendő el, hogy egy formálódó, fiatal és a világot kissé félvállról vevő személyiség áll az elbeszélések terében, ha elidegenítőnek hat is olykor a narráció, az énelbeszélésautenticizmusa éppen ebből táplálkozik – a kamaszkorból kilépő főszereplő(k) esetében ez természetes. Izer Janka novellái e szempontból a beavatástörténetek hagyománya felől olvashatók: az esetleges terhességtől megfutamodó férfinak ilyenkor még lehet nevetős emotikonokkal üzenni; e tapasztalatok megszerzése után azonban már nem.

Az *Ezért nem alszom nálad* karakterei ugyanis jelentékeny átalakuláson mennek keresztül: bár látszólag felszínesek maradnak, akik a világot nem akarják komolyan venni, valójában komoly tanulságokat vonnak le az eseményekből, egyre pontosabban látják át a dolgok valódi mélységét, és egyre jobban feltárul személyiségük spektruma. A kompozíció szempontjából is hangsúlyos helyen, a hetedik novellában (a kötet első felének utolsó novellájában) például a se veled, se nélküled kapcsolatot már egy olyan nő értékeli, aki tisztában van valódi, őszinte érzéseivel: „szakítottunk, közös megegyezéssel, mintha lenne olyan [...] azóta havonta egy-egy éjszakán így néz rám, gyönyörködik bennem, és soha, de soha nem vesz feleségül”. A korábbi nőalakokra jellemző hetykeség itt fordul át egy olyan rezignációba, amely a kötet második felében általánossá válik, ezt erősíti a kötet középpontjában álló *Tihanyi ekhó* című novella is. Ezt a *Gólyakalifa*-történetet, amely méltán szerepelhetne az év legjobb novelláit összegyűj-



Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2020

tő antológiákban, a kompozícióban betöltött, kiemelt helye kulcsnovellává avatja, az énkettőzés eszközével pedig az életvitel olyan áttekintésére és átértékelésére ad lehetőséget, amely a tizenharmadik, *Lejárt termék* című elbeszélés tanulságához szolgál kiindulóponttal. A *Lejárt termék* ugyancsak kiemelt helyet tölt be a szerkezetben, ez a kötet szimbolikus lezárása, a kapcsolatoktól, férfaktól, Pesttől való búcsú ideje (a két záró novella a családi emlékekbe és a természetbe, kellemes magányba való hazatérésnek ad teret): „azon gondolkodom, lehet, hogy most kezdtem el felnőni. Nem fáj annyira lezárni a sehová sem vivő kapcsolatokat”.

A narrátori modalitás néhol elüt a novellák témájától, az író olykor könnyen rajtakapható, mely szimbólumokkal alakítja ki a belső ciklusokat: egy induló szépírónál ezek bocsánatos bűnök, főként, ha a kötetkompozíció ilyen át-gondolt, ha az elbeszélések ennyire életszagúak. Fő témája ugyan a nőiség megismerése és kibontakoztatása, mégis tartalmas olvasmányt nyújt mindenki számára: Izer Janka mint szépíró dolgozza fel a huszoneves lányok egy alternatív útját, és bár a problémák fiatal lányok, nők számára ismerősebbek lehetnek, mint minden művészeti produktum, ez is univerzális igazságokat érint.

▶ BUDAY BÁLINT



„...legyen valami dráma, lehetőleg semmi szerelem.”

Regős Máttyás: *Tiki*

Regős Máttyás első regénye ugyanabból a mitikus gyermeki élményvilágból táplálkozik, amelybe már a 2019-ben megjelent verseskötete (*Patyik Fedon élete*) által is bepillantást nyerhettünk, melyben egészen magától értetődően szövődik össze a pop- és a magaskultúra, a patetikus vagy éppen egészen alantás nyelvi regiszter, a valóság és a képzelet. Műfaját tekintve a meglehetősen bizonytalan kritériumokkal rendelkező ifjúsági regények közé sorolhatnánk, ugyanakkor első verseskötetéhez hasonlóan Regős itt is a műfaji keretek felülvizsgálatára készíti az olvasót. A *Tiki* besorolása nagymértékben függ attól ugyanis, hogy melyik szereplő felől olvassuk a regényt. A legkézenfekvőbb olvasat az lehetne, amelyet a kötet címe is implicál, hogy a címszereplő és az elbeszélő barátságának történeteként értelmezzük a szöveget, bár ezt a megközelítést az elbeszélő kissé aláássa: „még abban sem vagyok biztos, hogy a barátjának tartott-e istenigazából”. Helyesebb talán, ha az egyik főszereplő nevét fókuszba emelő címet metaforikusan mint a barátja alakját újra és újra megrajzolni kívánó kiskamasz, Erdős Vili pokoljárása és nevelődése kiváltójaként értelmezzük. Tiki ugyanis bár egy baleset áldozata, de – ahogy azt végül Vili is megfogalmazza – a kezdetektől fogva predesztinálva volt a halálra: „mintha minden úgy lenne rendben, ahogy történt, mintha Tiki tudta volna, hogy az a pillanat eljön, és igazából elkerülhetetlen, ahogy minden szentek és vértanúk tudják, mit miért csinálnak...”. A tulajdonképpeni főhős bizonytalan kilétének oka abban rejlik, hogy nem is egy történetet olvashatunk itt, hanem kettőt. Pontosabban a Vili válságának egy tanév

során lezajlott krízishelyzeteit epizódyszerűen felvillantó kerettörténet ott kezdődik, ahol a Tiki-ről, illetve kettőjük barátságáról szóló beágyazott történet véget ér.

Itt jut fontos szerephez a regény legellentmondásosabb karaktere, a már-már valószerűtlenül visszataszítónak beállított új osztályfőnök, Kenéz tanár úr, aki több szempontból is a történet kulcsfigurájává válik. Ő az, aki a felé irányuló igazságtalan gyűlöletet kihasználva kiprovokálja Viliből Tiki történetének elbeszélését, tehát Vili íróvá válásában is fontos szerepe van, melynek azonban igazán csak mi, olvasók lehetünk tanúi. A néha kissé patetikus hangvételű fogalmazások éppen csak felvillantanak néhány epizódot a két fiú barátságából, a *lényegét* azonban szándékosan kerülnek, ugyanis – legalábbis eleinte – nagymértékben meghatározza a fogalmazások tartalmát annak a ténye, hogy az olvasójuk éppen „Kenéz, a gyíkfaló”. A tipográfiaiilag is elkülönített, kurzívan szedett fogalmazásokat kiegészítések kísérik, melyek a történet azon részeit tartalmazzák, amelyeket Kenéz előtt – vitatva a tanár esztétikai ítéloképességét – elhallgat. Vili ezeket csak az implicit olvasónak szánja, aki Kenézzel ellentétben tudja, hogy mi a szépirodalom, minek következtében egy meglehetősen bensőséges kapcsolat képződik a szöveg elbeszélője és a befogadója között anélkül, hogy Vili egyszer is kilépne az elbeszélésből, hiszen aki ezt a regényt olvassa, az eleve ideális olvasóként, ebből kifolyólag pedig beavatottként tételeződik.

Vili bármekkora fölénytel élcelődik is osztályfőnöke interpretációs képességein, a fogalmazásokat övező kerettörténet nemcsak

a befogadás vonatkozásában teremti meg a reflexió lehetőségét, az elbeszélőt nemcsak a méltatlan olvasója zavarja, de folyamatosan küzd a mondhatóság problémájával is: „Tiki-ről nem tudtam igazat írni, pontosat még kevésbé, mert bár úgy történt minden, ahogy megírtam, ő mégsem jelent meg benne teljes fényében.” A fogalmazások nem pusztán egy folytatásos történet egy-egy epizódját képezik, az elbeszélő ambíciója sokkal inkább Tiki alakjának hiteles megrajzolása, aminek újra és újra kénytelen nekifutni, míg végül lemondani látszik róla. Az immár önkéntesen vállalt „végképp és teljesen igaznak” szánt fogalmazás középpontjában a korábbiakkal ellentétben már nem Tiki, sokkal inkább az elbeszélő Tiki emlékéhez fűződő viszonya áll. Miután kiírta magából Tikit, az utolsó fogalmazás leginkább annak a lelki folyamatnak a láttelepe, amelynek során megkezdődik



Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2020

a trauma feldolgozása. Szintén beszédes, hogy ezt a fogalmazást már nem követi kommentár, amivel egyfelől Kenézt is a beavatottak közé sorolja, másfelől végképp lemond annak megkísérléséről, hogy Tikit teljes fényében ábrázolni tudja. Ilyen értelemben tehát a fogalmazások megírása Vili számára írói kudarcnak minősül ugyan, eredeti funkciójukat azonban mégis betöltik, hiszen – ahogy azt az olvasó talán már korábban is sejtette, és végül Vili is ráébredni

látszik – Kenéz terápiás jelleggel írta vele a szövegeket.

A regény irodalmi előzményeit tekintve stílusában legerősebben Bereményi Géza prózája, illetve a Cseh Tamás-dalszövegek érzetik a hatásukat, melyek olykor szövegszerűen is megidéződnek, de a történet a

történetben szerkezet, illetve a narratív síkok összemosisásával való játék, valamint a metafikciós elbeszélés mód Ottlik Géza *Iskola a határon* című regényét is előhívja. Regős kiskamasz elbeszélője azonban elsősorban saját egészen eklektikus élményanyagból táplálkozó életéből merít, melyre az értelmiségi katolikus nagycsalád éppolyan erős hatással van, mint a kőbányai milió, a gombfoci, a művészfilmek, az indiánregények, a sport vagy *A Gyűrűk Ura*. Ezek a hatások alapvetően határozzák meg az elbeszélő világszemléletét és beszédmódját, olyannyira, hogy például a Fradi első osztályból való kizárása, valamint az NB II. keleti csoportjában való

dicstelen meneteleése egybe is esik Vili szenvedéseivel.

Regős Máttyás első regénye az emelkedettséget és köznapiságot ügyesen ötvöző beszédmódjával közvetlenül és szórakoztatóan, ugyanakkor szívbemarkolóan járja körül egy kamaszfiú életének válságait, a barátság és a sport lélektanának hiteles ábrázolásával fűszerezve. Kenéz tanár úr szavaival élve: „ha úgy alakul, várom a folytatást”!



Mozaikok egy kilencedikes lány naplójából

Balássy Fanni: *Hol is kezdjem*

A Pozsonyi Pagony Kiadó 2019-es novella-pályázatát megnyerő Balássy Fanni első regénye, a *Hol is kezdjem* 2020-ban, a Tilos az Á könyvek sorozatában jelent meg. Az ifjúsági regény elsősorban a romantikus regény és a „gimiregény” műfajának hagyományát követi, de a könnyedség mögött fontos, aktuális problémafelvetések is rejlenek, melyek az olvasás során folytonos feszültséget generálnak az alapvetően fesztelen, humoros elbeszélői stílussal keveredve. Egy művelt, önbizalomhiánya miatt kívülálló gimnazista lány első iskolaévének naplóbejegyzéseit követhetjük nyomon 189 oldalon, aki jó adag öniróniával szemléli saját magát és környezetét, miközben – mint minden kamasz – gyakran éli meg tragédiaként a serdülőkor általános nehézségeit. Névtelen főszereplőnk egy szintén meg nem nevezett vidéki város gimnáziumának tanulójaként kezdi el mesélni történetét egyes szám első személyben – akárcsak Leiner Laura *Szent Johanna gimijének lányhőse* –, tehát Balássy több tekintetben is a Leiner-féle (és a hagyományos romantikus/osztályregény) irányvonalhoz illeszkedik, hiszen az elbeszélői mód mellett a műfaj, a téma, a karakterek és a történetvezetés is ismerős lehet a tiniknek szóló romantikus könyvekben járatos olvasók számára. A központba helyezett szerelmi szálát kidolgozatlanul és klisésnek tartom ugyan, de a *Hol is kezdjem* így is többet nyújt a kizárólag romantikára építő ifjúsági könyvek átlagánál – ezzel együtt az olvasóközönségét se szűkíti le kizárólag a kamasz korosztályra.

Ifjúsági irodalmat már csak azért is jó olvasni, mert mindenki volt már tini, és átélte azokat a nehézségeket, melyekkel Balássy Fanni főhőse viaskodik – sőt bizonyos problémák (mint az önértékelési gondok, testképzavar, idegenségér-

zet, párkapcsolati kérdések, helykeresés stb.) a felnőttek életében is ugyanúgy megjelenhetnek. A karakter névtelensége is a beleélés lehetőségét segíti: a mindennapi gondokkal küzdő lánnyal bárki könnyedén azonosulhat. A regény a tipikus serdülőkori problémákat épp annyi humorral és cinizmussal fűszerezve adagolja, hogy az ne legyen sértő egy kamaszolvasó számára, de mégis komolyan tudjuk venni az adott helyzet súlyát. A főhős számára a humor túlélési technikaként szolgál, hétköznapi csetlés-botlásait olykor szélsőséges, szinte már burleszkbe illő viselkedéssel kompenzálja, másrészt ezzel a túlzó öniróniával próbálja identifikálni és egyben elkülöníteni magát a tömegetől. Így a főhős több „vesztésre álló” szituációból is a nevetés erejével képes erkölcsi győztesként kikerülni, például óriási sikert arat az az ötlete, amikor a megfelelő ünneplős ruha hiányában végül egy gorillajelmezben érkezik a gimis bálba.

A mű fontos kérdésfelvetései közül csak néhányat kiemelve is látható, hogy mennyire sokrétű és aktuális a merítés, például a szerző felhívja a figyelmet a fiúk és lányok testképe (és annak megítélése) közötti különbségre: „Amíg a fiúk péksütit meg sonkás szendvicset falatoztak, mi rizspuffancsot ropogtattunk”, de a média-veszéleiről is többször szól (zaklatás a közösségi platformon, személyiségi jogok megsértése, akár általában véve a média testképre és személyiségre gyakorolt káros hatása.) A boomer generáció (azaz a közösségi médiát helytelenül használó idősebb korosztály) jelensége is központi szerepet kap a nagymama karakterén keresztül, aki azáltal válhat a társadalom aktív tagjává, hogy a Facebook-regisztráció nyomán elsajátítja a modern nyelvi kódot. A huszonhárom fős osztály-

ból név szerint és személyiségjegyeiben legalább minimálisan megismert hat-hét karakter közül a többség bármit megtenne a beilleszkedésért, készek saját identitásukat is feláldozni a „menők” közé kerülésért, például Bori (a legjobb barát) fogyókúrába kezd, és részeg bulifotókat rakogat fel Instára a népszerűség érdekében. A bemutatott karakterek többnyire sablonosra sikerültek, megtalálható a buta, túsarkúban tipegő, rosszdulatú osztály szépe, és persze főhősünk szerelme, a minden téren tökéletes Nagy Ő, aki minden szituációban lovagként tűnik fel a színen. Még a női tudás terén is felülmúlja az elbeszélőt, amikor ő segít neki kiválasztani a megfelelő intim betétet. A főhős azonban jellemfejlődésen megy keresztül: azáltal nyerheti el a szerelmet, és válhat a közösség értékes tagjává, hogy nem akar olyan lenni, mint a többiek. A témák körüljárását nem mindig éreztem elég mélynek, a szerző sokszor csak egy izgalmas felvetéssel hagyja magára az olvasót, ami akár szándékos is lehet, az olvasó mégis joggal érezheti, hogy egyes cselekményszálak kidolgozásával adós maradt a szerző, és logikai következetlenségek is előfordulnak.

Az elbeszélést tíz fejezet tagolja, melyek az alapötlet szerint a tanév egy-egy hónapjának eseményeit tartalmazzák, azonban a narrátor anekdotikus mesélői stílusa miatt egy sokkal kiterjedtebb, hol jelen idejű, hol retrospektív elbeszélést olvashatunk. Janikovszky Éva *Az úgy volt...* című ifjúsági kötetéhez hasonlóan Balássy Fanni regényfejezetei is ugyanazzal a felütéssel indulnak: a „Kezdem ott” mondatindítás összefogja a szöveget, és dialógust alkot a címmel. Az említett narrációs technikák az élőbeszédet imitálják, ezzel nemcsak gördülékenyebbé teszik az olvasást, de a múlt eseményeinek felelevenítésével a főhős karakterét is jobban megismerhetjük. A szerző egy interjúban elmondta, hogy novellista múltjából fakadóan először különféle epizódokat írt meg a könyvből, ezeket utólag fűzte össze. Olykor azonban szövegkohéziós problémák merülnek fel. Például a márciusihoz tartozó fejezetben időbeli következetlenségekre bukkanhatunk: a szakaszban csak az utolsó előtti oldalán olvashatunk a jelenről, azaz a márciusi eseményekről, előtte felvezetésként a karakter múltjáról van szó, tehát nem minden esetben illeszkedik a cselekmény az adott hónapokhoz.

A könyv mintaszerűen hozza az ifjúsági irodalom karakterjegyeit, ugyanis egyfajta kulturális



Pozsonyi Pagony Kft., Budapest, 2020

lépcsőként terelgeti az olvasókat a szépirodalom klasszikus művei felé – köszönhetően a rengeteg magyar és világirodalmi utalásnak. A szerző humorral szerepelteti ezeket az asszociációkat, a kötet egyik legnagyobb erényének ezek a friss poénok számítanak: „Az élet egyetlen hosszú beállítás egy Tarr Béla-filmben”, de akár a félresikerült buli után DJ Goriot nevének elferdítése is garantáltan megnevetteti az olvasót: „megígérttem Borival, legközelebb csak akkor megyünk a klubba, ha maga Balzac lép fel.” Az ifjúsági regényekre ugyancsak jellemző módon a történet számos popkulturális utalást is tartalmaz, és rájátszik a filmszerűsége, ami azért fontos, mert az aktualitás mellett közösségi élményt hoz létre az olvasókban a közös asszociációkon keresztül. Érdekes módon a popkulturális elemek többsége a mai kamaszok számára kevesebbet mond, mint az X és Y generációnak. Az említett filmek, zenék, könyvek címei vagy éppen közéleti szereplők nevei inkább az anyukák számára bírnak jelentéssel, hiszen egy mai tini már nem rajong Hugh Grantért és a Minecraftért, a Kispál és a Borz pedig szintén nem a Z generáció zenekara: a fiatal szerző valószínűleg saját serdülőkorából indult ki, aminek köszönhetően a *Hol is kezdjem* nem csak kamaszregényként értelmezhető.

Az előző számunk tartalmából

Tóth László, Zalán Tibor, Molnár Krisztina Rita, Poós Zoltán, Becsy András, Simon Adri-Zsille Gábor, Halmosi Sándor, Vörös István versei

Molnár Lajos, Légrádi Gergely, Kötter Tamás prózái

Győrei Zsolt (gyerek)versei a Papírhajó rovatban

Wehner Tibor tanulmánya Baji Miklós Zoltán képzőművész kiállításáról

Tanulmányok Zalán Tibor műveiről

Márton László drámája, a Nibelungok (1. felvonás)

Kritikák Szilasi László, Szilágyi István, Zalán Tibor, Légrádi Gergely, Csabai László, Sarusi Mihály könyveiről

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békéscsabai Jókai Színház

Felelős kiadó: Seregi Zoltán igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrassy út 1–3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszerk@gmail.com; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft.

Terjeszti a LAPKER Zrt.

Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.